21. Yüzyıl Sosyalizmine Giriş

Mehmet Yılmazer

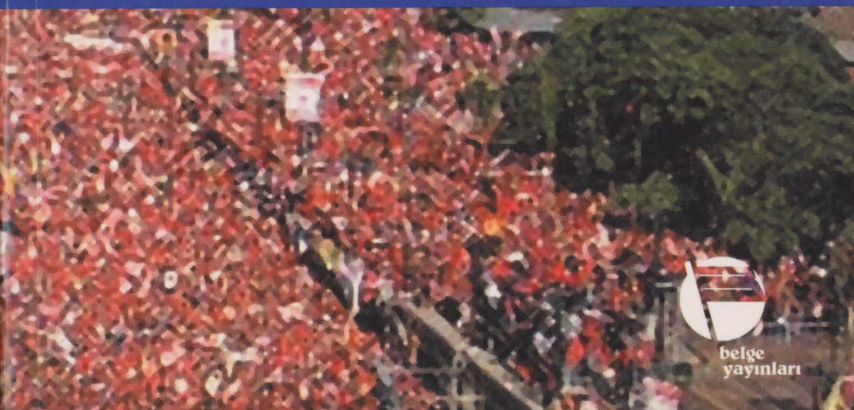

belge yayınları

BELGE YAYINLARI: 645
Kuramsal ve Siyasal İncelemeler Dizisi

21. YÜZYIL SOSYALİZMİNE GİRİŞ
© Mehmet Yılmazer

Düzelti
Hacer Er
Kapak Tasarım
Alparslan Tuygan
Sayfa Düzeni
Aristan
Birinci Baskı
Kasım 2010

İç/Kapak Baskı-Cilt
Berdan Matbaacılık
0 (212) 613 12 11
Davutpaşa Cad. Güven Sanayi Sitesi
C Blok No: 239 Topkapı / İstanbul

BELGE ULUSLARARASI YAYINCILIK
Divanyolu Cad. Binbirdirek İşhanı No:15/1
Sultanahmet/İstanbul
Tel: 0 (212) 638 34 58
Fax: 0 (212) 517 44 53
E-mail: belgeyayinevi@hotmail.com
belgekitapkulubu@yahoo.com
www.belgeyayincilik.com

21. YÜZYIL SOSYALİZMİNE GİRİŞ

mehmet yılmazer

belge yayınları

***Mehmet Yılmazer*'in daha önce yayınlanmış kitapları:**
THKP-C Eleştirisi (Sentez Yayınları, 1991)
Kapitalizmden Sosyalizme Geçiş Çağına Ne Oldu?
(Alaz Yayıncılık, 2000)
Güç Merkezlerinin Stratejik Yönelişleri
(Alaz Yayıncılık, 2002)
Devrimci Harekette Kriz (Alaz Yayıncılık, 2004)
Kapitalizmde Yapısal Dönüşüm: Manüfaktürden
"Sanayi Ötesine" (Alaz Yayıncılık, 2007)

İÇİNDEKİLER

I. BÖLÜM:

BERLİN DUVARI'NIN YIKILIŞINDAN NEOLİBERALİZMİN ÇÖKÜŞÜNE ../ 7

II. BÖLÜM:

21. YÜZYIL SOSYALİZMİNE PRATİK GİRİŞ ../ 19

ARJANTİN AYAKLANMASI ../ 21

"Geçmişten Kopuşmak ve Yeni Bir Süreç Başlatmak" ../ 25

"Eski" Örgütlenmelerin Politik Egemenlik Yarışına Tepkisi ./ 26

"Eski Liderlik" Biçiminden Kopuş ../ 27

Temsil Sisteminden Doğrudan Demokrasiye Geçiş ../ 28

Program ve Liderlik Yok ./ 30

Verili Olmayan Teori ve Pratik ../ 31

İktidar Yerine Otonomi ../ 32

Ayaklanmanın Kaderi ../ 35

Bazı Dersler ../ 36

VENEZÜELLA: BOLİVAR DEVRİMİ ../ 42

Bolivar Devrimi'nin Yaptıkları ../ 46

İktidar-Yönetim Alanında Yapılanlar ../ 46

"Sosyal-Ekonomi" Alanında Yapılanlar ../ 49

Bolivar Devrimi'nin Sorunları ../ 59

Bolivar Devrimi'nde İşçi Sınıfının Rolü ve Yeri ../ 60

Bolivar Devrimi'nde İktidar-Parti-Halk Örgütlenmeleri ilişkisi../.. 66

Bolivar Devrimi'nde İkili İktidar Sorunu: ../ 78

Sonuç: Bolivar Devrimi ve Chavez ../ 85

BOLİVYA:YERLİ HALKLARIN DEVRİMİ ../ 89

El Alto'nun Hikâyesi ../ 93

Morales İktidarının Karsı Devrimle Hesaplaşması ../ 96
Morales İktidarının Yaptıkları ../ 99
Yeni Anayasa ve Getirdikleri ../ 100
Diğer Yapısal Değişimler ../ 101
Morales İktidarının Sorunları ../ 104
İktidarın Dayanakları ../ 104
Morales iktidarının "ikili iktidar" sorununa yaklaşımı ../.. 107

III. BÖLÜM:
21. YÜZYIL SOSYALİZMİNE TEORİK GİRİŞ ../.. 113
DEVRİM OLANAKLARI AÇISINDAN GÜNÜMÜZÜN TABLOSU ../ 121
21. YÜZYIL SOSYALİZMİNDE: SİYASAL PROGRAM ../ 132
21. YÜZYIL SOSYALİZMİNDE: EKONOMİK PROGRAM ../.. 156
VENEZÜELLA'DA İŞÇİ YÖNETİMİ VE YUGOSLAVYA DENEYİ ../ 160
KAPİTALİZMİN İÇİNDEN SOSYALİZMİ İNŞA ETMEK ../ 167
21. YÜZYIL SOSYALİZMİNDE: "ÖNCÜLÜK" SORUNU ../ 178
21. YÜZYIL SOSYALİZMİNDE: ÖRGÜTLENME ../ 181
SONUÇ ../ 183

Kaynakça ../ 185
İsim .../ 189
Yer Adları ve Kavram Dizin ../ 191

I. BÖLÜM

BERLİN DUVARI'NIN YIKILIŞINDAN NEOLİBERALİZMİN ÇÖKÜŞÜNE

"*21. Yüzyıl Sosyalizmi*" kavramı Venezüella kaynaklıdır. Beş-altı yıl öncesine kadar Chavez'in söylemleriyle sınırlı olan bu kavram artık sosyalist literatürde yerini almıştır. Fakat bu kavramın neyi kapsayıp neyi kapsamadığı konusu henüz çok tartışmalıdır. Böyle olması da bir bakıma doğaldır. 20. yüzyıl kapanırken insanlık sosyalist sistemin çöküşünü yaşadı. Küreselleşme adı altında emperyalizmin görüntüsü yumuşatılmış yeni bir saldırısı, insanlık bilincinde büyük karmaşalara yol açtı. Burjuva ideologlar tarafından insanlığın "Bilgi Çağı"na girdiği ileri sürüldü, daha zengin ve daha demokrat bir dünya vaaz edildi. "*Tarihin sonu*" gelmişti. "*Liberal demokratik düzenler*" insanlığın son gelişim durağıydı. Bu yolda neoliberal ekonomi politikaları tam bir pervasızlıkla uygulandı. Fakat bu düşler bir yirmi yıl bile sürmedi. 2008 kriziyle neoliberalizm çöktü ve kapitalist sistem 1929'lardan beri en büyük bunalımına girdi. Ve "*Marks geri döndü.*"

Küreselleşmenin ve neoliberal ekonomi politikalarının "21. Yüzyıl Sosyalizmi"nin yolunu döşediği açık bir gerçektir. 90'lı yılların başlarında kapitalizm, meydanın tümüyle kendine kalmasının verdiği güven ve pervasızlıkla tüm dünyaya "sıcak para" ve "özelleştirme" yollarıyla saldırıya geçti. Ardından Afganistan ve Irak'ın doğrudan işgali geldi. "Süper

güç" ABD "yeni bir dünya düzeni" tasarlamıştı; ancak yanlış hesap Bağdat'tan döndü. Emperyalizmin 20. yüzyılın son on yılında giriştiği yeni paylaşım dönemi büyük bir krizle tıkanmaya girdi.

Yaşadığımız son yirmi yıl çok öğretici derslerle yüklüdür. Sadece kendi somut pratiğinden öteye, bu yirmi yıl, aynı zamanda çöküşle noktalanan sosyalist iktidarların deneyleriyle de beslenmiştir. Bu büyük çöküşten sonra dünyada hiçbir işçi ve halk hareketi yaşananları dikkate almadan davranamazdı. Bu dikkate alış, elbette çalışkan bir öğrencinin dersini iyi öğrenip ona göre davranması gibi değil, yıkımın yarattığı sersemliğin verdiği sezgisel savrulmalar biçiminde yaşandı. Bunun en güzel ve dünya çapındaki kanıtı 90'lı yıllarda hızla yükselen ve sonra aynı hızla inişe geçen Anti-Küresel Hareket ve onun bir organı gibi davranan Dünya Sosyal Formları-dır. Anti-Küresel Hareket sosyalizmin yıkılışına ve aynı zamanda kapitalizmin zaferine duyulan yaygın bir öfkeyi temsil etti. Dünyada çalışan geniş kitleler aleyhine değişen güçler dengesine karşı bir tepki olarak hızla yükseldi, ancak coşkulu son soluğunu Irak Savaşı'na karşı gösterilerde tüketti. Ardından silikleşti, etkisizleşti.

90'lı yılların başlarında iki başka hareket daha sonraki süreçte yaşanacakların sanki ipuçlarını ortaya koyuyordu. Meksika'nın Chipas bölgesinde Zapatistalar başlattıkları silahlı mücadele ile neoliberal dünyaya karşı en çarpıcı protesto çığlığını attılar. Aynı zamanda mücadelede yeni bir üslubun, yeni yol ve tercihlerin işaretlerini verdiler. Diğer hareket, tüm Latin Amerika'da ve Latinlerin bulunduğu tüm batı ülkelerinde "*500 yıl yeter!*" kampanyasıdır. Bu Kristof Kolomb'un sözde Amerika'yı keşfine karşı sembolik bir karşı çıkıştı. Ancak Latin Amerika'da sonraki yıllarda yaşananlar, bu kampanya ve tepkinin sembolik olmaktan öteye bir derinliğe sahip olduğunu gösterdi. Kapitalizm, sosyalizmin yıkılışı sonrası zafer

şenlikleri yaparken, yoksullar dünyasının derinliklerinde karşı akıntıların birikim yaptığı anlaşılıyordu. Latin Amerika'da uzun faşizm yıllarından ve neoliberal ekonomi politikaların en vahşice ilk uygulamalarından sonra sola doğru bir dalga kabarmaya başladı. Bu kabarış Lula'nın pembe renklerinden Chavez'in kızıl beresine kadar geniş bir yelpazeye sahipti. Dalganın yükselişi, kısa bir zaman aralığında "21. Yüzyıl Sosyalizmi"ni hedefleme noktasına kadar geldi.

"21. Yüzyıl Sosyalizmi" parolasının Latin Amerika'dan yükselmesi elbette rastlantı değildir. Bunun birkaç nedeni vardır: İlki, bu kıtanın tarihinde gizlidir. Latin Amerika ülkelerinin tarihinde güçlü bir "halkçılık" geleneği mevcuttur. Hemen her ülkenin tarihinde halkçı ve "sosyalist" iktidar dönemleri yaşanmıştır. İkincisi, kapitalizm bu kıtada özellikle 1950'li yıllar sonrası çok hızlı gelişmiş, ancak büyük bir toplumsal çürümeyle sonuçlanmıştır. Son olarak, uzun askeri diktatörlüklerin ve neoliberal ekonomi politikaların en vahşi laboratuarı olmanın yarattığı bir birikime sahiptir. ABD'nin "arka bahçesi" olmasının yarattığı uzun sancılı bir bilinçlenme temeline sahiptir. "Tanrıya bu kadar uzak, ABD'ye bu kadar yakın olmanın" yol açtığı toplumsal yıkımlar, belli bir dönem sonra Washington'dan kopma bilincini yaratmıştır.

James Petras, Latin Amerika'da son yirmi beş yılda üç sosyal hareket dalgasının yaşandığını tespit ediyor:

"*Latin Amerika son yirmi beş yılda birbirini izleyen ve iç içe geçen üç sosyal hareket dalgasına tanıklık etti. Kabaca 1970'lerin sonundan 1980'lerin ortasına kadarki ilk dalga, geniş ölçüde "yeni sosyal hareketler" olarak isimlendirilen hareketlerden meydana geldi. Bunlar insan hakları, ekoloji, feminizm ve Hükümet-Dışı Örgütlenmelerin yanında etnik hareketlerdi. Bunların liderliğini büyük ölçüde alt orta sınıf meslek sahipleri yürütüyordu.*

İkinci dalga, 1980'lerin ortalarından günümüze etkin bir

politik güç olarak gelişti. Geniş ölçüde köylüler ve kır işçilerinden meydana gelen ve onların öncülük ettiği ikinci dalga yığın örgütlenmeleri, doğrudan eylemlerle kendini, destekçilerinin ekonomik çıkarlarını savunmaya ve geliştirmeye adadı. Bu hareketlerin en bilinenleri Meksika'da Zapatistalar, Brezilya Topraksız Köylü Hareketi, Bolivya Koka Ekicileri ve Köylü hareketi, Paraguay Ulusal Köylü Federasyonu, Kolombiya'da FARC ve Ekvador Köylü-Yerli hareketidir. Bu grupların bileşimi, taktik ve talepleri farklı olsa da hepsi neoliberalizm ve emperyalizme karşı muhalefette birliktiler.

Üçüncü ve en yeni sosyal hareket dalgası kentsel alanlarda odaklanmıştır. Bu hareket Arjantin'de barrio (varoş) kökenli işsiz işçiler yığın hareketinden, Dominik Cumhuriyetinde işsiz ve yoksullardan, Venezüella Başkanı Chavez'in halkçı bayrağı etrafında toplanan varoş sakinlerinden meydana gelir. Kent hareketlerine ilave olarak, Kolombiya, Brezilya ve Paraguay'da tarım işçileri, küçük ve orta çiftçilerden meydana gelen kitle mücadelesine kendini adayan yeni çok sektörlü hareketler ortaya çıktılar." (Petras, 2002, s.1)

Uzun faşist diktatörlükler dönemine neoliberal politikaların uygulanması da ilave edilince, Latin Amerika'da, son yirmi beş yılda harekete geçmeyen sınıf ve tabaka neredeyse kalmamıştır. Orta sınıflardan kırlara, daha sonra kent yoksullarına kadar uzanan sosyal hareketlilik bir bakıma mantık sonuçlarını yaratmış, sol iktidarlar döneminin yolu açılmıştır. Bu birikim sonucu 21. yüzyılın başlarında ortaya çıkan bazı "halkçı iktidarlar", eskinin basit bir tekrarı olmaktan öteye farklı derinliklere sahiptir. "21. Yüzyıl Sosyalizmi" hedefi böyle bir ortamdan çıkagelmiştir.

Berlin Duvarı'nın yıkılışından günümüze sınıflar mücadelesinin izlediği seyre baktığımızda göze çarpan bir nitelik değişiminden söz etmek mümkündür. Hızla yaygınlaşan ve yükselen anti-küresel hareketler bütün coşkularına rağmen

bir hedefe, mücadele programına sahip değildiler. "Başka bir dünya mümkün" parolası daha çok kapitalizmin "yeni dünya düzeni" hedefine bir tepkiden ibaretti. Anti-küresel hareketlerin hedef ve örgütlenme zaafları başlarda yıkılan sosyalizmin hatalarına karşı bir yenilik gibi algılandı, ancak günler aktıkça ve emperyalizm kendi hedeflerini dünyaya egemen kılmak için bütün gücüyle yüklendikçe, neredeyse tepki ve coşkudan ibaret bu hareketler hızla inişe geçtiler. Programsızlık ve örgütsel gevşeklik ve hatta iktidar hedeflemeyen yaklaşımların yarattığı ilk sempatiler zaman içinde mevzi ve güç kaybına dönüştü. Programsız, iktidar hedeflemeyen tepkilerin en çarpıcısı yine Latin Amerika'da Arjantin'de yaşandı. Bir yıl süren ayaklanma sonunda Arjantin yoksulları, belirgin hiçbir mevzi kazanamadan sahneden çekildiler. Sosyalizmin yıkılışının yarattığı iktidarsızlık hastalığı on yıllık deneylerden sonra yavaş yavaş bir dönüşüme uğramaya başlamıştır. Latin Amerika'da Venezüella ve Bolivya deneyleri iktidarsızlık hastalığından dönüşe örneklerdir.

Berlin Duvarı'nın yıkılışından yirmi yıl sonra dünya, yeni köklü değişimlere gebedir. Sınıflar mücadelesinin yitirdiği hedefleri daha canlı bir yenileme dönemine girerken, kapitalizmin sosyalizme karşı yükselttiği neoliberalizm bayrağı büyük bunalımın rüzgârında parçalanmıştır. Sosyalizm hedefinin yitirildiği bir momentten, henüz çok zayıf da olsa, "21. Yüzyıl Sosyalizmi"nin hedeflendiği bir döneme giriliyor.

Günümüz koşulları 19. ve 20. yüzyıl sınıf mücadelesi koşullarından çok farklıdır. Fakat bir olgu, sanki alınyazısı gibi bugün de tekrar ediyor. 19. yüzyılda sınıf mücadelesi o gün kapitalizmin en gelişmiş olduğu batı Avrupa ülkelerinde yükseldi ve neredeyse bütün kıta Avrupa'sını sardı. Fakat iktidarda tutunabilen devrim, geri bir doğu Avrupa ülkesinde, Rusya'da yaşandı. Günümüzde anti küresel hareketler, gelişmiş merkez ülkelerde yaygın bir şekilde yaşandı. Fakat

"21. Yüzyıl Sosyalizmi" hedefi Latin Amerika'da ortaya çıktı. Sürecin nasıl derinleşeceğini söylemek elbette mümkün değil. Fakat neoliberalizmin iflasıyla merkez ülkelerde yeniden öfkenin canlandığı görülüyor. Yunanistan, bunlar içinde en göze batanı oldu. Fransa, Almanya ve İspanya'da da olaylar yükseliyor. Ayrıca Avrupa'da özellikle İspanya, Portekiz, Yunanistan ve İngiltere ekonomileri diğerlerine göre çok daha kötü durumdadır. Bunalımın derinleşmesi büyük olasılıkla merkezlerdeki tepkileri yükseltecek ve bu tepkiler Latin Amerika'daki gelişmelere dolaylı da olsa güç verecektir.

Bugünün koşullarının 19. ve 20. yüzyıldan en önemli farkı dünyada tek bir ekonomik sistemin egemen olmasıdır. 19. yüzyılda işçi hareketleri yükselirken dünyada kapitalizm öncesi feodal yapı hâlâ çok güçlüydü. Ayrıca doğrudan sömürge ülkeler çok yaygındı. Bunun sonucu feodalizme karşı mücadelenin rengi işçi sınıfı mücadelesinin içine taşındı. Sömürge gerçekliğinin sonucu olarak ulusal kurtuluş hareketleri özellikle 20. yüzyılda iyice yükseldi. Bugün dünyada kapitalizmden başka bir ekonomik sistem yoktur. Bu nedenle yükselen mücadeleler bazı yan yollardan yürümek zorunda kalsalar da, eninde sonunda kapitalizmle hesaplaşmak zorunda kalacaktır. Kapitalizm yekpare bir yapıya sahip olmadığı için, onun merkezlerdeki görünümüyle üçüncü dünya ülkelerinde görünümü büyük farklılıklar içeriyor. Bu farklılıklar mücadele biçim ve hedeflerine de elbette yansıyacaktır.

Öte yandan, sınıf mücadelesinin doğup geliştiği ilk yıllardaki kapitalizmle özellikle 20. yüzyılın sonrasındaki kapitalizm arasında önemli yapısal farklar olduğu için, "21. Yüzyıl Sosyalizmi" yolunda mücadele de kaçınılmaz bir şekilde bu farklılıklardan etkilenecektir. İşçi sınıfının yapısı ve konumunda, üretim ve sanayi yapısı değiştiği için çarpıcı farklılıklar yaşanmaktadır. Dünyanın kırları boşalmakta, epeydir kentlerde büyük bir yığınak oluşmaktadır. Kapitalizmi bir

dünya sistemi olarak dikkate alırsak eskinin "yedek sanayi ordusu" işsizler, bugünün sürekli yoksul yığınları olmuştur. Bunlar yüzyılımızın sınıflar mücadelesine yansıyacaktır.

Son ekonomik bunalımın daha göze batar hale getirdiği bir diğer gerçeklik, kapitalizmle mücadelede yeni ufuklar açmaya aday görünüyor. Tüketim çılgınlığı artık sadece bir sosyal bilinç veya ahlâki yönden ele alınarak eleştirilmiyor, dünyanın maddi imkânları ve enerji kaynakları ile bu ölçüde bir tüketimin sürdürülemeyeceği tespitleri yapılıyor. Kapitalizmin kâr mantığının yarattığı muazzam israf artık doğal kaynakların sınırlılığı ile yüz yüze gelmiştir. Bu yeni bir durumdur. "21. Yüzyıl Sosyalizmi" için mücadele tüm bu değişimleri kapsamak zorundadır. Zaten bu önemli değişimleri kapsadığı ölçüde "21. Yüzyıl Sosyalizmi" nitelemesini hak edebilir.

Sosyalist sistemin yıkılışından bugüne kadar geçen yaklaşık yirmi yılda, sosyalizm, "ütopya" kavramıyla çıkartıldığı bulutların üzerinden yeniden yeryüzüne indi. Cılız da olsa, henüz dünya seviyesinde güçlü bir dalgaya dönüşmemiş de olsa günümüzün gerçekliği budur. Kapitalizmin girdiği büyük bunalım bu gidişi güçlendirecektir. Ancak günümüzde yaşanan deneyler 19. ve 20. yüzyıl deneyleriyle karşılaştırıldığında çarpıcı farklılıklar vardır. İnsanlık sosyalizm yoluna yeniden çıkarken elinde yüz elli yılı aşkın deney birikimi vardır. Fakat deney yıllarının sayısının kabarık olması gelecek için hiçbir şeyin teminatı değildir. Önemli olan çıkartılan derslerdir ve günümüzün özgünlüklerini iyi kavramaktır. Anti küresel hareketin en büyük zaafı strateji ve program yokluğuydu. Sosyalist sistemin yıkılışının hemen sonrasında bu zaaf bir ölçüde doğaldı. Fakat günümüzde ne doğaldır, ne de bu tür zaaflarla geleceğe doğru adım atılabilir. Öte yandan, eski deneylerin tekrarı da hiçbir sonuç doğurmuyor. Bu anlamda günümüzde devrimci hareket hem günlük pratiği yürütmek, hem de teorik açıklarını kapatmakla yükümlüdür.

Günümüzde insanlık çok ilginç bir zaman aralığından, teori ve pratiğin kopuştuğu, paradigmaların altüst olduğu kendine özgü bir dönemden geçiyor. Dünyanın pek çok bölgesinde, klasik kavramları kullanırsak, devrimlerin "objektif koşulları" varken "subjektif koşulları" yok değilse bile çok cılızdır. Yani sınıfsal bilinç ve örgütlenme maddi koşulların gerektirdiği ölçüde güçlü değildir. Günümüzde kapitalizmin yaşadığı büyük bunalımın ayırt edici bir özelliği de budur. Önceki büyük bunalımlar sırasında, sınıf bilinci ve örgütlenmesi bugünlerle kıyaslanmayacak ölçüde güçlüydü. Hatta o bunalımların "büyük" olmasında ve kapitalist sistemin uzun yıllar yatalak konumdan çıkamamasında işçi sınıfı mücadelesinin yüksekliğinin önemli payı vardır. Yenilgilerden, sınıf mücadelesinin geri çekildiği günlerden sonra teori ve pratik arasında kopmalar yaşanmıştır. Ancak günümüzdeki kopma öncekilerden çok daha derindir. Çünkü koca bir sosyalist sistem çökmüştür. Çöküşün yarattığı toz duman arasında oldukça yaygınlaşan bir düşünce akımı, postmodernizm doğmuştur. Günümüzde ilk döneminde olduğu kadar olmasa da hâlâ güçlü bir etkiye sahiptir. Bütün gelecek "projelerini" reddeden postmodernizm 21. yüzyıl sosyal hareketleri içinde pratikte somut karşılıklar bulmuştur. Bu etki kendini en belirgin bir biçimde iktidar hedeflemeyen hareketlerin ortaya çıkışında gösterir. Olaylara sınıfsal yaklaşım ve iktidar hedefleyen mücadele tarzı, ideolojik ve pratik olarak büyük darbeler yemiştir.

"Bugünün dünyasını anlamak için yeni bir paradigma" arayan Fransız Toplumbilimci Alain Touraine postmodernizmden daha öteye gidemez: "*Bugün, ekonominin politika üzerindeki başarısından iki yüzyıl sonra, bu 'toplumsal' kategoriler karmakarışık olmuş durumda ve yaşanmış deneyimimizin büyük bir bölümünü gölgede bırakmakta. Yani yeni bir paradigmaya gereksinim duyuyoruz; çünkü siyasal paradigmaya geri dönemeyiz, özellikle de kültürel sorunlar öylesine önem kazandı ki, toplum düşüncesi ister istemez bu sorunların*

çerçevesinde düzenlenmeli artık." (Touraine, 2007, s.11)

Ekonomi, politika gibi "toplumsal" paradigmalar "karmakarışık" hale gelince bir başkasına, "kültürel" olanına geçmek gerektiği savunulur. Bu yeni paradigma arayışının temelinde bir genel tez yatmaktadır: "*Bütün bu gözlemler aynı noktada birleşir: 'Toplumsal' dediğimiz evrenin düşüşü ve yok oluşu.*" (Touraine, a.g.e., s. 12) Toplumsal olan yok olunca geriye ne kalır? "*Toplumu yeniden harekete geçirmek için güç, fetih ve Haçlı Seferi anlayışına başvurmadan ve topluma bir takım zorlama ve fedakârlıklar dayatmadan, toplumlarımızı yıkıcı bir genelleşmiş rekabetin içine batmaktan kurtarabilecek ilke nedir? Bireyciliktir.*" Yazar "bireyciliğin" olumsuzluk yüklü olduğunun farkındadır, o nedenle bu kavrama yeni bir anlam yüklemeye çalışır. "*Hiçbir toplumsal ya da siyasal hedefe bağımlı olmayan yaratıcı bir özgürlüğün talebi olarak tanımlanmış bir bireyciliğin yükselişi.*" (a.g.e., s.125)

Dünyada son otuz yıldır yaşanan sarsıcı değişimler, insanlığın geleceği öngörme tarzında büyük çarpılmalara yol açtı. Sovyetlerin yıkılışıyla sanki "tarihin lokomotifi" sınıflar savaşı da buharlaşıp yok oldu. Balkan Savaşı ve Merkez Asya'daki gelişmeler küçük ulusların doğuşunun ve "kültürün" öne çıkışının habercisi gibi göründü. Öte yandan, son yirmi yılda bambaşka bir zeminde Latin Amerika'da yerli halkların mücadelesi öne çıktı. Sömürgeciliğin ve askeri cuntaların karanlığında ezilen ve silindiği sanılan yerli halklar yeniden tarih sahnesine çıkıyordu. Aynı zamanda bu yıllarda dünyada klasik sınıf mücadelesi görüntüleri giderek seyrekleşmeye başlamıştı. Bütün bunlar köklü değişimlerin habercisiydi. Ancak bunlardan hareketle "toplumsallığın yok olduğu" ve yeni çıkış yolunun "bireycilikte" olduğu sonucuna varmak, hem de "hiçbir toplumsal ya da siyasal hedefe bağımlı olmayan" bireycilikte çözümü bulmak, deli saçması olarak yorumlanmayacaksa bile farklı bir açıklamayı gerektirir.

Böyle tespitlerin ardında sosyalist sistemin yıkılışıyla ortaya çıkan **hedef kaybı** yatmaktadır. İnsanlığın *Komünist Manifesto*'dan beri toplumsal bilim temellerine dayanarak önüne koyduğu hedef, bu çöküşle sanki buharlaşıp gitti. Eğer bu büyük çöküşün insanlığın gelişiminde bir son durak veya devrimlerin yok olup, kaplumbağa kıpırtılı evrimsel gelişimin tek değişim yolu olduğu yargısına varılırsa, "siyasal hedefe bağlı olmayan bireyciliğin" de tek itici güç olduğu sonucuna varmak kaçınılmaz olur. Hedef kaybolunca gelecek için "fedakârlık" anlamını yitirir. Günümüzün fenomeni budur. Günümüzün bireyi "hiçbir toplumsal ya da siyasal hedefe bağımlı olmayan yaratıcı bir özgürlüğe" tutkundur! Bu sözde tutku, çöküş yıllarının yarattığı bir yanılgıdır. Birey ne toplumdan soyutlanabilir ne de gelecek tasarlamaktan kopabilir. 19. yüzyılın ortalarından itibaren insanlığın sosyalist bir geleceğe doğru koştuğu politik ortam, 20.yüzyılın sonrasında bir çöküşe uğrayınca, daha iyi bir gelecek için yapılan bütün mücadelelerin, "fedakârlıkların" anlamsız olduğu yargısı ortalığı kapladı. Bir ilk yenilgi ve panik tepkisi olarak doğal karşılanabilecek bu yargılar tüm zamana yaygınlaştırılıp mutlaklaştırılınca ortaya bambaşka sonuçlar çıkmaktadır. Bunun en tipiği geleceksizliktir. Bu durum kendini, toplumsallıktan kopmak, bireyi abartmak, siyasal olarak iktidar mücadelesinden vazgeçmek, sadece bugünü yaşamayı yüceltmek gibi çeşitli biçimlerde göstermektedir.

Geleceği tasarlamak hem güçlü bir tarih bilinci, hem de günümüzün iyi kavranmasını gerektirir. Oysa 20. yüzyılın sonlarında bu iki temel ayak da sorunluydu. Sosyalizm çökmüştü, tarihe bu çöküntünün başından bakmak kaçınılmazdı; sadece o da değil, "bilgi çağı" ve "küreselleşme" parolasıyla kapitalizm, kendisiyle ilgili bilinç ve teşhisleri yanıltacak görünümlere girmişti. Sorun sadece görünüşten de ibaret değildi. Kapitalizm, üretim tarzı ve üretim ilişkileri açısından gerçekten farklı bir döneme giriyordu. Bu değişim kaçınılmaz

bir şekilde sınıflar mücadelesinin yollarını etkileyecekti. Bu çok köklü değişimlerin insan düşünce ve davranışındaki ilk yankıları **güne tutunma** reflekslerini güçlendirmek oldu. Ancak bu hava 21. yüzyılın girişinde değişmeye başladı. Latin Amerika'da sosyalizme yönelişler, Afganistan ve Irak'ın işgaliyle küreselleşme kavramının cilalarının dökülmesi, insanlığı yeniden, nasıl bir gelecekle karşı karşıya olduğu sorusuyla yüz yüze getirdi. Sadece güne tutunmanın yetersizliği, hatta saçmalığı felsefi tartışmalardan çok pratiğin diliyle kanıtlandı. Fakat "nasıl bir gelecek?" sorusunun cevabı hâlâ belirsizdi. Bu soruya verilecek cevabın bulanıklığını belli bir ölçüde son yaşanan büyük bunalım giderdi. Kapitalizm, sosyalist sistemin varolduğu bir dünyada "refah devletleri"yle belli ölçülerde insani olmaya zorlanmıştı. Yıkılış sonrası "zafer" kazandığına inandığı dönemde ise hızla vahşi yüzünü yeniden ortaya koydu, koymaya da devam ediyor.

Keskin düşünce ve öngörü savrulmalarının yaşandığı dönem yavaş yavaş kapanıyor. Bugün iki olgu oldukça kesindir. Dünyada kapitalizme karşı tepkiler yükseliyor. Kapitalizmin çürüyen üretim temellerini dikkate alırsak bu tepki önümüzdeki dönemde daha da derinleşecektir. İkinci olgu, kapitalizme karşı yükselen "başka bir dünya mümkün" parolası artık "21. Yüzyıl Sosyalizmi"nin inşası yönüne dönmektedir. Bir hedef ortaya çıkınca umutlar da büyür. O zaman da "*hiçbir toplumsal ya da siyasal hedefe bağımlı olmayan*" (Touraine) bireyin yerini, sancılı yollardan da olsa umutla yöneldiği hedefi için günün dar kabuğunu kırmaya çalışan birey alır. Bu bireyin hem toplumla, hem sınıfıyla, hem de özgün kimliğiyle bağları daha bilinçli hale gelir. Aslında Latin Amerika'da yaşananların bir yanı tam da bu olguya örnektir.

"21. Yüzyıl Sosyalizmi"ne yönelirken hâlâ önemli sorunlar vardır. Eski deneylerden ve günümüzün özgünlüklerinden mücadele için hangi dersler çıkartılacaktır? Bu konuda Sov-

yetlerin çöküşüne rağmen ayakta duran Küba'nın lideri Kastro'nun bir uyarısı önem kazanıyor. "*Fidel Kastro'ya son on yıllardaki hatası sorulduğunda, hatalarından birisinin, birilerinin sosyalizmin nasıl inşa edileceğini bildiğini sanmaktı, diye cevapladı.*" (Rivas, 2007) Bu ince alaylı cevap aslında sosyalizmin bir döneminin en temel hatalarından birisini dile getiriyor. Mücadele 19. yüzyılın ortalarında başladığında çok zengin çeşitlilikler gösterdi. Paris Komünü, 1905 Rus Devrimi, Alman devrimi ve tüm Avrupa'da yaygınlaşan devrimci dalganın izlediği yollar; 1917 Ekim Devrimi, ayrıca bu mücadeleden beslenen ulusal kurtuluş savaşlarının hepsi kendi rengine sahipti. Fakat sosyalizm bir "sistem" haline gelmeye başladığı ölçüde mücadele stratejileri ve sosyalizmin kuruluş yolları katı kalıplar içinde donuklaşmaya başladı.

Küba Devrimi kendine özgü yollar izleyerek başarıya ulaşmıştı. Fakat sosyalizmin kuruluşuna başlandığında "örnek" veya "formül" Sovyetlerin, özellikle Lenin ve Stalin döneminde izlediği yollardı. "Birileri" sosyalizmi kurmuştu, başka bir yol düşünülemezdi.

"21. Yüzyıl Sosyalizmi" yoluna çıkarken, sosyalizmin tarihindeki bu hatanın tekrarlanma lüksü elbette yoktur. Zaten "21. Yüzyıl Sosyalizmi" yolundaki deneylere bakıldığında, ortada eski "formül"leri göremeyiz. Bu olgudan hareketle basit bir mantık yürüterek "ya dünkü formüller yanlıştı ya da bugün yapılanlar" sonucuna varmak, eski hatanın tekrarından başka bir şey değildir. Yaşanan köklü değişimler ve bunlardan çıkartılacak dersler basit bir mantık yürütmenin içine sığmayacak kadar karmaşıktır. "21. Yüzyıl Sosyalizmi" yoluna çıkanlar, kırılıp dökülmüş eski kalıplarla yürüyemeyeceklerine göre, gösterge çizgileri silikleşmiş pusulalarıyla nasıl yol alacaklardır? Bunu Latin Amerika deneylerinden çıkartmaya çalışalım.

II. BÖLÜM

21. YÜZYIL SOSYALİZMİNE PRATİK GİRİŞ

Kapitalizme karşı günümüzde verilen her tepki, aslında "21. Yüzyıl Sosyalizmi" yolunda bir pratiktir. Elbette hepsinin kendine özgü yanları vardır. Günümüzde ayrıca kapitalizme karşı olmasa da genel olarak merkez ülkelerine, özel olarak Amerika'ya karşı tepkiler de vardır. Bugün dünyanın pek çok yerinde mücadele sürmektedir. Ancak bu mücadeleler henüz kapitalizme karşı bir **ağırlık noktası** oluşturamamaktadır. Onların dağınık, birbirinden bağımsız duruşları günümüz mücadelesinin tipik bir özelliğidir. Oysa dünya, nerèdeyse bir yangın yeri gibidir. Latin Amerika, Güney Asya, Ortadoğu, hemen hemen tüm orta Afrika'da ve bazı merkez ülkelerde "yeni dünya düzenine" karşı kendine özgü mücadeleler sürmektedir. Kapitalizme karşı mücadele anlamında dünyanın bir birikim sürecinden geçtiği açıktır. Gerek merkezler arası ilişkiler ve gerekse merkezlerin üçüncü dünya ülkeleriyle ilişkileri yeni bir şekillenme içindedir. Bütün bu köklü gerilim hatlarından sosyalizm mücadelesi için yeni imkânların doğması kaçınılmazdır.

Günümüz dünyasında devrimci mücadeleyi besleyecek iki ana fay hattı vardır. İkinci Dünya Savaşı'ndan beri bütün merkez ülkelerde kapitalizmin gördüğü en uzun "refah" dönemi yaşanmıştı. Bu dönem artık kapanmıştır. Üstelik 2008'de patlak veren büyük bunalımın etkisi ile parıltılı yaşam koşullarında çok hızlı bir geriye gidiş yaşanmaktadır.

Daha doğrusu çoktandır başlayan bu geriye gidişi bunalım hızlandırmıştır. Merkezler arası rekabet hızlanmakta, dünyayı büyük bir gerilime sürüklemektedir. Bu ilk fay hattındaki gerilim büyük savaşlara gebedir. Esas önemlisi bu gerilim, bazı merkez ülkelerde büyük konum kayıplarına yol açacak çökmeler yaratabilir. Kapitalizm pazar ve enerji kaynaklarının paylaşımından başka yapısal olarak da önemli bir rekabet hattına sahiptir. Amerika ve İngiltere son otuz yılını finans spekülasyonu ile geçirirken; Almanya, Japonya ve son olarak Çin üretim ve dış pazar ağırlıklı ekonomi yapısına sahipti. Dünya kapitalist merkezleri, bu yönden de bir kırılmaya uğramıştır. Bunalımdan çıkış için sözde çareler aranırken merkezler arası kavga bu yapısal parçalanmanın nasıl ortadan kaldırılacağı üzerine sürmektedir. Bu soruna kapitalizmin mantığı içinde bir çözüm bulunması neredeyse imkânsızdır. Çözüm ancak fiili olarak bazı çöküşlerle mümkündür.

İkinci fay hattı, merkezler ile üçüncü dünya ülkeleri arasındadır. Sömürgecilik ve ardından gelen yeni sömürgeciliğin iflasından sonra en son para spekülasyonları ve özelleştirmelerle karakterize olan "küreselleşme" tarzı ilişkiler de tıkanma noktasına gelmiştir. Üçüncü dünya artık merkezlere eskisi gibi bakmıyor. Üç yüz yılı aşkın sömürgecilik tarihi üçüncü dünya ülkelerinde bir bilinç ve tepki yaratmıştır. Artık merkezler çekici, örnek alınacak gelişmiş ülkeler olarak görülmüyor; tam tersine onların gelişmesinin, kendilerinin birkaç yüzyıldır sömürülmesinin sonucu olduğu bilinçlerde yaygınlaşıyor. Sosyalist sistem ve kapitalist sistem karşıtlığı yıllarında "Bağlantısızlar Bloğu" vardı. Aslında bu bloktaki ülkelerin önemli bir kısmı emperyalizme karşı ulusal kurtuluş mücadelesi vermiş, ancak sosyalizme yönelmeyi tercih etmeyen ülkelerden meydana geliyordu. Günümüzde üçüncü dünya ülkelerinin önemli bir bölümü kapitalist sistem içinde olmalarına rağmen merkez ülkelere mesafeli durmayı deniyorlar. Yüzyıllardır emperyalist sömürünün hem kendi ülkelerinde hem de

dünyanın genelinde yarattığı tahribat artık hiçbir örtünün altına saklanamaz hale gelmiştir. Bu süreç derinleşirse bunun, merkez ülkelerin manevra alanlarının giderek daralması anlamına geleceği açıktır. Bu da kapitalist sistem içinde gerilimi yükseltecek önemli bir faktör olacaktır.

"21. Yüzyıl Sosyalizmi" bu fay hatlarındaki gerilimlerden beslenecektir. Daha önce vurguladığımız gibi dünyada bugün kapitalizme karşı verilen mücadelelerin tümü "21. Yüzyıl Sosyalizmi" yolunda adımlardır. Ancak onun orijinal kaynağı Latin Amerika'dır. Bu gerçeklikten dolayı 21. Yüzyıl Sosyalizmi"nin teorik ve siyasal çerçevesi üzerine bir taslak elde edebilmek için bu kıtadaki deneyleri irdelemek gerekiyor. Bu kıtada son yirmi yıldır yaşananlar içinde konuya ışık tutabilecek karakteristik üç önemli örnek vardır: Arjantin, Venezüella ve Bolivya. Arjantin, iktidar hedeflemeyen bir mücadeleye ve bunun sonuçlarına dair iyi bir örnektir. Venezüella ve Bolivya ise ABD'nin arka bahçesinde adeta 'sırat köprüsünde' sosyalizme yürüyüşün örnekleridir.

ARJANTİN AYAKLANMASI

Arjantin'deki ayaklanma 2001 sonunda yaşandı. Olayların içinde olanlar ona "19 ve 20 Aralık Halk Ayaklanması" diyorlar. Olaylar iki günde yatışmak şöyle dursun iniş çıkışlarla bir yıla yakın sürdü. Ayaklanma iki dalgadan meydana geldi. "*İlk dalgayı 1990'larda ortaya çıkan işsiz işçiler hareketi temsil etti. Bu hareket, göreli olarak durumu iyi olan Arjantin orta sınıflarından çok az destek gördü ve bazı durumlarda şiddetle karşı duruldu. Bununla birlikte, IMF'nin dayattığı politikaların bir sonucu olarak Arjantin ekonomisinin çöküşü ve orta sınıfların büyük çoğunluğunun konumunu kaybetmesiyle ikinci halk ayaklanması dalgası patlak verdi; bu dalga boyunca*

batmış Arjantin orta sınıflarıyla işsiz ve az çalıştırılan işçiler arasında bağlar kuruldu." (Sitrin, 2006, s.5)

21. yüzyıl sınıflar mücadelesi tarihinde kendine özgü yerini alan Arjantin Ayaklanmasının irdelenmesine geçmeden önce, bu ayaklanmanın nasıl bir tarihi süreçten çıkıp geldiğine bakmakta yarar vardır. Arjantin'de toplumsal protestolar 1983'de askeri yönetimin sona ermesiyle yükselişe geçti.

"*1983 ve 1988 arasında, protestoların yüzde 75'ine sendikalar, özellikle sanayideki sendikalar liderlik etti. Bunlardan başka, sadece insan haklarıyla bağlantılı protestolar bu dönemde büyük sayıları harekete geçirdi...Bütün protestolar iki eksende sınıflandırılabilir:* sosyal-ekonomik-emek *eksenli ve* politik-vatandaşlık *eksenli olarak.*"

"*1989 ve 1994 arasında, protestoların yüzde 60'ı hâlâ sendikal eksen içinde gerçekleşti, fakat bunların büyük çoğunluğu hizmet iş kolundaki sendikalarla bağlantılıydı (devlet işçileri, öğretmenler, kamu çalışanları vb.).*

"*Son olarak, 1995 başında, protestoların yaygın bir iç içe geçişi yaşandı. Vatandaşlık hakları çerçevesindeki protestolar öne çıktı: adalet için, polis şiddetine karşı, hak ve fırsat eşitliği için, çevrenin tahribine karşı, iş için. Bazı yeni protesto biçimleri de ortaya çıktı: işsizlerin protestoları, genel olarak, sendikal örgütlenmeler dışında farklı biçimlerde; ülke çapında otoyol işgallerinin gerçekleşmesi tam bir sürpriz oldu.*" (Barrett, 2008, s.168-169)

Askeri cunta sonrası eylemliliklerin seyri, aynı zamanda günümüzdeki sınıflar mücadelesinin izlediği yeni yollarla ilgili güzel bir tablo ortaya koyuyor. Önce sanayi işçilerinin ve halkın, cuntanın binlerce katliamına karşı protestoları; ardından işçi eylemliliklerinin hizmet iş koluna kayışı, daha sonra vatandaşlık bilincinin adeta bir sıçrama yapmasıyla hemen her alanda protestolar ve akabinde bunların hepsinin birlikteliği, sonunda bambaşka yeni örgütlenme ve eylem biçimlerine

geçiş; mücadelenin nasıl her sınıf ve tabakayı kapsadığının, aynı zamanda yeni tarzlara yönelişin iyi bir örneğidir. 2001 Arjantin Ayaklanmasına bu yollardan gelinmiştir.

Hatırlanacağı gibi Arjantin Ayaklanması otoyol işgalleri ile sınıf mücadelesine yeni bir tarz getirdi. Bu işgaller çok etkili oldu ve işgalciler belediyelerden bu eylemleri sırasında iş talep ettiler. Eğer iş bulunamıyorsa açlık sınırında yaşadıkları için, "ortak mutfaklar" kurulmasını istediler. Bu taleplerini kısmen elde ettiler. Çarpıcı olan bu eylemler sırasında işsiz işçiler örgütlenmesinin son derece disiplinli çalışmasıydı. Öte yandan, ayaklanma sırasında halk öfkesinin belirgin hedefi bankalar oldu. IMF politikalarıyla bankalar batınca küçük tasarruflarının derdine düşen Arjantin orta sınıfları da ayaklanmanın destekçileri arasında yer aldılar. Bankalar basıldı, taşlandı. Hatta çelik zırhlarla korunan bankalar her gece çekiçlerle dövüldü. Bir ritüele dönüşen bu eylem, gecelerce Buenos Aires'in sokaklarını inletti. Aynı zamanda Arjantin yoksulları ve yoksullaşan orta sınıflar her gece parklarda "halk meclisleri"nde bir araya geldi. Ülkenin geleceği tartışıldı. Bu tartışmalarda bir "iktidar hedefi" yoktu. Bunun yerine daha çok "namuslu politikacı nasıl olunur?" üzerine tartışmalar yapıldı.

Ayaklanma iki köklü kopuşu temsil etti. İlki "korkudan" kopuşmaydı. "*Pek çok kişinin geçmişten bir kopma olarak andığı bu günler, Arjantin tarihinin en kanlı diktatörlüğünün, korkunç işkencelerle 30 000 insanın 'kaybedildiği' diktatörlüğün yarattığı korku ve boyun eğmenin kırılmasıydı. Bazıları on dokuz ve yirmi Aralığı ortak hafızada bir kırılma olarak görüyor.*" (Sitrin, 2006, s.9) İkincisi, eski devrimci gelenekten bir kopmaydı. "*Ayrıca her şeyden, şu ya da bu yoldan yıllardır denenmiş, uygulanmış şeylerden kesin bir kopuş vardı. Yaygın düşünce şuydu: geçmiş devrimci deneyler 'yeter' Geçmişle kopuşmak ve yeni bir süreç başlatmak zorundayız.*" (Sitrin, 2006 , s.109)

Arjantin Ayaklanmasına bu iki temel kopuşma damgasını vurmuştur. Neoliberal politikaların yarattığı ekonomik çöküntüye karşı tepkiler, uzun yıllar süren askeri diktatörlüğün yarattığı korku havasını güçlü bir şekilde parçaladı. Korku duvarlarının yıkılması sadece Arjantin için değil tüm Latin Amerika ülkeleri için büyük bir öneme sahipti. Bu ayaklanmanın karakteristik yanı esas tepkinin işsiz işçilerden ve varoşlardan gelmesidir. Bunun elbette belirgin nedenleri olmalıdır.

"*Bu ekonomik, sosyal ve politik koşullar yığın örgütlenmesi yaratmak için elverişli fırsatlarla birleşti. Elverişli örgütlenme için göreli objektif koşullarla örgütlenmelerin kendilerinin stratejik bilinci arasında bir ayrım yapabiliriz. Uygun objektif faktörlerin bazıları şunlardır:* (1) *Alt orta sınıf etkisine fazlaca tabi olmayan, tecrit edilmiş ve göreli homojen barrio'larda* (varoşlarda y.n.) *işsiz sanayi işçilerinin, hiç çalışmamış genç insanların ve ev halkının başı olarak kadınların yüksek bir yoğunlaşması vardı;* (2) *Barrio'larda sendika deneyine sahip ve kolektif mücadeleyi bilen çok yaygın işsiz sanayi işçileri vardı;* (3) *Krizin uzayan doğası, militan kadınların (aynı şey daha önce hiç çalışma deneyi olmayan ve umutsuz bir gelecekle karşı karşıya olan gençlerin büyük çoğunluğu için de geçerlidir) büyük bir bölümünü harekete geçirecek ölçüde aileleri yıkıma uğrattı;* (4) *Barrio'lar ülke çapında ve büyük kentler arası mal ve eşya taşınan otoyollara çok yakın konumdaydılar.*" (Petras, 2002, s.5)

Arjantin Ayaklanmasının "öncü gücü" işsiz işçiler, "umutsuz" gençler ve ağrılıklı olarak kadınlardır. Bir kadın katılımcının açıklamasına göre: "*Sekiz yıl önce hareket başladığında* (işsiz işçiler hareketi y.n.) *hareketin yüzde 90'ı kadınlardan oluşuyordu.*" (Sitrin, 2006, s.202) Bütün bu kitlelerin yoğunlaştığı "göreli homojen" *barrio*'lar ise ayaklanmanın yönetim ve hareket alanları olmuştur. Ekonomik kriz derinleşip orta sınıfları da iflasa sürükleyince onlar da sokaklara çıkmıştır.

Ayaklanmanın yönetim ve hareket alanı olan *barrio*'larda kaçınılmaz olarak merkezi iktidarın gücü zayıflamış, çok zengin halk yönetim biçimleri ortaya çıkmıştır.

"*General Mosconi'de* (Arjantin'in kuzeyinde bir kasaba y.n.), *hareketin liderleri, bazıları başarıyla yürüyen üç yüzün üzerinde yiyecek ve iş sağlamak için, fırın, organik bahçeler, su arıtma tesisleri, barrio'larda ilk aids kliniği gibi pek çok farklı proje planladılar. Bölge, resmi belediye görevlileri bir kenara itilerek, fiilen işsizler komitesi tarafından yönetiliyor. Bazı işçi-sınıfı varoşlarında, işsizler hareketi kurtarılmış denilen bölgelere öncülük etti; buralarda hareketliliğin gücü ya mahalli idarelere üstünlük kuruyor ya da tarafsızlaştırıyor; komiteler öne çıkan belli konularda devlete ve federal yönetimlere meydan okuma yeteneğine sahiptir. General Mosconi'de sınırlı ölçüde 'paralel bir ekonomi'nin ortaya çıkışı, mücadeleler arasında kitle desteği sağlar ve işsizlerin, kendi yaşamlarını, çevrelerini ve geçimlerini yönetme yeteneklerine bir ufuk sunar.*" (Petras, 2002, s.6)

Arjantin Ayaklanması *barrio*'larda fiili mahalli iktidarlar yarattı; sadece bu değil, bu iktidarlara maddi temel sağlayan "paralel ekonomi"ler doğdu. Kriz sırasında patronların terk ettiği bazı iş yerleri işçiler tarafından işgal edilip, yönetilmeye çalışıldı. Bunların sayısı sınırlı olsa da, işçilerin üretme ve yönetme deneyi açısından bir öneme sahipti.

"Geçmişten Kopuşmak ve Yeni Bir Süreç Başlatmak"

Arjantin deneyine biraz yakından bakınca ayaklanma içinde doğmuş bu "mahalli iktidarlar"ın özellikle 20. yüzyıldaki deneylerle hemen hiçbir benzerliğinin olmadığı görülür. Burada Arjantin Ayaklanmasının eski devrimci gelenekten kopmasına geliriz. Bu kopmanın kapsamı ve derinliği önemlidir. Olayları yaşayanlarla yapılan konuşmalardan kopma noktalarını birkaç başlık altında toplamak mümkündür. Yaşayanların

kendi ağzından deneyleri aktararak bu başlıkları bulmaya çalışalım.

"Eski" örgütlenmelerin politik egemenlik yarışına tepkisi: Çalışanlar tarafından işgal edilen Medrano Kliniğinden bir işçinin gözlemleri: "*Bu hafta sonu, örneğin işçilerin ve işsiz işçilerin bir toplantısına gittik ve ne yazık ki politik örgütlenmelerin orada bulunmasından dolayı büyük bir karmaşa vardı. Onlar için en önemli şey, işçilerin ihtiyaçları üzerine düşünmek yerine, örgütlenmelere kimin liderlik edeceği üzerine kendi aralarındaki mücadeledir. Buna rağmen toplantı iyiydi, işgal edilmiş iş yerleri bağımsız toplantı planlama yeteneğinde olduğunu gösterdi.*" (Sitrin, 2006, s.102)

Burada söylenenlere Türkiye devrimci hareketi fazlasıyla aşinadır. Bu tepkilerle ilgili genel sonuçları bölümün sonuna bırakarak, onların nedenlerine inmeye çalışalım. Arjantin'de yaşananlar hazırlanmış, örgütlenmiş bir ayaklanma değildi. Ancak onun içinde yer alan ve bu ayaklanmaya damgasını vuran özellikle "işsiz işçiler örgütlenmesi" uzun bir örgütlenme sürecine ve mücadele deneyimine sahipti. Ayaklanma kendiliğinden patlak verse de, onun içinde yer alan ağırlıklı güçler eylemler sırasında birdenbire ortaya çıkmadılar. "İşsiz işçiler hareketi" daha şekillenirken "eski örgütlenmeler"den koparak yola çıktı. Ayaklanma sırasında bu kopma bir yakınlaşmaya dönüşmediği gibi daha da derinleşti.

Bu derinleşmenin başlıca iki nedeni vardır: İlk neden, eski örgütlenmelerin yenilmişliğidir. Yenilginin, sosyalist sistemin yıkılmasıyla ülkelerin özel deneyi olmaktan çıkıp, dünya ölçüsünde genel bir olgu seviyesine yükselmesi, eski ve yeni arasındaki kopmayı derinleştiren bir etki yaratmıştır. Eski örgütlenme biçimleri, mücadele araçları ve hatta program ve stratejiler çekim gücünü yitirmiş, tartışılır hale gelmiştir. Arjantin Ayaklanması, dünya ölçüsündeki bu sürecin, bütün zenginliğiyle bir buçuk yıla varan, canlı pratik içinde yaşanan

çok özgün bir deneyi olma özelliği taşır. İkinci neden, eski örgütlenmelerin yeni süreci ve geleceği kavramada gösterdikleri yeteneksizliklerdir. Her "yeni" olan veya görünen mutlaka mücadeleyi geleceğe taşıyacak kapsama ve niteliğe elbette sahip olamaz. Fakat yeni örgüt biçimlerinin ve mücadele araçlarının ortaya çıkması da rastlantı değildir. Dönemin yarattığı yeniliklere eski alışkanlıklarla yaklaşım kopmayı derinleştirmekten başka sonuç yaratmıyor.

"Eski liderlik" biçiminden kopuş: Allen ve Cipletti işsiz işçiler hareketi içinden bu konu şöyle gözlenir: "*Allen'deki hareket kabarıyor ve hareketin bütün tazeliği ve doğallığıyla. Taze kendiliğinden doğduğu andan itibaren, işsizler hareketini kullanan politik partilerin ve punteros* (liderliklerin) *sosyal kontrolünden koparak, hareket hızla yükseliyor. Politik partileri bir kenara iterek ve kendi yolunu arayarak, ilk kopma punteros'ların reddedilmesi nedeniyledir. Düşünün. Bu, böyle bir pratik hakkında önceden derinliğine düşünülmüş bir teori olmaksızın yapıldı. Hareket, farklı yolları birleştirmeyi deneyen sosyal pratiğin kendiliğinden ortaya çıkışı biçiminde büyüyor.*" (Sitrin, 2006, s.108) Sosyal pratiğin politik liderlikler tarafından kontrol edilmesine, kendiliğinden hareketin yükselişi içinden yoğun bir tepki vardır.

Bu tepkiyi bir mahalle meclisinden (Tierra del Sur) Emilio, daha kapsamlı olarak gerekçelendirir: "*Geleneksel sol yapılar bir ağaç gibidir, burada merkez komitesi ağacın gövdesidir. Diğerleri çeşitli dallar ve alt-yönetimler küçük yapraklar gibidir. Gövde olmaksızın, kimse yaşayamaz ve merkez karar mekanizması olmazdı, kararların akışı bilinmez kalırdı. Öte yanda, örümcek ağı yapısında farklı hareketlerin meclisleri arasında yaşadığımız ilişkiler var. Bu bir ağdır-gerçek bir ağ. Bir tek, sağlam ve ortaklaşmış hedefe yönelmiş değil, daha çok somut projeler etrafında şekillenmiş birleşik yapılanmalar vardır.*" (Sitrin, 2006, s.235)

Bir yanda kendiliğinden ve çok çeşitli alanlarda büyüyen ve bir ağ gibi birbiriyle irtibatlı hareketler, öte yanda biraz dalları ve yaprakları dökülmüş eski merkezi sol örgütlenmeler. Ayaklanmada ortaya çıkan yapılanmalar kararlı ortak bir hedefe sahip değildir, ancak somut bir adım için ortak projeler etrafında birleşmişlerdir. Böyle bir ortamda canlılığını ve zenginliğini yitirmiş liderliklerden kopmak aslında kaçınılmazdır. Fakat ayaklanmanın tümü dikkate alındığında ve bunun ister istemez Arjantin egemenlerine karşı olması gerçekliğinden soruna bakıldığında, kararlı bir hedef yokluğunun yerini sadece "somut projelerin" dolduramayacağı açıktır. Fakat bütün ayaklanma sırasında parti ve liderlik kavramlarının yerini farklı örgütlenmeler arasındaki **ilişki-ağ** ve **bağlantı** almıştır. Yıpranmış liderlik kavramı içine sığmayan bu zengin ilişkiler, ayaklanmanın örgütsel biçimi haline gelmiştir.

Temsil sisteminden doğrudan demokrasiye geçiş: "*Arjantin halkı, mahallelerinde ve topluluklarında onları temsil iddiasında olanların egemenliğinden, ki bunlar bu sözde temsilcilikten büyük kazançlar sağladılar, uzun bir tarihsel dönem çok çekmiştir. Özellikle punteros (liderlere), mahalli parti bürokratlarına ve yalakalarına güvene dayanan 'temsilcilik' kavramı, Peronizm koşullarında, en göze batar durumdaydı. Bu sistem politik "kulluk"la sonuçlandı. Özellikle yoksul semtlerde punteros (liderlerin) aracılığı olmaksızın hiçbir iş yürümezdi. Yeni otonom sosyal hareketler politikanın bu biçiminden bilinçli bir kopmadır. Onlar kulluk sisteminin hiyerarşik içeriğini reddettiler ve onun yerine doğrudan demokrasiyi koydular.*" (Sitrin, 2006, s.5-6) Bu gerçek, bütün ayaklanma sürecine damgasını vurmuştur. Arjantin halkı sözde kendini "temsil" edenlere o ölçüde güvensizlik biriktirmiştir ki, otoyol kesme eylemlerinde belediye yetkilileri ile görüşmeler, seçilen temsilciler aracılığıyla, ancak bütün kitlenin gözü önünde yapılmıştır. Mahalle meclislerine katılımın bir sınırı yoktur.

"Doğrudan demokrasi" bilinci sadece Arjantin'le sınırlı kalmamış, Latin Amerika'da 1990'lı yılların sonlarında hızlanan hemen tüm kitle eylemlerinde aynı olgu sürekli kendini ortaya koymuştur. Bu olgu eski sol örgütlenme tarzından da kopmanın temel gerekçelerinden birisi olmuştur. *Punteros* egemenliğine karşı yaygın bir tepki ayaklanma boyunca sürekli canlı kalmıştır. Herkesin katıldığı mahalle meclislerinde, doğrudan temsil bazı zorluklar çıkarsa da kitleler bu durumdan öğrenmesini bilmişlerdir.

Cid Campeador mahalle meclisinden Ezequiel, olaylardan kendi etkilenişini şöyle anlatıyor: "*Eski olduğumdan daha sabırlıyım. Bu toplantı sürecinde özellikle doğru ve gerekli, çünkü toplantı sürecinde sabırlı olamazsanız iki oturumdan daha fazlasına dayanamazsınız. Oturumlar gerçekten yavaş işliyor ve bazen öfkeli provokasyonlar olabiliyor. Her seferinde acil elle tutulur sonuçlar üretmeyen çok yavaş süreçler. Bu süreç beni değiştirdi. Şimdi başkalarına önce olduğumdan daha sabırlı ve hoşgörülüyüm. Başka birisi olduğumu hissediyorum. İstediğim yönde gitmeseler bile, başkalarının çabalarını değerlendirirken biraz daha hoşgörülü, anlayışlı olduğumu düşünüyorum.*" (Sitrin, 2006, s.228)

Mahalle meclislerinden elle tutulur bir karar çıkartmak için "sabır" ve "hoşgörü" gerekiyor. Ancak bu yavaş işleyen süreçler insanları aynı zamanda eğitiyor. Fakat bütün bunların boşlukta değil de kriz içindeki bir kapitalist ülkede yaşandığı hatırlanırsa, bu yavaşlığın çok geçmeden egemen sınıfların toparlanma şansını arttırıcı sonuçlar yaratacağı açıktır. Olayın bu yönünü daha sonra irdeleyeceğiz. Burada vurgulamak istediğimiz, yılların baskısına, "kulluk" ilişkilerine ve hatta sol örgütlenmelerdeki merkezi yapıların giderek yozlaşmasına karşı öfke, ayaklanma sürecinde kendisini "temsilcilik" sistemine büyük bir güvensizlik olarak ortaya koymuştur. Her şey kitlenin gözleri önünde konuşulmalı ve yapılma-

lıydı. "Temsilcilerin" kapı arkası görüşmelerine hem güven yoktu hem de izin verilmiyordu. Elbette ne Arjantin Ayaklanması sırasında ne de Latin Amerika'da diğer eylemler sırasında "doğrudan demokrasi" bir politik sistem olarak istikrar kazanmamıştır. Bunu hemen beklemek ve ummak zaten hata olur. Önemli olan hemen her kitle eyleminde "doğrudan demokrasi" talebinin ortaya çıkıyor ve belli sınırlar içinde uygulanıyor olmasıdır.

Program ve liderlik yok: "*Geçen on yıl süresince, dünya, geleceği temsil eden devrimci hareketlere, bugünden içinde geleceği yaratan hareketlere şahitlik ediyor. Bu yeni hareketler parti platformu veya program yaratmıyorlar. Onlar bir lidere bakmıyor, fakat herkesin lider olabilmesi için alan yaratıyorlar. Onlar, doğru cevaplar bulmaktan çok doğru soruları sormaya önem veriyorlar.*" (Sitrin, 2006, s.2)

"*Onlar hiyerarşiyi, patronu, yöneticileri, parti simsarlarını ve punteros* (liderliği) *reddediyorlar. Basitçe söylenirse, birisinin bir başkası üzerinde güç sahibi olması temel fikrini reddediyorlar. Onlar yaşamlarının her alanında, birbirine bağımlı ve diğerleriyle dayanışma içinde kendilerini örgütlüyorlar.*" (a.g.e., s.5)

"*Hareketlerin büyük çoğunluğu anti-kapitalisttir ve bazıları devlet karşıtıdır, fakat onların yeni toplum yaratma için stratejileri, ya devlete bağımlı ya da başka bir devlet yaratmak için iktidarı ele geçirme temeline dayanmıyor. Onların amacı, John Holloway'in deyimini ödünç alırsak, iktidarı almaksızın dünyayı değiştirmektir.*" (a.g.e., s.4)

Bu yönelişler sadece eski devrimci hareketlerden bir kopma ile sınırlı olmayıp, bir "çağ"dan, kapitalizmden sosyalizme geçiş çağından kopmadır. İktidarsız, devletsiz dünyayı değiştirme veya "bugünün içinde geleceği yaratma" iddiasındaki bu hareketler sosyalist mücadele tarihinden derin bir kopmayı temsil ediyorlar. Sosyalist sistem yıkıldıktan sonra

yaygınlaşan bu hareketler elbette Arjantin'e özgü değildir. Arjantin'e özgü olan, bu "yeni" kavrayışların bir ayaklanma içinde uygulanmış olmasıdır. Bir yılı aşkın bir süre bu yeni hareketler kendi pratikleri için son derece özgür ve yaratıcı bir ortam buldular.

Verili olmayan teori ve pratik: *Colectivo Situaciones* grubu bu konuyu şöyle açıklıyor. "*Keşfettiğimiz önemli şeylerden birisi ne teori ne de pratiğin verili olduğudur. Onların gücü otomatik olarak ortaya çıkmıyor, aslında sadece özel somut durumlarda ortaya çıkıyor. Bu oldukça açıktır veya en azından açık olmalıdır. Fakat normal olarak, bir pratik durum içinde düşünce ve pratiğin gelişmesi kolay ve açık değildir. Kendimizi tamamen bu tarz bir çalışmaya yoğunlaştırmaya karar verdik. Koşulların yaratılamayacağına inandık ve inanıyoruz. Mevcut koşullardan hareket edilmelidir.*

"Eylem alanının küresel olduğunu varsayan düşünce biçimlerini, söylemlerini ve bu tarz politik organizasyonları terk etmeye karar verdik.

"*Böylece koşulların içinden çıkan düşünce ve yoğun deneyleri araştırmaya karar verdik.*" (Sitrin, 2006, s.142)

Bu söylenenleri Marksist düşünce sisteminin formlarına uyup uymadığına göre kritik etmek anlamlı değildir. Esas önemli olan bu tarz düşünce ve davranışın hangi koşulların ürünü olduğunu ortaya koyabilmektir. Sosyalizmin yıkılışı, düşüncenin ve politik öngörünün gücüne (teoriye) büyük bir darbe vurdu. Hiçbir zaman teoriyi beklememiş olan pratik de, bu koşullarda kendi başına (teorisiz) kaldı. Oysa pek çok "eski" devrimci örgütlenme köklü bir şekilde değişen koşulları kavrayamayıp bilinen eski formülleri tekrarladıkları ölçüde pratikten ve kitlelerden koptular. İşsiz işçiler hareketinin bir üyesi bu kopmayı şöyle anlatıyor: "*Bir şey anlamca boşaldığı zaman, boş bir kalıba dönüşüyor, bu kalıpta artık insani değerler eksiktir, saygı eksiktir ve companerismo* (yoldaşlık)

eksiktir, o zaman dostlar bunu doğal olarak reddetme eğilimine giriyorlar. Böyle bir momentte kanılarımızı ve eylemlerimizi yeniden gözden geçirmeliyiz, yeniden tartışmalıyız ve yeniden düşünmeliyiz, aksi durumda duruşumuzu kaybediyoruz." (Sitrin, 2006, s.114)

Arjantin Ayaklanması çok zengin pratik mücadele biçimleri ve örgütlenmeleri yarattı. Bu yeni örgütlenmelerin "ne teorinin ne de pratiğin veriliği olduğu" sonucuna varmaları çok doğaldır. Oysa Rus devrimcileri 19. yüzyılın sonlarında "devrimci teori olmadan devrimci pratik olmaz" parolasıyla yola çıkmışlardı. Ve Rus Devrimi bu öngörüyü doğrulamıştı. Aslında Arjantin Ayaklanması bunun tersini doğrulamadı. Onun ortaya çıkarttığı gerçek, 21. yüzyıl öncesine ait stratejilerin önemli bir bölümünün kabaran pratiğe ayak uyduramamasıdır. Fakat Arjantin ayaklanmacıları sarkacın topuzu gibi bir uçtan diğer uca savruldular. Bir dönemin stratejilerinin yetmezliğinden, teorik ve politik öngörülerden vazgeçmeye savrulmak onları gündelik pratiğin içine hapsetti. Fakat sıcak pratiğin içinde bu hata yeterince algılanmadı.

İktidar yerine otonomi: Arjantin Ayaklanmasının en tipik özelliği iktidar hedefinden yoksun olmasıydı. Ne ayaklanma öncesi eylemlerde ne de ayaklanma sırasında iktidar hedefi vardı. Bunun yerine "otonomi" hedefi öne çıktı. Bir mahalle meclisinden Emilio, otonomiyi şöyle algılıyor: "*İyi olan şey programımız yok. Özgürlük araçları yaratıyoruz. Öncelik açıktır: Temel ihtiyaçlarımızın karşılanması. Fakat temel ihtiyaçlarımızı karşılamak için çözümler bulma süreci bizi özgürleştiren araçları geliştirmemize yol açıyor. Benim için otonominin anlamı budur. Otonominin ne olduğunu düşünmeye başlarsanız, o zaman* autogestion (otonomi ve kolektif eylemi yansıtan bir kavram y.n.), *kendi kendine yeterlilik, ağ tarzında ilişkilenme ve doğrudan demokrasiyi tartışmaya başlıyorsunuz; sonunda kendinize soruyorsunuz, 'bütün bunları*

elde edersek, o zaman otonom olacak mıyız?' ....Kapitalizm var oldukça onunla birlikte olmaya devam edeceğiz. Otonomi yoluyla, kapitalist mantıkla yönetilmeyen alanlar yaratabiliriz. Bu, kapitalist sistemin egemen sosyal düzen olmadığını ilan etmekle aynı şey değildir. Günümüzde kapitalizm her yerdedir." (Sitrin, s.115)

Gündelik temel ihtiyaçlar üzerinden hareket eden Arjantin ayaklanmacıları bunları gerçekleştirebilmek için "kapitalist mantıkla yönetilmeyen alanlar yaratma" sonucuna varıyor. Bu alanların temel özellikleri, kolektif eylem örgütleyebilen, kendi kendine yeterli, hiyerarşik değil ağ tarzında ilişkilenme içinde olan doğrudan demokrasiyi uygulayabilmeleridir. Ancak bu alanların programlanmış bir "geleceği" yoktur.

MTD Solano İşsizler Hareketinden Neka, bunu şöyle vurguluyor: "*Kapitalizm koşullarında mutlu olma ve keyif alma olasılıklarını bırakmıştık. Bu düşünceden kararlıca kopuşmaya gerek var. Bir yaşamımız var ve bunu bugün yaşamak zorundayız. Gelecekte mutlu olmak için iktidarı almayı bekleyemeyiz.*" (Sitrin, s.59) Güzel bir gelecek vadeden sosyalist mücadelenin ve hatta iktidarların çökmesinden sonra bu tür tepkilerin ortaya çıkması çok doğaldır. Ancak bir programa yani geleceğe bağlı olmayan otonom bölgelerin Arjantin yoksullarına nasıl ve ne kadar süre "mutlu olma" imkânı sağlayacağı belli değildi. Her şeyi iktidar sonrasına bırakan mücadele tarzının olumsuzluklarından hareketle, iktidar hedefinden kopma noktasına gelmek tarihsel bir savrulmaya işaret ediyordu.

Bir mahalle meclisinden katılımcı da yaşananlara oldukça farklı açılardan bakıldığının güzel bir örneğini veriyor; Martin, politikaya farklı bir dil kazandırmaktan söz ediyor: "*Meclis, yeni bir ilişki biçimi yaratabilmekle ilgilidir. Olan, nasıl yapılacağını kimsenin tam olarak bilmediği bir şeydir. Kimse bilmiyor. Meclis ortaklaşa bir süreçtir, birinin gelip bize nasıl*

yapılacağını söylediği bir şey değil. Buna biz "politica afectiva" (sevgi politikası) *diyoruz.*

"Politikayla uğraşmak isteyenler tarafından paylaşılan duygu, politika sahnesi için, hareket alanı yaratmak için değildir. Bu bir etkidir. Bu nedenle, meclisler gelişigüzel bir köşe başında toplanır. Kurumlaşma, hatta bir kulüp, kilise veya başka bir şey olmadığı için meclisler köşe başında ve hatta sokakta toplanır. Bu nasıl sürdürülür? İdeoloji ile desteklenemez... Bu nedenle, yeni politikalar bir ölçüde duygusal-sezgisel kaliteyi gerektiriyor:.. "Politica Afectiva"dan (sevgi politikalarından) *söz ederken, daha önce sözü edilmeyen çok farklı şeylerden söz ediyoruz. Bu yeni bir dildir ve bu yeni dil yeni bir alan oluşturuyor."* (Sitrin, 2006, s.232)

Bu söylenenlerde gerçekten eski devrimci deneylerden köklü bir kopma vardır. İdeolojinin ve hatta siyasetin yenilmiş ve yıpranmış diline karşı yoğun bir karşı duruş vardır. Bunun yerine ne konulacağı ise esas sorundur. Politik kurumların hemen hepsinin aşırı yıpranması sonucu ideolojiden, politikadan ve hatta kurumlaşmadan öteye çözümler arayan ayaklanmacılar yeni bir dil arıyor, "duygusal-sezgisel kaliteyi" öne çıkarmaya çalışıyorlar. İdeoloji ve politikanın ayırıcı, parçalayıcı özelliğinden kurtulmak için "politica afectiva"yı ayaklanmanın en sıcak günlerinde yeni bir dil olarak algılamak bir ölçüde doğal olsa da, bu yeni dilin politikanın kaçınılmaz çıkar çatışmalarını ne ölçüde çözümleyebileceği daha o günlerde önemli bir tartışma noktasıydı.

Arjantin Ayaklanması sırasında ortaya çıkan *autogestion* kavramı, klasik otonomi kavramından öteye böyle kendine özgü yanlar taşıyordu. Temel ihtiyaçlardan hareket eden, kendine yeterli, gelecek programı olmayan günü yaşayan, kurumlaşmayı hedeflemeyen bir "etki" olarak kalmayı yeğleyen, politikanın bir anlamda zehirli diline karşı "politica afectiva"yı yaratmaya çalışan bu yapılanmalar, bir özelliğe

daha sahiptiler. ***Horizontalidad*** kavramıyla dile getirilen bu özellik, aslında bütün yukarıda sıralananların bir toplamı gibidir.

Alternatif medya ve sanat kolektifinden Daniel, "*Horizontalidad* (hiyerarşisi olmayan yatay ilişki ağı y.n.) *hakkında çok konuştuğumuz bir şeydir. Pek çok diğer konuda olduğu gibi, pratiğini yapmak yerine konuşuyoruz. Yürürken öğrenmeye devam edeceğimize inanıyorum.*" (Sitrin, s.46) MTD Solano işsizler hareketinden Neka, çok konuşulan Horizantalizmi bir sorgulama süreci olarak algılıyor: "*Horizontalidad, bir yürüyüştür, bizi büyüten bir yürüyüş olarak bir sorgulama sürecidir. Yan yana olduğumuzda, ne yapmamız gerektiğini bize söyleyen birisi olmadığı zaman ve ne olduğumuza karar verenin bizler olduğu zaman, gücümüzün farklı olduğunu keşfetmemize yardım etti.*" (a.g.e., s.58) Neka şöyle devam ediyor: "*Bazı çalışmalarımızın farklı hareketleri horizontal olarak keserek ve pek çok farklı düşünce ağını yaratan bir yolla yapıldığına inanıyorum. Bu, bir tek veya evrensel hareket inşa etmekten daha güçlüdür. Böylesi daha fazla potansiyel, daha fazla güç taşıyor gibi görünüyor.*" (a.g.e., s. 113)

Mahalle meclisleri, işsiz işçiler hareketi, işgal edilmiş iş yerleri gibi her biri otonom pek çok hareketi içinde barındıran çok zengin bir halk hareketi ve bunların horizontal ilişki ağı, Arjantin Ayaklanmasında ortaya çıkan yapıların temel özelliğidir.

Ayaklanmanın Kaderi

Arjantin Ayaklanması sırasında eski sol örgütlenmelerden koparak büyüyen bu çok zengin hareket ve onun içindeki yapılanmaların akıbeti ne olmuştur?

"*Ayaklanmadan sonraki yıllarda mahalle meclislerinin örgütlenmesinde ve katılımda çarpıcı bir düşme gözlendi. Onlarcası halen aktif, fakat bu sayı ayaklanma sırasında hemen*

ortaya çıkan yüzlerce meclisten daha az. Bunun nedenlerinden bazıları: sol politik partilerin (hareketin içine) *davetsiz gelişleri, faaliyetlerin somut* (hedef) *eksikliği ve devletin müdahaleleridir.*" (Sitrin, s.10)

Arjantin Ayaklanması başta Latin Amerika olmak üzere tüm dünyaya hafızalardan silinmeyecek dersler bıraktı. Bu ayaklanma neoliberalizmin iflasının tüm dünyaya ilan edilmesiydi. Çok çeşitli örgütlenme yapıları ve yürütülen yeni mücadele taktikleriyle, sosyalizmin yıkılışının kitleler üzerinde yarattığı koyu umutsuzluk bulutlarının kısmen dağılmasında önemli bir rol oynadı. Fakat yapısal özelliklerinden dolayı ayaklanmanın sonuçları kendisi kadar görkemli olmadı.

"*Arjantin 'barrio' hareketi, partizan olmayan kitleyi seferber etme kapasitesi açısından son derece etkileyici bir performans gösterdi ve beş başkanın düşürülmesine katkıda bulundu; ancak bu kronik olarak bölünmüş ülkede sonunda ciddi bir siyasi alternatif ortaya çıktığında, bu tümüyle beklenmeyen bir kaynaktan doğdu. Sistemin içinden gelen bir politikacı, Nestor Kirchner, hemen hemen herkesi şaşırtarak, bağımsız bir dış politika ve iktisat politikası benimsedi ve 'barrio' hareketi-nihai amacı konusunda kuşkular taşımaya devam etse de şu kritik aşamada Kirchner'e destek vermeye devam etmektedir.*" (Raby 2006, s.22) Sonuçta bu zengin hareketten geriye içi boşalan ve sönümlenen mahalle meclisleri, birkaç yüz işgal edilmiş iş yeri kalmıştır. Popülist bir düzen politikacısını desteklerken ya da yapısal özelliklerinden dolayı desteklemek zorunda kalırken, hareketin kendisi sönümlenmiştir.

Bazı Dersler

Arjantin Ayaklanması ardında kalıcı pratik izler bırakmasa da önemli dersler bırakmıştır. Bu ayaklanma üç önemli tarihsel kesişme noktasında patlak vermiştir. Uzun ve vahşi faşizm

yıllarının halk kitlelerinde yarattığı büyük yıkımın etkilerinin bir dönüm noktasına yaklaştığı sürece denk düşer. Buna bağlı olarak neoliberal uygulamalar için Şili ve Arjantin adeta bir laboratuar olmuştur. Arjantin, Şili'den sonra neoliberal ekonomi politikaların en pervasızca uygulandığı bir ülkedir. Bu politikalar yaygın yoksul yığınlar yaratmıştır. Yıkımın ve dolayısıyla öfkenin zeminini iyice genişletmiştir. Son olarak, 80'li yılların sonunda sosyalist sistemin yıkılışının yarattığı umutsuzluk dalgalarının 21. yüzyılın başında yön değiştirmeye başladığı kritik bir momentte ayaklanma patlak vermiştir.

Arjantin Ayaklanması, faşizmin yarattığı siniklikten bir kopma, neoliberalizmin iflasının çok kendine özgü ilanı, sosyalizmin yıkılışının yarattığı ağır havadan bir çıkış ve yeni yol arayışlarının coşkulu bir çığlığı olmuştur. Dünyada kendini önceleyen anti-küresel hareketler ve Chiapas'ta Zapatistaların çıkışı Arjantin Ayaklanmasına dolaylı olarak güç vermiştir.

Arjantin Ayaklanması, esas olarak bir ***barrio*** **hareketidir**. İşsiz işçilerle, geleceksiz gençlerle ve yoksulluğun adeta çılgınlaştırdığı kadınlarla dolu olan varoşlar, ayaklanmayı ateşlemiştir. Kriz derinleştikçe yoksullaşan orta tabakalar da ayaklanmaya katılmıştır. Ayaklanmanın "öncüleri" tümüyle kendine özgüdür. Tüm sürece damgasını vuran işsiz işçiler hareketidir.

Ayaklanmanın en çarpıcı taktik ve eylemleri de kaçınılmaz bir şekilde "öncünün" bu yapısal özelliklerine uygun olmuştur. Otoyol işgalleri, ardından mahalle meclisleri, özellikle bankaların hedef alınması, terk edilen iş yerlerinin işgalleri, bir ara para ortadan kaybolduğu için hızla yaygınlaşan "takas pazarları" ayaklanmada öne çıkan eylemlilikler olmuştur.

Ancak tüm ayaklanma sırasında ne "devrim" ne de "iktidar" kavram ve parolası öne çıkmıştır. Bu noktada Arjantin Ayaklanmasının en kendine özgü yanına geliriz. Onun eski

mücadele hedef ve biçimlerinden kopma iddiası ayaklanmanın karmaşık bilincini oluşturur. Petras'ın deyimiyle ayaklanmanın "objektif koşullarıyla" onun "stratejik bilinci" arasındaki bağ önceki tarihsel dönemlerden oldukça farklıdır. "Objektif" olarak çöküşe doğru yuvarlanan bir kapitalist düzen, buna karşılık "stratejik bilinç" olarak iktidarı hedeflemeyen bir halk ayaklanması!

Bu 21. yüzyıla ait görünen çelişki, kendini özgün biçimlerde ortaya koymuştur. 20. yüzyıldaki mücadelelerin büyük bir yenilgiyle sonuçlanması, yığınlarda ilginç bir bilinç yaratmıştır. Arjantin ayaklanmacılarının "eski bilinçten" kopmalarının çok haklı nedenleri vardı. Sol örgütlenmelerin iktidar hedefini gözden kaçıran hırçın rekabeti; sonuçta "kulluk" yaratan "önderlik" tarzı ve "temsil" biçimi; katılaştırılan ve hatta kutsallaştırılan, bu anlamda değişmez kılınan strateji ve program anlayışları; bunların tümü büyük bir yenilgiyle sonuçlanınca, Arjantin ayaklanmacıları kendilerini eskiden tümüyle "özgürleştirdiler" Fakat bu kopma o ölçüde radikal yaşandı ki, sonuçta Arjantin ayaklanmacıları mücadele bilinci ve geleneği açısında **köksüz** kaldılar.

Arjantin ayaklanmacılarının eskiye ve dolayısıyla yenilgiye tepkilerini iyi okumak gerekir. Sadece bir olumsuzlama, "büyük bir ayaklanmadan sonra kocaman bir hiç" gibi yakınmalar, günümüz mücadelesini geçmişten geleceğe taşıyacak bağları kuramaz. Elbette tam tersi de doğrudur, sadece ayaklanmacıların bilincini kutsamakla yetinmek de geleceğe açılan yolları tıkar.

Eski örgütsel yapıların iktidar hedefinin zorunlu kıldığı ittifak sorununu felce uğratan rekabetlerine, inisiyatifleri körelten liderlik tarzına tepki çok önemlidir. Bu tepki bugün Latin Amerika'daki hemen bütün halk hareketlerinde yeni bir yöneliş yaratmıştır. Her şeyi yeniden yaratma coşkusu (eskinin kaba inkarı tehlikesini içinde taşısa da), kitlelerde büyük

katılımcı bir inisiyatif ortaya çıkarmıştır. Buradan hareketle **"temsili"** değil **"doğrudan demokrasi"** parolası, akışkanlığı yüksek bir sıvı gibi Latin Amerika halklarının bilinç ve davranışlarında yaygınlaşmaktadır. Latin dünyasında son on yıldır **"katılımcı demokrasi"** kavramının yükselmesi bu anlamda rastlantı değildir ve içi boş bir kavram da değildir. Her halk hareketi büyük bir kıskançlıkla bu parolaya sahip çıkmaktadır.

Öte yandan katı teorik söylemlerden yorulan kitleler bunun yerine somut gündelik sorunlara çözüm yaratma çabalarını yükseltmişlerdir. Brezilya'daki topraksız köylüler hareketinin mücadelesi, Bolivya'daki su ve gaz savaşları, Arjantin'deki işsizler hareketinin yarattığı "ortak mutfaklar", "mahalli iktidar" ve "paralel ekonomi" bunlardan bilinen birkaç örnektir.

"Mutlu olmayı gelecek iktidara" bırakmayan somut gündelik hedefler için mücadele, kendisini "otonomi" ve "horizantal ilişkiler ağı" olarak ortaya koymuştur. Bir yandan, otonom, "kapitalist mantıkla yönetilmeyen alanlar yaratma" ve öte yandan bunların hiyerarşik değil yatay bağlarla ilişkilenmesi, günümüz koşullarının yarattığı yeni bir mücadele biçimidir. Bu mücadele biçimi çok zengin bir örgütlenme çeşitliliği yaratmıştır. "Kapitalizmden sosyalizme geçiş çağının" merkezi-hiyerarşik örgütlenmelerine göre çok gevşek bu örgütlenmeleri, eskinin kalıplarından hareketle sadece "hata" olarak algılamak; en azından kitlelerin yenilgilerden öğrenirken ve yeni olguları kavrarken yürüdükleri dolambaçlı yolları kavramamak olur.

Arjantin Ayaklanmasının bu zenginliğinin yanında eskiden kopmanın şiddetiyle uç noktalara savrulduğu da bir gerçektir. Teori, strateji ve programdan kopuş bu savrulma noktalarının en önemlisidir. Önceki tarihsel dönemde yenilgiye uğramış strateji ve programlardan kopmak bir şeydir, tümüyle

teori ve programdan kopmak farklı bir şeydir. O zaman geriye gelecek öngörüsü olmayan, sadece günlük hedeflerin gidişi içinde daralan bir mücadele kalır. Bunun en köklü sonucu iktidar hedefinden kopmak olmuştur. Eski sosyalist iktidarların bir anda çöküşü, ardından duvar yıkıldıktan sonra Zapatista Hareketinin neoliberalizme karşı ilk silahlı, ancak iktidar hedeflemeyen çıkışı, iktidar hedefinden kopmanın adeta sağlam gerekçelerini oluşturmuştur. Bu kavrayış, en az yaşanan tarihsel yenilgi kadar büyük tarihsel bir hatadır. Bu hatalı algılayışın Venezüella ve Bolivya deneylerinden sonra tümüyle değiştiği sanılmasın; tam tersine etkisi güçlü olarak devam etmektedir. Çünkü sosyalizmin iktidar deneyinden arta kalan sadece emperyalizme karşı tüm enerjisi ile mücadele etmesine rağmen yenilen iktidarların dersleri değildir; iktidarlar çürüme ve yozlaşmalarıyla adeta yenilgilerini kendileri hazırlamıştır. Bu çürüme ve yozlaşma iktidar kavramına adeta yapışmış, onunla birlikte anılan bir "kirlenme" olarak algılanmıştır. Bu nedenle ne Arjantin *barrio* hareketinin Kirchner'in peşine takılarak sönümlenmesi, ne de Venezüella ve Bolivya'daki *barrio* hareketlerinin iktidara tırmanabilmesi, iktidar hedefini ve onun yapısını kitlelerin gözünde çekici hale getirmeye yetmiştir. Bunu, son yirmi yıldır "katılımcı demokrasi" veya "doğrudan demokrasi" talebinin, Latin Amerika'daki hareketlerin ortak parolası haline gelmesinden anlıyoruz. Bu parolaların öne çıkmasının nedeni iktidarların bir kez daha çürüme ve yozlaşma olasılığına karşı bir tepkidir.

Elbette son yılların deneylerinde ortaya çıkan, katılımcı demokrasi ve de doğrudan demokrasi uygulamaları, yeni bir yozlaşma yaşanmasının önünde henüz bir teminat değildir. Ancak önemli olan 21. yüzyıldaki sosyalist mücadele bilinci içinde bu taleplerin filizlenmiş olmasıdır. Eskinin formüllerin ezbere tekrarıyla iktidar mücadelesinin ne ölçüde zorunlu olduğu artık yığınlara anlatılamaz. Ancak yeni bir bilinç seviyesi ve pratik örnekler, yozlaşmalarla itibar yitiren

iktidar hedefini yeniden ve daha güçlü bir şekilde gündeme getirecektir.

Son olarak, Arjantin ayaklanmacılarının yaşadığı örgütsel savrulmaya vurgu yapmak gerekiyor. Bir dönemin hiyerarşik örgütsel yapıları bozulmaya uğradıkça her türlü kitle inisiyatifini körelttiği için, Arjantin'deki *barrio* hareketi dikey- hiyerarşik olmak yerine yatay-horizontal ağ tarzında örgütlenmeyi yeni bir davranış tarzı olarak benimsemiştir. Bu örgütlenme tarzı çok zengin bir kitle inisiyatifinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ancak bir müddet sonra, olayların kanıtladığı gibi, sadece yatay ilişkiler ağı ile düzene karşı güçleri organize etmek mümkün olmamıştır. Aslında Arjantin ayaklanmacılarının bir hedefe odaklanmış organize bir harekete kuşkuyla yaklaşmaları, kendilerini otonomi ve horizantal ilişki ağı ile sınırlamaları, mücadele içinde kaçınılmaz sonuçlarını yaratmıştır. Dünün, güçlerin ortak hedefe doğru ittifakı sorununun yerini sadece somut gündelik işler için yatay ilişki ağı alınca, mücadelenin adım adım kazançlarını sentezleştirerek organize bir güce dönüştürmek mümkün olmamıştır. Çok çeşitli örgütsel yapılar içinde kitle inisiyatifinin gürbüzce ortaya çıkması iyi bir şeydir, ancak bu inisiyatifin önünde yol ve hedef birliği olmayınca, hatta bu tepkisel bir bilinçle reddedilince çözülme kaçınılmazdır.

Sonuç olarak, Arjantin ayaklanmacıları eski hatalardan koparken ortaya büyük bir zenginlik ve enerji çıkmıştır; ancak bu, teori, program, strateji ve iktidar hedefinden kopmaya kadar savrulunca yenilgi ve erime kaçınılmaz olmuştur. Sosyalizmin yıkılışıyla devrimci mücadelenin önüne çıkan devasa görevin sadece ilk adımını atan Arjantin ayaklanmacıları, ikinci adımı atamadıkları için, yeni diye sarıldıkları hemen her şeyin hızla buharlaştığını hayretle gördüler. Eski hatalardan cesaretle kopmak ilk adımdı, değişen koşullarda iktidar hedefine yürürken yeni strateji ve programlar inşa etmek

ise ikinci yaşamsal adımdı. Bu ikinci adımı Arjantin ayaklanmacıları atamadı; fakat Latin Amerika'da bir kez kıvılcım parlayınca ikinci adımı omuzlayacak güçler fazla gecikmeden ortaya çıkmıştır.

VENEZÜELLA BOLİVAR DEVRİMİ

Neoliberalizmin yarattığı yıkıma karşı Arjantin'de yaşanan ayaklanma "halkçı" özellikler gösteren Kirchner iktidarı ile sönümlenirken, Venezüella'da neoliberal yıkıma karşı başlayan tepki çok daha ileri noktalara varmış, 21. yüzyıl sosyalizmini hedefleyen Chavez iktidarıyla büyük bir adım atmıştır. Neoliberal uygulamaların tetiklediği *Caracazo* -Şubat 1989'da başta Caracas'da olmak üzere pek çok Venezüella kentine yayılan ayaklanma- sadece Venezüella için değil; Latin Amerika için de yeni tarihsel bir dönemin işaretini vermiştir.

Venezüella, özellikle Şili ve Arjantin gibi çok yıkıcı etkileri olan faşist askeri darbelerden yorgun düşmüş bir ülke değildi. Bunun da etkisiyle olsa gerek Şubat 1989'daki ayaklanma ve üç binden fazla kişinin katledilmesi egemen güçler açısından beklenmedik bir süreci başlattı. Üstelik Venezüella'nın yakın tarihinde halk güçlerinin bilincinde yer etmiş gelişmeler olmuştur. 1973'de seçilen Carlos Andres Perez iktidarının (1973-1979) uygulamaları döneminin özelliklerini taşıyordu. Petrol millileştirilmiş, tam istihdam politikasıyla iş güvenliği ve işçilere bazı haklar tanınmıştır. Çelik, alüminyum ve elektriğe yoğun kamu yatırımları yapılmıştır. "Üçüncü dünyacı" bir dış politika izlenmiştir. Küba ile iyi ilişkiler kurulmuş, Sandinist Hareketi desteklenmiştir. 1975'te Venezüella ve Meksika ile Latin Amerika Ekonomik Sistemi (SELA) kurulmuştur. Perez Moskova'yı ziyaret etmiştir. (Ellner, 2008, s.71-72)

Ancak Perez iktidarından sonra Herrera ve Lusinchi iktidarları (1979-1989) yapılanların tümünü geri aldı. "Halkçı" Perez ikinci kez seçildiğinde ise (1989-93) artık tam bir neoliberaldi. Ve ünlü Caracazo Ayaklanması ve katliamı da onun bu son iktidar döneminde yaşandı. 70'li yıllardaki "halkçı" politikalardan 80'li yıllarda neoliberal politikalara dönüş aslında sadece Venezüella'ya özgü değildir. Venezüella'ya özgü olan, neoliberal politikaların yarattığı yıkıma karşı gösterdiği güçlü ve bir hedefe ulaşan tepkisidir. 80'li yılların sonundan itibaren Chavez'i iktidara taşıyan süreç başlar. Bilinen süreci ana başlıklarıyla özetleyelim.

Halkçı politikaların terk edilip neoliberal politikaların uygulanmaya başlandığı yıllarda orduda Bolivarcı subaylar, 1982 sonlarında, *Bolivarcı Ordu-200* (EBR-200) örgütlenmesini kurarlar. Caracazo Ayaklanmasından sonra örgütlenme genişleyince adı *Devrimci Bolivarcı Hareket-200* (MBR-200) olarak değiştirilir.

"*Kendiliğinden patlak veren Caracazo Ayaklanması, EBR-200 için tam bir sürprizdi; bu nedenle, tüm yapabildikleri olayların gelişmesini izlemek ve mümkün olduğunca, halka yönelik ayrım gözetmeyen baskıya katılmaktan kaçınmak olmuştur... Raporlara göre EBR-200 üyesi bazı subaylar, yoksullar tarafından yapılan 'düzenli' yağmayı kolaylaştırmışlardı. Muhakkak olan bir şey varsa, o da örgüt üyelerinin, askerlerine, aralarında kaç kişinin 'Country Club'* (zenginlerin üye olduğu bir klüp- çev.) *üyesi olduğunu ya da Altamira gibi zengin mahallerinde oturduklarını soran, kimseden cevap gelmeyince de, yağmacıları işaret ederek, onların kendilerinin kardeşleri olduğunu söyleyen ve saldırıya uğramadıkları sürece kimseye ateş etmemeleri emri veren Binbaşı Arias Cardenas'ın davranışını sempati ile karşıladıklarıydı.*" (Raby, 2006, s.206)

Caracazo, EBR-200'ü hazırlıksız yakalamıştı, ancak katliam ordu içinde ki isyan hazırlığına büyük bir hız kazandırdı.

Sivil sol örgütlenmelerle çok ihtiyatlı olarak ilişkiye geçen isyancı askerler, bu girişimlerinde olumlu sonuçlar alamadılar. Şubat 1992'de ilk başarısız isyan gerçekleşti. Chavez televizyonda "bir dakika yirmi saniyelik" konuşmasında yenilgiyi ve tüm sorumluluğu üstlendi. Chavez'in de içinde bulunduğu tutuklanmalardan sonra, Kasım 1992'de ikinci başarısız isyan gerçekleşti. Ancak iktidar o kadar yıpranmıştı ki, 1994 Mart ayında Chavez ve arkadaşları serbest bırakıldı. MBR-200, bu başarısızlıktan sonra, bir halk hareketi yaratmaya ve tabanda Bolivarcı Komiteler örgütlemeye yöneldi. "*Bu yöneliş çerçevesinde MBR-200 liderleri, 1994-95 yıllarında, sistematik bir biçimde tüm ülkedeki kentleri, köyleri, gecekondu mahallerini ziyaret ederek ülkeyi bir baştan diğerine dolaştılar ve bir kitle tabanı ile yerel örgütler ağı oluşturdular.*" (Raby, 2006, s.216)

Yaklaşan seçimlere katılma eğiliminde olmayan MBR-200, 1996-97 yıllarında yüz binin üzerinde insana danışarak kendi kamuoyu yoklamasını yaptı ve buradan seçimlere katılma sonucu çıktı. Bunun üzerine hareket Nisan 1997'de "*ilk ulusal konferansını topladı. Konferansta, ertesi yıl için planlanan tüm seçimlere* (Başkanlık, Kongre, eyalet valileri ve belediye başkanlığı seçimlerinde*) adaylar gösterilmesi ve MVR* (Beşinci Cumhuriyet Partisi) *olarak adlandırılacak yeni bir kitle partisinin kurulması kararlaştırıldı. Ancak MBR-200 dağıtılmadı, gayri resmi bir biçimde geniş hareketin 'çekirdek gücü' ya da 'itici gücü' olarak varlığını sürdürdü.*" (Raby, 2006, s.217)

MVR ve Chavez, Aralık 1998 seçimlerini kazandı. Aralık 1999'a kadar Chavez iktidarı "*Plan Bolivar 2000*" ile sosyal alanda değişimlere girişti. PDVSA'ya (Venezüella Petrol A.Ş.) ilk müdahaleler yapıldı. 1999 Aralığında ise yüzde 71 oyla yeni anayasa referandumla kabul edildi. Temmuz 2000'de ise tüm alanlarda seçim yapıldı, bir bakıma Chavez

iktidarı kendi konumunu sağlamlaştırdı. Böylece yeni bir süreç de başlamış oldu. Çok kısa bir zaman içinde MVR adına seçilenlerin önemli bir kısmı tipik fırsatçı ve kariyeristler olduklarını gösterdiler. "*Bolivar Devrimi*" kitlesinden kopmaya başladı. 2001 ortalarına gelindiğinde yoksullarda MVR'ye karşı tepki yükselmeye başlamıştı bile.

Bu noktada Chavez iki önemli adım attı. İlki, "*Chavez hemen herkesi şaşırtan bir kararla, MBR-200'ün işleri tekrar ele alacağını ilan etti.*" (a.g.e., s.228) Yani hareketin "çekirdek gücü" yeniden devreye giriyordu. İkinci olarak, '*Bolivarcı çevreler*'in (hareketin ideolojisini tartışmak, yerel sorunları çözmek amacıyla örgütlenmek ve devrimi savunmakla görevli 7 ila 15 arasında insandan oluşan yerel gruplar) kurulması çağrısında bulundu." (a.g.e., s.228) Elbette burjuva muhalefet bu tedbirlere karşı hemen saldırıya geçti, "silahlı ve şiddete dayalı örgütler" yaratıldığı gürültüsünü kopardı.

Chavez iktidarı hız kesmedi, Kasım 2001'de kısa bir süre içinde Başkan, "*kanun gücünde kararname yayınlama yetkisini kullanarak, PDVSA'nın yeniden yapılandırılması, tarım reformu, kentsel mülkiyet reformu, yeni balıkçılık yasası, kooperatiflere sağlanan destek vb. konulara ilişkin 49 kararnameyi ard arda yayınladı.*" (a.g.e., s.230) Bu uygulamalar özellikle petrol gelirlerinden beslenen burjuvaziyi harekete geçirdi. Nisan 2002'de Chavez'e karşı darbe düzenlendi. Ancak Latin Amerika tarihinde ilk kez ABD destekli bir askeri darbe iki gün içinde geniş halk direnişi nedeniyle çözüldü, Chavez görevinin başına döndü. Fakat karşı devrim bir kez daha şansını denedi, Aralık 2002'de genel grev ilan etti, Venezüella petrol üretimi durdu. Bu girişime Chavez iktidarının cevabı çok sert oldu, yapılamaz denen şeyi yaptı, 18 bin teknisyen ve yöneticinin işine son verdi ve kısa sürede yenileriyle petrol üretimi başladı. 2001-2002 yılı Bolivar Devrimi için en kritik zaman aralığıydı. Karşı devrim iki kez tüm gücünü

kullanarak saldırıya geçmiş, ikisinde de Bolivar Devrimi tarafından geri püskürtülmüştü. Bu zafer 2004 Ağustosundaki referandumdan Chavez'in bir kez daha galip çıkmasıyla perçinlendi. 1998'de ilk seçim zaferini 3.7 milyon oyla kazanan Chavez'in 2006'da oyları 7.3 milyona yükselmişti.

Bolivar Devrimi Ocak 2005'te Chavez'in ağzından ilk defa açık bir şekilde **"21. Yüzyıl Sosyalizmi"**ni ilan etti. Böylece Bolivar Devrimi bir adım daha ileriye gidiyordu.

Bolivar Devriminin Yaptıkları

İktidar-Yönetim Alanında Yapılanlar

Detayların içinde boğulmamak için Chavez iktidarını, Latin Amerika'nın geleneksel "popülist" iktidarlardan öteye taşıyan temel değişimleri ile ele almak gerekiyor. Bunların en başında Bolivar Anayasası geliyor. Venezüella tarihinde 1811-1961 arasında 26 anayasa yapılmıştır. Bu da ülkedeki sınıfsal güçler dengesinin ne kadar istikrarsız olduğunun esaslı kanıtlarındandır. 1999'da Chavez iktidarıyla birlikte Venezüella Bolivar Cumhuriyeti ve onun Anayasası ilan edildi. Bu Anayasa elbette Venezüella'daki yeni sınıfsal güçler dengesini ifade ediyordu. Bu noktadan bakıldığında Anayasadaki en önemli yenilik "katılımcı demokrasi"dir. "*Kamu politikalarının şekillenmesinde, formüle edilişinde ve uygulamasında halkın müdahalesine gerek olduğu için, katılım seçimlerle sınırlı değildir.*" (Bolivar Anayasası, aktaran, Wilpert, 2007, s.54)

Katılımcı Demokrasi'nin uygulama araçları nelerdir?

İlki, vatandaşlar gerekli koşulları yerine getirdiklerinde herhangi bir konuda **referandum** isteyebilirler. Bilindiği gibi, Chavez iktidarı yıllarında oldukça sık referanduma başvurulmuştur.

İkinci araç, mahalli ve komünal konseylerdir. "Mahalli Halk Planlama Konseyleri (MHPK) ve Komünal Konseyler,

Venezüella'nın günlük politik yaşamında en uzak hedefli değişim potansiyelini temsil ediyor. Bununla birlikte, MHPK'ların gelişimi daha büyük politik olaylar yüzünden, kanunun kötü formüle edilmesi ve seçilen yöneticilerin direnci nedeniyle pek çok ciddi sorunla yüz yüzedir." (Wilpert 2007, s.57)

Eski mahalli planlama başkan yardımcısı Ronald Denis, beş ciddi engel görüyor. "*Birincisi, MHKP'lerin belediye seviyesinde temellendirilmesi bazı durumda onları çok büyük hale getiriyor.*" En kötü örnek Carakas'ta Libertador belediyesinin iki milyondan fazla nüfusunun olmasıdır. "*İkincisi, mali kaynaklar her bölgeye nüfus oranında dağıtılmıyor. Büyük bölgeler küçük bölgelerle hemen hemen aynı mali kaynağı alıyorlar.*" "*MHKP'lerle ilgili üçüncü problem, yöneten kanunun onlara yeterli iktidarı vermemesidir. Yani, MHKP'lerin kararları hâlâ valiler ve bölge konseyleri aracılığıyla uygulanıyor.*" "*Dördüncü sorun, vatandaşın eğitimini, ilgisini, yeteneğini ve çoğu zaman elde edemedikleri tahsisatlarını varmış gibi öngörmeleridir. Vatandaşlar MHKP'lerin işleyişi ile ilgili iyi bilgilendirilmedikleri, onlara katılma seviyesine sahip olmadıkları ve gönüllü olarak uzun saatler çalışma motivasyonu olmadığı zaman, uzaklaşacaklardır.*" "*Son sorun MHKP'lerin kanunu ile ilgili değildir, fakat valiler ve kent konseyleri sık sık planlama konseylerini tehdit olarak hissetmeleridir.*" (Wilpert, 2007, s.57-59)

Bu engelleri üç başlıkta toplamak mümkündür: İlki, idari düzenlemelerdeki hatalardır. Kötü formüle edilmiş kanunlar hem deney eksikliğinden hem de bu değişime karşı eski güçlerin direncinden kaynaklanır. İkincisi, bizzat halkın eğitim, bilgi, deney eksikliğinin doğurduğu sorunlardır. Bunların aşılması zaman gerektirir. Ancak bu zamanın yıldırıcı değil, eğitici, öğretici ve yetenekleri geliştirici kullanılması kaydıyla. Üçüncüsü, çeşitli kademelerdeki yetkililerin halk inisiyatifine karşı gösterdikleri dirençtir. Bu aksamalara karşı Nisan

2006'da "yeni komünal konsey kanunu" çıkartıldı. Komün örgütlenmeleri hızlandı. 2006'da 653 komün geliştirme projesi onaylandı ve bunlara 1.5 milyar dolar ödenek verildi. Chavez, 2007'de bu ödeneğin 5 milyar dolara varacağını ilan etti.

Üçüncü araç, hesapların sosyal kontrolüdür. "*Mahalli Halk Planlama Konseylerinin esas görevlerinden birisi kamu idari işlerinin sosyal kontrolünü yürütmektir. Sosyal kontrolün anlamı şudur; vatandaşlar kamu idaresinin bütün işlerinin (mali ya da mali olmayan) raporunu talep etme hakkına sahiptir.*" (Wilpert, 2007, s.61) Örneğin, Caracas'ta Vargas Hastanesi, bu mahallede oturanların yolsuzluktan şüphelenmesi üzerine sosyal kontrolden geçmiştir. Chavez yönetiminde en çok duyulan iki şikâyet yolsuzluk ve bürokrasidir. Eğer bilinçli ve sürekli "sosyal kontrol" işlerse bu çürümelerin yolu kesilebilir. Ancak bunun ne ölçüde zor olduğu açıktır.

Katılımcı Demokrasi uygulamasında **dördüncü araç, Vatandaş Meclisleridir.** İlk kez 1989 Caracazo'su sırasında kendiliğinden ***barrio*** **meclisleri** olarak doğan organlar, Chavez iktidarı sırasında kanunla yetkilendirilmiştir. Bu meclisler bölgedeki nüfusun yüzde birinin çağrısı üzerine toplanmaktadır ve bağlayıcı kararlar almaktadır.

Beşinci araç, hükümete sivil toplumun katılımıdır. "*Venezüella'da sivil toplumun, Çocuk Hakları Konseyi gibi kamu kurumlarından veya Televizyon ve Radyo'da Sosyal Sorumluluk Yönetimi'ne, Yüksek Mahkeme yargıçlarına ve Ulusal Seçim Konseyine aday göstererek hükümet yürütümüne yaygın katılma hakkı vardır.*" Öte yandan, "sivil toplum" toprak reformu çerçevesinde kent ve kırda toprak dağıtım sürecine yardım eden komiteler veya başkentteki su sorunun çözümünde "su komitesi" kurarak süreçlere fiilen katılım sağlamıştır. "*Kamu hizmetlerine toplumun katılımına diğer örnek, Misi-on'lardır.*" (Wilpert, 2007, s.63) Kamu hizmetleri alanında hükümete paralel, örneğin sağlık alanında *Mision Barrio*

Adentro, okuma-yazma öğretimi alanında *Mision Robinson*, eğitim alanında *Mision Ribas*, temel gıda ihtiyaçlarının karşılanması için *Mision Mercal* gibi örgütlenmeler yönetime katılımın etkili yapılanmalarıdır. Bunlar elbette sadece hükümet çalışmalarına bir "katılım" değil, aynı zamanda, devletin bürokratik ve hantal işleyişine karşı halk inisiyatifinin ağırlıklı olduğu farklı örgütlenmelerdir.

Katılımcı demokraside, **altıncı uygulama aracı, kooperatifler ve iş yeri konseyleridir.** Chavez iktidarı sonrası kooperatif hareketinde çok hızlı bir gelişme yaşandı. Yüz binin üzerinde kooperatif kuruldu. İş yerlerinde de daha sınırlı olsa da iş yeri demokrasisi için konseyler kuruldu. Bunların nasıl çalıştığını, sorunlarını daha sonra irdeleyeceğiz.

"*Venezüella belki de bir bakanlığını katılımcılık sorununa ayıran tek ülkedir: 2005 ortalarında* ***'Halk Katılımı ve Sosyal Gelişim Bakanlığı'*** *kuruldu.*" (Harnecker, 2007, s.140)

Latin Amerika'da son yirmi yılın halk hareketlerinde "katılımcı demokrasi" kavramı en öne çıkmıştır. Bu bir rastlantı değil, daha önce yaşanan deneylerden çıkartılan bir sonuçtur. Devasa bir bürokrasi ve "tek parti sistemi" yaratan Sovyet deneyi, Komünist Enternasyonal gelenekli partilerin, "demokratik merkeziyetçiliği" katılaşan ve taban inisiyatifini öldüren uygulamalara dönüştürmesi, bir tepki olarak "katılımcı demokrasi" davranışını öne çıkartmıştır. Bu kavramın öne çıkışının tek nedeni sadece yıkılan sosyalizm deneyi değil, aynı zamanda bütün işleyiş tarzıyla burjuva demokrasilerinin ve onun kurumlarının da büyük ölçüde yıpranmış olmasıdır. "21. Yüzyıl Sosyalizmi" için bu konu büyük bir önem taşıyor.

"Sosyal-Ekonomi" Alanında Yapılanlar

"*Chavez iktidarında altı yıl içinde Chavez'in programındaki bu görüş* (sosyal ekonomi yaratma y.n.) *önemli bir gelişme gösterdi. Yeni olan vurgu, küçük işletmeleri ve kooperatifleri*

güçlendirme; kentte ve kırda toprak mülkiyetinin demokratikleştirilmesi anlamında bir sosyal ekonomi yaratma üzerineydi." (Wilpert, 2007, s.76) Chavez iktidarının bu yolda en önemli uygulaması petrol şirketinin ulusallaştırılmasıydı. Bolivar Devriminin bu hamlesi aslında onun yaşamda kalabilme sorunuydu.

Ekonominin çok büyük bölümü hâlâ iktidardan devrilen Venezüella finans kapitalinin elindeyken, böyle bir ülkede "sosyal bir ekonomi" nasıl inşa edilebilirdi? Bu sorunun cevabı tarihsel olarak henüz verilmedi. Latin Amerika'da yaşanan deneyler bu anlamda tarihsel bir öneme sahiptir. Özellikle Chavez ve Morales iktidarlarının deneyleri, bu kıtada çok sık görülen önceki "popülist iktidar" deneylerinden önemli farklar taşıyor. Bu farklılıklar onları önemli kılıyor ve 21. yüzyılda sosyalizm mücadelesi için yol gösterici işaret çubukları haline getiriyor.

Chavez iktidarı bir yandan sosyal bir ekonomi yaratmaya yönelirken; öte yandan ülkenin kendi özgü zaaflarından dolayı ekonomiyi çeşitlendirmeye çalışıyor. Petrol zengini gelişmemiş bir ülke, egemen sınıfların soyguncu mantığının doğal sonucu olarak, pek çok malı üretmeyip ithal etmiştir. Bu nedenle, ekonominin çeşitlendirilmesi de büyük önem taşıyor. Sosyal bir ekonomi yaratılması yolunda atılan adımlar şöyle özetlenebilir:

- Zenginliğin yeniden dağıtımında küçük kredilerin arttırılması: "*Bunu sağlamak için, hükümet, Halk Bankası, Kadın Bankası, Mikro-Mali Gelişim için Fon gibi çok sayıda mikro-kredi bankaları yarattı. Bunlara ek olarak, 2001'de banka kanunuyla bütün bankalara kredi havuzlarının en az yüzde 3'ünü mikro-mali projelere ayırmalarını şart koştu.*" (Wilpert, 2007, s.77) Bunun sonucu olarak, 2004 ve 2005 yılları arasında mikro-krediler yüzde 140 arttı.

Kooperatiflerin geliştirilmesi: "*Chavez iktidarının ilk yedi yılında kooperatifler hızla artmıştır. 1998'de 762 olan kooperatif sayısı 2007'de 180 bini geçmiştir. Ancak bu kooperatiflerin bir kısmının* "hayalet" *kooperatif olduğu biliniyor. Resmi rakamlara göre kooperatiflerin yüzde 35'i ayakta durabiliyor. Kooperatiflerde en yüksek* "ölüm oranı" *üretim sektöründe olanlardadır. Yaşayanların çoğu hizmet sektöründedir.*" (Müller, Ağustos 2007, s.1) "*Öte yandan, yapılan bir araştırmaya göre kooperatiflerde iş yeri demokrasisi ne ölçüde güçlü ise, üyelerin kooperatif işlerine katılımcı enerjisi o ölçüde artmaktadır.*" (Pineiro Harnecker, Kasım. 2007, s.7)

Sosyal Üretim İş Yerleri (SÜİ): "*Resmi olarak SÜİ kavramı ilk olarak Eylül 2005'te bir kararla ileri sürüldü; SÜİ olarak adlandırılan iş yerleri, dayanışma, ortaklaşma, tamamlayıcılık, karşılıklılık, eşitlik değerlerine öncelik verme ve kârlılık değeri yönlendiriciliğinde sürdürülebilirlik gibi konuları yerine getirmek zorunluluğuna sahiptiler.*" (Wilpert, 2007, s.82) Daha da ötesi, bu iş yerleri üretim yaptıkları mahallere kârlarının en az % 10'unu yatırım yapmak zorundadırlar. Üyeleri arasında kesin eşitlik vardır, planlama herkesin katılımı ile yapılır, bu iş yerleri ya devlet mülkiyetindedir ya da kolektif veya ikisinin karışımı bir mülkiyet biçimine sahiptirler. 2006 ortalarında SÜİ olarak kayıtlı iş yeri sayısı 500'dü, diğer 7000 iş yeri böyle olma sürecindeydi.

"*Bununla birlikte, geniş kapitalist ekonominin içinde sosyal ekonominin rekabet yeteneği ve buna bağlı olarak dayanıklılığı halen deneme gerektiriyor. Eğer sosyal ekonomi sadece hükümet desteğiyle ayakta durursa, o zaman Venezüella'nın karılgan petrol gelirle-*

rindeki bir tersine dönüş bir anda bu iş yerlerinin buharlaşmasına neden olabilir." (Wilpert, 2007, s.83) Bu sınavın yaşamsal öneme sahip olduğu açıktır. Sovyetlerde kapitalist iş yerleri tasfiye edilmesine rağmen, toplumsal artı değer üretmeden çalışan iş yerleri ekonomiye büyük bir yük haline gelmiş ve çöküşü hazırlayan en önemli nedenlerden birisi olmuştur.

Ortak Yönetim: Venezüella'da Bolivar Devrimi sürecinde bazı iş yerleri işverenler tarafından terkedilmiştir. Bunun yanında kasıtlı olarak kötü işletilen iş yerlerinin sayısı oldukça fazladır. Chavez iktidarı böyle işletmelere, zaman içinde-bedelini ödeyerek el koymaktadır. Bu iş yerleri ya devlet mülkiyetine geçmekte, ya da işçi kooperatiflerine devredilmektedir. Buralarda ya sadece işçi yönetimi veya devlet-işçi ortak yönetimi oluşturulmaktır. Böyle iş yerlerinin sayısı henüz oldukça sınırlıdır. Ayrıca işçi yönetimi henüz büyük ölçüde bir sınav aşamasındadır.

Nitelikli işgücü eğitimi: Sosyal ekonominin inşasında nitelikli iş gücünün önemi açıktır. Bu amaçla *Mision Vuelvan Caras* kurulmuştur. Hem kooperatiflerde çalışanlar için hem de sanayide ortak işçi yönetimine lojistik destek amaçlı başlayan bu program, 2006 ortasına kadar bir milyon kişinin eğitimden geçmesini planlamıştır.

Venezüella'da ekonomide üç tip işletme vardır: sosyal işletmeler, devlet işletmeleri ve özel işletmeler. Sosyal işletmeler büyük ekonomi denizinde henüz küçük adacıklardır. Özel ekonomi büyük bir egemenliğe sahiptir. Sosyal işletmeler ve devlet işletmeleri birlikte belli bir ağırlığa sahip olsalar da, ekonomide hâlâ büyük ölçüde özel işletmeler egemendir. Hükümet programına göre 2007-2013 arasında sosyal ekonominin

büyümesi amaçlanmıştır. Venezüella'da özel işletmelere karşı sosyal işletmelerin ve devlet işletmelerinin ağırlık kazanma süreci tümüyle kendine özgü yollardan gelişmektedir. İşletmelerin, işçilerin ve devletin yönetimine geçmesi, hükümetin merkezi bir kararıyla kısa bir sürede gerçekleşen uygulamalar değildir. Her işletmenin özel ellerden alınışının kendine özgü bir mücadele süreci vardır. 2002 yılında Chavez'e karşı başarısız askeri darbe girişiminden sonra bu süreç hızlansa da, her iş yeri ayrı bir mücadele ile el değiştirmiştir. Bu nedenle, hükümetin sosyal bir ekonomi yaratma mücadelesi, 20. yüzyıldaki devrimlerde olduğu gibi topyekün bir uygulama değil, siyasi egemenliği kaybetmiş ancak ekonomik gücünü koruyan eski egemen sınıflarlardan adım adım mevzi ele geçirme biçimindedir.

Benzer bir süreç, çok daha şiddetli bir şekilde kırda toprak reformu uygulamalarında da yaşanmaktadır.

Toprak reformu mücadelesi: Chavez iktidara geldiğinde özel toprak mülkiyetinin % 75'i, kır nüfusunun sadece % 5'ini oluşturan latifundia sahiplerine aitti. Hükümet önce toprak dağıtımını organize edecek Ulusal Toprak Enstitüsünü kurdu. Bunun yanında tarıma teknik ve lojistik destek sağlayacak Venezüella Tarım Kooperatifi kuruldu. İlk elden 3 milyon hektar devlet toprağı ailelere dağıtıldı. Latifunda sahiplerinin toprak mülkiyeti tartışmalı olduğu için, hükümet toprak beylerine mülklerini kanıtlama zorunluluğu getirdi. Bu noktadan sonra kırlarda şiddetli bir mücadele başladı. Latifunda sahipleri kiralık katiller tutarak 100'ün üzerinde köylü liderini öldürttü. Hükümetin sertleşmesine üzerine latifunda sahipleri ile hükümet arasında pazarlıklar başladı. Bazıları topraklarının % 85'ini toprak

dağıtımı için vermeye razı oldu. Ancak, tıpkı sanayideki işletmeler gibi kırlarda da süreç adım adım ilerliyor. Toprak reformunun karşısında toprak sahiplerinden kaynaklanan büyük engellemeler hâlâ devam ediyor.

Kent Toprak Reformu: Venezüella nüfusunun % 87'si kentlerde oturur ve bunların % 60'ı da *barrio*'larda yaşamaktadır. Bu nedenle kent toprak reformu, yani *barrio*larda gecekondu sahiplerinin tapu hakkı kazanması, büyük önem taşımaktadır. Yapılan hesaplara göre kentlerde *barrio*lar tarafından işgal edilen toprakların üçte biri devlete ait, üçte biri özel mülk ve kalanın ise mülkiyeti belirsizdir. Chavez iktidarı ilk adım olarak devlet topraklarının üstünde olan ve on yıldan fazla özel toprağı işgal eden *barrio*lara tapu vermeyi benimsedi. Bunun uzun ve yavaş işleyen bir süreç olacağı söyleniyor. Kent toprak reformu uygulaması için *barrio*larda toprak komiteleri kuruldu. Bunlar mecliste kanun tartışmalarına katıldılar ve pek çok değişiklik getirdiler. 2005 ortalarında 5600 toprak komitesi yaklaşık 4 milyon kişiyi kapsıyordu.

Eğitim reformu: Eğitim alanında Chavez iktidarının mücadelesi medya alanındaki mücadelesine çok benzer. Eğitim sistemi tümüyle eski yapının egemenliğindedir. İktidar yapısının ve iç dengelerin özelliğinden dolayı sistemi bir anda değiştirmek mümkün olmadığı için, Bolivar Devrimi eğitim alanında da, diğer alanlarda olduğu gibi paralel kurumlaşmalar yaratmıştır. "Bolivar okulları" açılmıştır. 2004 yılında 3600 Bolivar okulu açılmıştır. Bu sayı henüz temel eğitimde toplam öğrencilerin % 17'sine denk düşmektedir. Bolivar okullarında "katılımcı, eleştirici ve bütünlüklü bireylerin" yaratılması hedeflenmektedir.

Mission Robinson I ve II, yetişkin eğitimi ve temel eğitimi üstlenmiştir. *Mission Ribas* yetişkinlerin orta eğitimini yürütmektedir. *Mission Sucre*, yüksel eğitimi hedeflemiştir. Bütün bu *mission*'lar devletin klasik yapısı dışında halk örgütlenmeleridir.

Sağlık reformu: Venezüella kentlerinin *barrio*'larında yaşayan nüfusun büyük bir bölümü sağlık hizmetlerinden yoksundu. Bu konuda Bolivar Devrimi büyük bir adım atarak *barrio*'larda ücretsiz sağlık hizmeti başlatmıştır. Ancak bu adıma Venezüella orta sınıfı olan doktorlardan büyük bir direnç gelmiştir. Bu adımı yine devlet yapısı dışında *Mission Barrio Adentro* üstlenmiştir. 2004 yılı sonunda 335 belediyenin 320'sinde klinikler açılmıştır. Bu kliniklerde 13000 Kübalı doktor görev almış, buna karşılık sadece 29 Venezüella'lı doktor bu projeye katılmıştır. Diş bakım ve tedavisi alanında da durum farklı değildir; 3054 Kübalı diş hekimine karşılık 543 Venezüellalı diş hekimi bu programa katılmıştır. 55 bin Venezüellalı doktorun üye olduğu Venezüella Sağlık Federasyonu bu programa başından itibaren karşı çıkmış, Kübalı doktorlara çalışma lisansı vermemek için direnmiştir. Fakat bu dirençlere rağmen, Chavez iktidarının en kapsamlı olarak uyguladığı ve halktan büyük destek alan bu program başarıyla yürütülmektedir.

Kadın Hakları reformu: Anayasa ile kadın üzerindeki her türlü ayırımcılık kaldırılmıştır. "Devlet, artı değer yaratan ve sosyal refah ve zenginlik üreten ev çalışmasını ekonomik bir etkinlik olarak kabul eder. Ev çalışanları bu kanuna göre Sosyal Güvenlik hakkına sahiptirler." (Anayasa, madde 88) Bu anayasa maddesi ile Venezüellalı ev kadınları asgari ücretin yüzde 80'i oranında ücret hakkına kavuşmuştur. Bu programı da,

klasik devlet işleyişi dışında *Mission Madres del Barrio* yürütmektedir. 2006'dan beri en yoksul 200 000 ev kadını ücret almaktadır.

Bolivar Devriminin ekonomi ve sosyal alanda yaptıklarını genel olarak toparlayacak olursak: *Yoksulluk oranı 1998'de % 52 iken, 2008'de % 31.5'e gerilemiştir. Aşırı yoksulluk oranları ise % 20.1'den % 9.5'e gerilemiştir.* (Bohmer, Ağutos 2009) Bunun yanında ekonominin hâlâ 2/3'ü finans kapitalin elindedir.

Devlet sektörü ekonominin yüzde 30'unu oluşturuyor. Bu alanda en büyük işletme petrol alanında PDVSA'dır. Gelirlerinin önemli bir bölümü sağlık, eğitim, ev yapımı ve alt yapı harcamalarına yönlendirilmektedir. Chavez iktidarı, zaman içinde sabotaj yapan işverenlerin firmalarını, karşılığı ödenerek kamulaştırmıştır. Ayrıca stratejik önemdeki üretim alanlarında da aynı uygulama yapılmıştır ve bu uygulamalar devam etmektedir. Bugüne kadar doğal gaz ve petrol dışında, banka, gıda sanayi, demir, çelik sektörü, çimento, elektrik, haberleşme ve maden alanlarında kamulaştırmalar yapılmıştır. Devlet işletmelerinde yönetime işçi katılımı çok sınırlıdır.

Sosyal ekonomi, işçilerin mülkiyetinde ve yönetiminde olan ve üretim gelirini bulunduğu bölgede yatırıma yönlendiren işletmelerden oluşuyor. Bunların ekonomideki payı sadece % 2'dir. Devlet sektörünün de gelirlerinin büyük bölümünün sosyal alanlara yönlendirildiği göz önüne alınırsa Venezüella'da Chavez iktidarıyla ekonomik zenginliğin henüz yüzde 32'si halka geri dönmektedir. Elbette bu rakam da yaklaşık bir değerlendirmedir. Çünkü Venezüella'da hâlâ bürokrasi ve rüşvet büyük bir sorundur. Yaratılanın bir bölümü bu kanallardan yozlaşan bir azınlığa akmaktadır.

Bolivar Devrimi "21. Yüzyıl Sosyalizmi" hedefiyle çok kendine özgü yollardan yürümektedir. Bir yanda Chavez iktidarı, ancak öte yanda bütün eski alışkanlıklarıyla devasa bir

devlet mekanizması; bu ağır işleyen ve büyük dirençler gösteren mekanizmaya karşı ise komün konseylerinden, misyonlara, toprak komitelerinden, işçi yönetimlerine uzanan katılımcı demokrasi uygulamaları; bir yanda ekonominin hâlâ yüzde 70'ine yakınını elinde tutan kapitalist sınıflar ve onların ekonomik gücü, öte yanda bir sosyal ekonominin yaratılmasını hedefleyen devlet, sosyal ve kooperatif işletmeler; Bolivar Devrimi, sınıflar mücadelesi tarihinde bugüne kadar görülmedik ölçüde uzun süren bir ikili iktidar savaşına sahne oluyor.

Bu ikili iktidar savaşının en son önemli muhaberesi Chavez'in 2006 Aralığında yüzde 63 oyla yeniden başkan seçilmesiyle başladı. Siyasal gücünü tazeleyen Chavez yeni radikal hedefler açıkladı. İlki, bütün halk güçlerini birleştirecek bir sosyalist partinin kurulmasıydı. İkincisi, ekonominin ana sektörlerini kamulaştıracağını ilan etti. Üçüncüsü, karşı devrimci, askeri darbeyi destekleyen, Chavez'in yok edilmesi için çağrı bile yapan televizyon kanalının lisansının yenilenmeyeceğini açıkladı. Dördüncüsü, sosyalizme yönelişe daha fazla hız verecek yeni bir anayasa referandumu önerdi. Beşincisi, iktidarının elini güçlendirmek için kanun hükmünde kararname için Ulusal Meclise başvurdu. Bütün bu adımlar muhalefet cephesinde ateşli bir tepki yarattı ve Chavez'i "seçilmiş diktatör" ilan ettiler.

2007 ortalarında Caracas sokakları orta ve yukarı sınıf öğrencilerin şiddetli gösterilerine sahne oldu. Eski savunma bakanı Raul Baduel, Bolivar Devriminin saflarından ayrılıp muhalefete katıldı. Yüzde ona yakın oya sahip sosyal demokrat parti POMEDOS da Chavez'i desteklemeyi bıraktı. Chavez iktidarı 2002 askeri darbesinden beri en ciddi tehdit altındaydı.

Bu gerilimli sürece damgasını vuran hiç şüphesiz yeni Anayasa'nın referanduma sunulmasıdır. Tüm batı basınında, yeni Anayasa ile Chavez'in kendi başkanlığını "sonsuza"

kadar uzatmak amacını taşıdığı ileri sürüldü ve bu yönde büyük bir karşı kampanya başlatıldı. Oysa yeni Anayasa önerisinde özellikle üç değişiklik büyük önem taşıyordu. İlki, "oy verme hakkı 18 yaştan 16'ya indiriliyordu" İkincisi, "iş günü 6 saate indiriliyordu." İşveren federasyonu FEDECAMARAS buna karşı açık savaş ilan etti. Üçüncüsü ve en önemlisi, "*Merkez Bankasının sözde otonomisinin kaldırılmasıydı.*" (Petras, Kasım 2007, s.5) Böylece Chavez iktidarı "üretim faaliyetlerine ve sosyal fonlara" daha fazla kaynak aktarabilecekti. Bu durum, Venezüella finans kapitali için büyük bir mevzi kaybı anlamına geliyordu.

Yeni Anayasa'ya karşı medya büyük bir saldırı başlattı. İşverenler, iktidarın kazanımlarını eritmek için özellikle yiyecek ve gündelik tüketim mallarında sabotajlara giriştiler. "*Üretim ve dağıtımda sermaye yatırımı düştü. Pek çok gıda üreten ve işleyen kapitalist, kârlarını, kazancın çok daha yüksek olduğu lüks mal ithalâtı ve gayri menkul ticareti dahil, spekülatif faaliyetlere yönlendirdi.*" (Petras, Nisan 2008, s.3) Böylece özellikle süt ve diğer gıda ürünlerinde kıtlıklar başladı.

Bütün bu karşı propaganda sürecine "Chavez diktatörlüğü" kavramı ve kutsal mülkiyet üzerine yaratılan korkular egemen oldu. Güçlü olan karşı devrimci medya "diş fırçalarınız bile ortak olacak" seviyesinde bayağı kampanyalar yürüttü. Sonuç olarak, Aralık 2007'deki Anayasa referandumunu Chavez az bir farkla da olsa kaybetti.

Bu referandumun neden kaybedildiği üzerine pek çok değerlendirme yapıldı. UNT sendikası ulusal koordinatörü Stalin Perez başlıca üç neden sayıyor:

"*Pek çok neden var, sadece bir neden yok. En önemlisi toplumdaki temel problemleri, devlet kurumlarında varolan bürokratik davranışı ve yolsuzlukları hükümetin çözememiş olmasıdır:*" İkincisi, "mülkiyet elden gidiyor" *propagandasının etkili olmasıdır. Bizce en önemlisi,* "reformun çok hızlı"

yapılmasıdır. (Fuentes, Mart 2008, s.2) Muhalefet sevinç çığlıkları atarken, Chavez "şimdilik kaybettik" diyerek sürecin devam edeceğini ilan etti.

Artan sabotajlara karşı iktidar kararsızlığa düşmeden karşı saldırıya geçti. "*Nisan 2008'de Chavez ekonomik gücün direnç odaklarını çalışan sınıflar lehine çevirmek için, 27 şeker plantasyonuna, gıda dağıtım ağına, et paketleme zincirine, ayrıca temel çimento ve çelik komplekslerine el koyarak, büyük bir karşı saldırı başlattı.*" (Petras, Nisan 2008, s.13) Bu süreçte Chavez iktidarı hem sabotajlara karşı mücadele etti, hem de muhalefetin iç yüzünü açığa çıkardı. Muhalefete geçen eski savunma bakanı Baduel'in Amerika bağlantılarını, para desteklerini deşifre etti. Sıkışan Baduel ülkesini terk etti.

Referandum yenilgisinin üzerinden bir yıldan biraz fazla zaman geçtikten sonra, Şubat 2009'da, tekrarlandığında yeni Anayasa kabul edildi. Chavez'in dediği gibi Venezüella halkı "sosyalizme oy verdi." Böylece "21. Yüzyıl Sosyalizmi" yolunda bir adım daha atılmış oldu. Fakat devasa sorunlar karşısında sadece bir adım daha!

Bolivar Devrimi'nin Sorunları

Bolivar Devriminin sorunlarına çeşitli yönlerden bakılabilir. En alışılmışı önceki mücadele deneylerinden ve hatta bütün bir 19. ve 20. yüzyıl boyunca ortaya çıkan program, strateji, taktik kalıplarından bakarak bugünü değerlendirmektir. Bugünün mücadelesine bakarken şüphesiz ki önceki deneylerden gelen bir tarih bilinci gereklidir. Tehlike bugüne bakarken sadece bu tarih bilinciyle **sınırlı** kalmaktadır. Ancak olaylar böyle sınırlamalara aldırış etmeyip hep kendi hükmünü sürdürür. Eğer olaylar o güne kadar edinilmiş bilince uymuyorsa, olaylar değil, o bilinç değiştirilmek veya yeni koşullarda bir kez daha üretilmek zorundadır. Bolivar Devrimine önce

bu mantıkla bakmak gerekiyor. Kazanılmış tarih bilincine uymayan olayları tespit etmek önem taşıyor. Bu tespitler yapıldıktan sonra ancak yeni teorik yorumlamalara geçilebilir.

İlk olarak, Bolivar Devriminde işçi sınıfının rolü ve yeri: Venezüella'da Caracazo ayaklanmasından sonra gelişen olaylarda işçi sınıfının belirleyici bir rolü olmamıştır. Hatta Chavez'in askeri darbe ile tasfiyesi sürecinde işçi yığınları gerici sendikalar aracılığıyla bu tasfiyeye alet edilmişlerdir. Venezüella'da işçi sınıfının oldukça cılız olmasının yanı sıra, neoliberal uygulamalar sonrasında sınıfta yaşanan parçalanmanın da bunda büyük bir etkisi olmuştur. Tüm Latin Amerika'da olduğu gibi, Venezüella'da da bir işte çalışıyor olmak, geniş işsiz yığınları içinde, imtiyazlı bir sosyal konuma sahip olmak anlamına geliyordu.

Bolivar Devriminin öncü örgütlenmesi ordu içinden MBR-200 olmuştur. Daha sonra kitleselleşerek Beşinci Cumhuriyet Hareketine (MVR) dönüşmüştür. Bu hareketin tabanı işçi sınıfının bir kesiminin yanında geniş kent yoksullarından ve yerli halklardan oluşuyordu. Askeri darbeye karşı Chavez iktidarını büyük ölçüde ve aktif olarak *barrio*lar savunmuştur. Bu gerçekleri kısaca tekrarladıktan sonra bugün hâlâ güncel olan soruya Bolivar Devrimi ile işçi sınıfının ilişkisine gelelim.

"*Venezüella'da, şu ana kadar, işçilerle devrim arasında birleşme yok. Birleşme hareketi yeterince kuvvetli değil.*" (Harnecker, Aralık 2006, s.6) Bolivar Devrimini içinde yaşayan Marta Harnecker'in 2006'da yaptığı bu tespit halen geçerlidir.

"*O halde bu devrimci sürecin özneleri kimler? Dikkatler mahallelerdeki gelişmelere, yeni komünal konseylerin inşa edilmesi ve bunların birbirleriyle bağlantılı hale getirilmesine ve bu konseylerin mahallelerin ihtiyaçlarını karşılama*

sürecini örgütleme potansiyeli üzerine yapılan vurgulara çevrilmiş durumda." (Lebowitz, Ekim 2007, s.6)

Bu gerçeklerden, yani Bolivar Devrimi ile işçilerin yeterince "birleşmemesine" karşılık, *barrio*larda komünal konseylerin daha öne çıkmasından hareketle bazı teorik sonuçlar çıkartmadan önce, olguların biraz daha derinliğine inmek gerekiyor.

Venezüella'da sendikal hareket Bolivar Devrimi sonrası gerici sendikalardan kopup genel olarak "Chavez yanlısı" UNT'de birleşti. Fakat UNT, kuruluşundan beri adeta bir yönetim krizi içindedir. Sendika içinde beş akım vardır, hiçbiri yeterince güçlü değildir ve fiili bir bölünme yaşanmaktadır. Görünüşe göre UNT içinde "bütün mücadelelerin anası" yaşanmaktadır. Bir yanda, sendikaların hükümete bağlanması; öte yanda, sendikaların bağımsızlığı istenmektedir. (Chirino, Temmuz 2007, s.3)

Konuya biraz daha yakından bakınca bir tartışma noktası daha öne çıkmaktadır. Özel ve kamu iş yerlerinde üretimin "demokratik kontrolü" için kurulan "işçi konseyleri" daha derin bir tartışmayı tetiklemiştir. "*Sendikaların kendi rolü nedir? Sendikalardan öteye işçi konseylerine odaklanmaya, sendikalara ikinci derece rol vermeye gerek var mıdır?*" (Munckton, Temmuz 2007, s.2)

Bu tartışmaların tarihi derinliği biliniyor. Ekim Devriminden beri bu konular sürekli tartışma konusu olmuştur. Sendikaların işçi iktidarından bağımsız bir örgütlenmeye sahip olması Lenin döneminde prensip olarak benimsense de, pratik yaşam böyle akmamıştır. Öte yandan, iş yerlerindeki Konseylerle sendikalar arasındaki ilişki de benzer bir özelliğe sahiptir. Konseyler bu kez prensip olarak sendikalardan bağımsız olmak durumundadır. İş yerlerinin genel ekonomik planlaması ve hedefleri ile o iş yerindeki işçilerin sorunlarının her zaman üst üste düşmemesi gerçekliğinden dolayı bu böyledir.

UNT içindeki beş akımın hepsi, bir siyasi örgütlenmeye karşılık gelmektedir. Chavez iktidarına olan mesafesine göre bu akımlar, sözü edilen konularda farklı düşüncelere sahiptirler. Üstelik çöken sosyalizm deneyinden sonra, onun pratik hatalarının tekrarı, her şeyin iktidar tarafından belirlenmesi, günümüzde mümkün değildir. Ayrıca, Bolşevik iktidarı ile Chavez iktidarı arasında neredeyse hiçbir benzerlik yoktur. Sınıf içindeki bu çelişki ve tartışmaların kaynağı, sadece eski prensiplerin bambaşka koşullarda yeniden değerlendirilmesinden ibaret değildir.

"Kongre karmaşa ile bitti ve o günden beri, UNT'nin ulusal bir federasyon olarak davranma rolü özünde sona erdi; artık birkaç güçlü bölgesel seksiyondan ibaret.

"Bu bölünmelere ek olarak, sendika hareketinin diğer bir özelliği, özellikle şaşırtıcı olan Venezüella'da radikal sosyal değişimlerin gerçekleştiği bir sırada, Bolivar sürecini gerçek işçi kontrolü ve sosyalizmin inşası yolunda derinleştirmeyi amaçlayan herhangi bir politik stratejiden yoksun olmasıdır.

"Bu durum kendini onların taleplerinin ağırlıklı bir şekilde ekonomist yapıda olmasında gösterdi. Kanadalı Marksist Michael Lebowitz'in ileri sürüdüğü gibi: 'Çok fazla yoksulun bulunduğu bir toplumda, onların bütün yönelişi daha yüksek ücretler içindi ve işçi aristokrasisi gibi davranma eğilimindeydiler.'

"UNT, ağırlıklı olarak Venezüella işçilerinin en imtiyazlı tabakasının talepleri üzerinde odaklanarak, tıpkı önceki CTV gibi kayıt dışı sektördeki işçileri herhangi bir örgütleme girişiminden kaçındı. Bu, örgütlü sendika hareket ve Bolivar Devriminin bel kemiğini oluşturan Venezüella yoksulları arasında bir kopmaya neden oldu." (Janice, Fuentes; Nisan 2008, s.6)

Latin Amerika'da bir işte çalışmanın, hele bu iş sanayi sektöründe ise, bu işçilere imtiyazlı bir konum sağladığını

vurgulamıştık. Bu gerçeklik işçi sınıfının siyasal davranışlarına doğal olarak yansımaktadır. Venezüella işçi sınıfı, Bolivar Devrimine rağmen, bu gerçekliğin dışında davranamıyor. Bolivar Devrimini derinleştirme yönünde stratejiden yoksunluk, bunun sonucu olarak yüksek ücret ufkuyla sınırlı kalmak ve sendikal hareket olarak hâlâ kayıt dışı sektörde radikal bir örgütlenme yaratamamak, işçi sınıfı ile kent yoksulları arasındaki zaten var olan kopukluğu derinleştirmektedir.

Bu noktadan baktığımızda UNT içinde yaşananların bilinen prensip tartışmalarından öteye bir anlama sahip olduğu hemen anlaşılır. Bolivar Devriminin "bel kemiği" Venezüellalı yoksullardır. İşçi sınıfı bu geniş yığınlarla stratejik bir ittifak kurmak yerine "yüksek ücret"le sınırlı kalırsa, sendikaların bağımsızlığı, iş yeri konseylerinin rolü gibi bütün prensip tartışmaları havada kalır. Fakat şu ana kadar Venezüella'da işçi sınıfının Bolivar Devrimindeki rolü kendi sendika ve iş yerlerinin ötesine geçememiştir.

Bolivar Devriminin önemli ayaklarından birisi şüphesiz iş yeri yönetimleridir. Her iş yerinin işçi yönetimine geçişinin kendi ayrı tarihi olduğunu söylemiştik. İşçilerin iş yeri yönetimine talip olma enerjileri ve bu alandaki sorunlar, hiç gündemden inmeyen bir diğer konudur. Bu konuda sorunun başlıca iki yanı olduğu anlaşılıyor. Birisi, işçi yönetimine bürokrasiden gelen direnç; öte yandan, işçilerin yönetime talip olmadaki isteksizlikleridir.

UNT temsilcilerinden Fuentes bürokratik direnmeyi şöyle anlatıyor: "*Açık söylemek gerekirse, kamuda, resmi düzeyde ve UNT içinde ortak yönetim konusunda söylem kaybolup gitti. Bunun bir nedeni, devlet sanayindeki 'stratejik sektörlerde' işçi katılımına karşı olan eğilimdir. Bir diğer neden, elektrik sanayinde olduğu gibi ortak yönetim konusunda yaşanan kötü deneylerdir. Elektrik sektörüne gidin ortak yönetimden söz edin, işçilerin çoğunun tüyleri diken diken olacaktır.*"

(Munckton, Temmuz 2007, s.2) Bu duruma kendi dar çerçevesinden bakacak olsak, tümüyle olumsuzluk olarak görünür. Ancak sosyalist ülke deneylerinin de gösterdiği gibi, üretimi planlamayı, örgütlemeyi ve sürekli ihtiyaçlara göre yetkinleştirmeyi öğrenmek işçi sınıf için çok zorlu bir süreçtir. Ancak gerçek tehlike bu yolda engellerle boğuşma zorluğunda değildir, tam tersine bu göreve talip olmada yılların verdiğini alışkanlıklara teslim olmaktadır. Burada, Bolivar Devrimi sonrası işçilerin üretimin örgütlenme ve yönetimine talip olmada gösterdiği kayıtsızlığa geliriz. Bunların arasında en tipik örnek ALCASA alüminyum tesisleridir. Buradaki bürokratik engeller Chavez'in de doğrudan müdahalesi ile çözümlendikten ve iş yeri ortak yönetiminin başına eski efsanevi gerilla lideri Carlos Lanz getirildikten sonra başka bir mücadele başlar. "*Zorlu bir mücadeleden sonra sendikada kontrol ve yönetim için seçimler kazanıldıktan sonra, devrimciler çalışanların geri düşünceleri ve dar ilgileri ile mücadele etmek zorundaydılar. Lanz'ın işletme yürütümünü ele almak gerektiği düşüncesini delice buldular. Çalışanların büyük çoğunluğu ortak yönetim fikrine ilgi duymuyordu, bir işe sahip olmaktan ve usta işçiler gibi nispeten imtiyazlı yaşamlarından mutluydular. Büyük çoğunluğun yaşamını sürdürme kavgası verdiği bir ülkede, ALCASA'nın park yeri dört çekişli ithal arabalarla doluydu.*" (Munckton; Ekim 2007, s.21)

Bir yanda Chavez iktidarının değişime ayak direyen bürokratları, öte yandan değişimi sadece daha fazla ücret ufkuyla sınırlı gören işçiler, sosyal bir ekonomi yaratma çabalarını olağanüstü sancılı hale getiriyor. Arjantin'de 2001 ayaklanması sırasında işgal edilen işletmelerde de benzeri bir süreç yaşanmıştır. İşgal sonrası bu iş yerlerinde geleceklerini göremeyen usta işçiler piyasada başka iş bulma imkânları olduğu için hemen gemiyi terk etmişler, iş yeri yönetimleri hemen tümüyle niteliksiz işçilere kalmıştır. Ancak o günden beri bu niteliksiz işçiler üretimi ve yönetimi öğrenmiş, kendilerine

güvenli hale gelmişlerdir. (Albert, Kasım 2005, s.1-5)Venezüella'da ise işçi yönetimine devredilmeyi bekleyen pek çok iş yeri olmasına rağmen, bu süreç sadece bürokratların direncine değil, işçilerin ufuk darlığına da çarpmaktadır. Bu zorlu süreçte Sidor Çelik Tesislerindeki mücadele bir dönüm noktası niteliğindedir. Bölge valiliğinin ve hatta Chavez iktidarının işçi bakanının diretmelerine rağmen işçilerin mücadelesi sonuç yaratmış, Chavez bakanını görevden almış, işletme kamulaştırılmıştır. UNT liderlerinden Stalin Perez bu başarıyı şöyle değerlendiriyor: "*Bu Bolivar Devrimi içinde ihtiyacını duyduğumuz yeni bir devrimdir.*" "*Burada esas olan, sadece gidip yüksek ekonomik kazançlar talep etmek değil, Sidor mücadelesinin coşkuyu yükseltmesidir. Çok daha fazla stratejik ve önemli politik hedefler için mücadele etme düşüncesi işçilerin kafalarında öne çıkıyor. Bunlar yapısal değişimler üretebilir.*" "*Sidor'un yeniden kamulaştırılması işçi hareketindeki durumu tümüyle değiştirdi.*" (Borges, Nisan 2008, s.3)

Bolivar Devriminin en önemli zaaflarından birisi olan işçilerin dar-ücret artışı yönünden olaylara bakışında Sidor "zaferi" ile bir değişim olduğunu gerçekten ummak isteriz. İşçi sınıfı kazandıklarını kaybetmek istemiyorsa mücadelesini "daha fazla stratejik ve politik hedeflere" yükseltebilmelidir. Belki de Sidor olayları bu yönde bir dönüm noktası olacaktır.

"Sosyal bir ekonomi" yaratmak için Chavez iktidarı bu gelişmelerden sonra "Plan Socialist Guayana 2009-2019" projesini açıklamış, temel sanayilerdeki devlet işletmelerinin sosyalist işletmelere dönüştürülmesini kararlaştırmıştır.

"*Rapor: üretimde işçi kontrolü; çevre ve iş koşullarının iyileştirilmesi; firma ve projelerin halk tarafından denetlenmesi; yöneticilerin seçimi ve yönetimin yeniden yapılandırılması; işçiler ve mahalli komünler tarafından kolektif karar alma; iş yeri konseyleri kurulması; firmanın muhasebesinin halka açılması gibi stratejik yönelişler ortaya koyuyor.*

"*Bununla birlikte, eski bir trenin hızlandığında gürültü yapması gibi, devrimci hareket içinde daha çok sağ kanat kesimler de ürküntüyle sarsılmaya başladılar.*" (Fuentes, Temmuz 2009, s.2)

"Plan Guayana 2009-2019"daki hedefler neredeyse mükemmel. Ancak işçilerin bu hedefleri gerçekleştirmek için bol bol bürokrasiden yakınmak yerine kararlı ve stratejik ufukla davranmaları gerekiyor.

UNT sözcülerinden Stalin Perez, Sidor mücadelesinin bir dönüm noktası olup, işçilerin daha stratejik düşünmeye başladığı tespitini yapması, Plan Guayana'nın yaşama geçirilmesi için umut veriyor. Ancak daha yeni, Kasım 2009'da Elektrik işçileri ile hükümet arasında yaşanan gerilimden henüz bu stratejik düşünmenin pratiğe yansımadığı anlaşılıyor. On dört bölgedeki elektrik işletmeleri tek işletme altında toplanıp kamulaştırıldıktan sonra, sendika "tüm işletmelerde tek bir sözleşme ve ücretlerin eşitlenmesi" talepleriyle grev tehdidinde bulununca Chavez'den sert bir uyarı geldi:

"*İşçiler Venezüella'da bugüne kadar sahip olduklarına hiçbir zaman sahip olmadılar. Şu anda, Yoldaş Navas* (FETRAELEC sendika başkanı) *bir çatışmaya gitmekle mi tehdit ediyorsun? Ortak sorumluluk taşıyor muyuz, taşımıyor muyuz? Ben sorumluluğumu üstleniyorum. Siz de işçilerle birlikte sorumluluğunuzu üstlenin.*" (Kiraz, Kasım 2009) Chavez'in bu sert açıklaması kuşkusuz işçiler arasında hoşnutsuzluğa yol açtı; fakat aynı zamanda Bolivar Devrimi ile işçiler arasındaki ilişkinin "Sidor coşkusuna" rağmen hâlâ geri-ücretler seviyesinde kaldığının da bir kez daha göstergesi oldu.

İkinci olarak, Bolivar Devriminde İktidar -Parti- Halk Örgütlenmeleri İlişkisi: Bolivar Devrimi, 1989'da neoliberal uygulamalara karşı kendiliğinden patlak veren Caracazo ayak-

lanmasıyla başladı. Bu süreçte ordu içinde bir çekirdek örgütlenme isyanla iktidarı ele geçirmeyi denedi. Bu çekirdek daha sonra *Beşinci Cumhuriyet Hareketine* dönüştü ve kitleselleşti. Bütün bu süreç, Chavez'in seçim zaferiyle iktidar aşamasına geldi. Bolivar Devrimi düzene karşı hemen tüm güçleri içine çekti, ancak belirli bir siyasal akımın eseri olmadı. Latin Amerika'nın pek çok ülkesinde 80 sonrası yeni sosyal hareketler eski örgütlenmelerin doğrudan devamı olmadılar. Aynı olgu Bolivar Devrimi sürecinde de yaşandı. "Chavezciler" klasik siyasal yapılanmaların dışında büyüdü.

Venezüella'da iktidar yapısını açıklayabilmek için Bolivar Devriminin bazı temel özelliklerini hatırlamak gerekir. Devrim, ayaklanma ve seçim basamaklarını yaşamış olsa da ordu içindeki EBR-200 örgütlenmesine dayandığı için "yukarıdan" bir özellik taşımaktadır. Öte yandan, Bolivar Devrimi, eski düzene karşı olmak dışında, başlarda belirgin bir ideolojik yapıya sahip değildi. Zaman içinde "21. Yüzyıl Sosyalizmi"ne yönelmiştir. Son olarak, Chavez iktidarı siyasal yapılanma ve örgütlenme konularında eski katılaşmış hiçbir formüle kendini bağlı görmüyordu. Bu nedenle, Chavez iktidarı yıllarında çok zengin ve değişken halk örgütlenmeleri ortaya çıkmış, bunların bir kısmı sahneden çekilmiş, yenileri onların yerini almıştır. Bu konuda canlı, akışkan bir gidiş yaşanıyor.

"Chavez'in başkanlığının sekiz yılında, tabanı esas alan yaklaşımına bağlı olan ve herhangi bir partiye üye olmayan Chavezci kitlenin, söylemi, iddiası ve kendine özgünlüğü yoğunluk kaybetmedi. Onların, Chavezci parti liderlerinden söz ederken "biz" ve "onlar" yaklaşımı, hiyerarşik yapıya duydukları kırgınlığın tipik bir örneğidir. Bu Chavezcilerin büyük bir kısmı, Bolivar çemberlerinden ve diğer sosyal örgütlenmelerden, misyonlar gibi devletin finanse ettiği programlara katılmak için ayrıldılar... Sosyal örgütlenmelerden devlet destekli programlara geçmelerine rağmen, onların partiye ve

mahalli yönetime eleştirel tavrı ve tabanı esas alan yaklaşımına destekleri değişmedi."

"*Programların ve sosyal örgütlenmelerin düzensiz varoluşları ve kısa ömürlülükleri büyük ölçüde koşullar nedeniyledir; yoksa tabanı esas alan yaklaşımındaki onarılmaz bir çatlak nedeniyle değildir.*" Petrol fiyatlarının değişimi yanında, "*örgütsel istikrarsızlık, Chavez yönetimindeki Venezüella'nın karakteristik yanı olan, önceliklerdeki sık değişim nedeniyledir. Taktik ve önceliklerdeki değişim, onlar açısından, Chavez ve hareketinin benimsediği 'deneysel' sosyalizm yolunun doğal bir özelliğidir. Örneğin, 2003 ve 2005 arasında Chavez yönetiminin dikkati kooperatiflere odaklandı, fakat daha sonra 2006 ve 2007'de tüm ülkede hızla artan yirmi bin komün konseyinin gölgesinde kaldılar.*" (Ellner, 2008, s.41)

İktidar yıllarında Chavezci kitle ile V. Cumhuriyet Partisi (MVR) arasındaki ilişki sürekli sancılı olmuştur. Kitleler, parti ve kadrolarına şüpheyle yaklaşmaktadır. Düzende yıllardır egemen olan keyfi ve kayırmacı yönetim tarzının yarattığı tahribat ve tepki Bolivar Devrimi ile kısa sürede yok olamayacağına göre, kitle ve iktidar arasındaki şüpheci ve "kırgın" ilişki bir yönüyle doğaldır. Devrimin niteliği -toplumu bütün hücrelerine kadar sarsan bir derinlik ve güçte olmaması- nedeniyle de bu böyledir. Bolivar Devriminin 20. yüzyıl devrimlerinde olduğu gibi ideolojik bir yoğunluk ve birliğe sahip "öncü" partisi yoktur. MVR böyle bir parti değildir. Günümüzün gerçekleri zaten 20. yüzyılın "öncü" parti tarzının tekrarını imkânsızlaştırmaktadır.

Bolivar Devriminin başlarında örgütlenme olarak ağırlık "Bolivar çemberleri"ndeydi. On-on beş kişilik gruplardan oluşan bu çemberler özünde devrimin ideolojik propaganda ayaklarıydı. Seçimle iktidar basamağı çıkılınca ortaya çok özgün bir durum çıktı. Hele Chavez "21. Yüzyıl Sosyalizmi" hedefini ilan edince bu özgün durum daha da belirginleşti.

Chavez ve MVR siyasal iktidarı almıştı, ancak eski devasa devlet aparatı ahtapot gibi her yerde yaşıyordu ve üstelik ekonomi tümüyle finans kapitalin elindeydi. Hızla "paralel" iktidar ve ekonomi yaratmak kaçınılmaz hale geldi. Misyonlar, işçi konseyleri, komünal konseyler, toprak ve su komiteleri, ulusal seçim komiteleri, sosyal ekonomi yaratma girişimleri aslında, zayıf Bolivar Devrimini güçlendirme adımlarıydı.

Bu süreçte iki özellik öne çıkmıştır. Chavez iktidarı "deneysel sosyalizm yolu"ndan gidiyordu. Sosyalist sistemin çöküşü eski bütün "yolların" çekiciliğini azaltmıştı. Ayrıca Bolivar Devriminin özellikleri de eski yolların tekrarına izin vermiyordu. Venezüella'da Chavez'in iktidar yıllarında yaşananlar, gerçekten laboratuar deneylerini andırmaktadır. Hiçbir örgüt biçimi veya uygulama, katılaşma zamanı bulamamıştır. Bu "deneysellik" elbette tümüyle rastlantılarla yürümüyordu. "Paralel iktidar ve ekonomi yaratma" hedefi örgütlenmelere ve uygulamalara kaba da olsa bir yön veriyordu. İkinci özellik, 89 Ayaklanmasından beri her yönden toprağın üstüne çıkan "katılımcı" halk inisiyatifidir. Tüm Latin Amerika'da 80 sonrası artık siyasal literatüre giren "katılımcı bütçe", "katılımcı demokrasi" kavramlarında karşılığını bulan gerçeklik, yozlaşan "temsili sisteme" karşı **doğrudan demokrasi** özleminin yükselmesidir.

Bu iki temel özellik iktidar ve halk örgütlenmeleri ilişkisine canlı, eleştirel bir yapı kazandırmaktadır. Bolivar Devriminin hem deneysel yoldan ilerlemesi hem de "katılımcı demokrasi" yanının öne çıkması onun en önemli zaafını ortadan kaldırmıyordu. Başlarda boşluğu fazla hissedilmeyen devrimin ideolojik zemini, siyasal yönetimi, her gün Venezüella egemen sınıfları ile yeni bir alanda mücadele etmek gibi zorlu bir gerçeklikten dolayı, sağlam bir siyasal parti örgütlenmesini kaçınılmaz kıldı. MVR bu gidişe kesinlikle cevap vermiyordu. Chavez, 2006 sonundaki başkanlık seçimlerinden

sonra, 2007 başlarında birleşik bir sosyalist parti (PSUV) kurulması için çağrı yaptı ve "Parti sürekli, en güçlü devrimci motor olmalıdır." dedi. Böylece Bolivar Devrimi, iktidar, parti, halk örgütlenmeleri konusunda yeni bir aşamaya gelmiş oldu. Ancak PSUV'un kuruluş sürecine ve yapısına baktığımızda bunun klasik komünist partilerinden çok farklı olduğu görülecektir. Bu noktada da Bolivar Devrimi kendi orijinal, "deneysel" yolundan yürümeye kararlıydı.

Marta Harnecker, 2006 sonundaki seçimlerde Chavez'in yeniden güven tazelediği zamanda Bolivar Devriminde sürüp gelen üç önemli zaafa vurgu yapar:

İlki, "*Eski devlet modeli gücünü koruyor ve Chavez'in bütün değişiklik çabalarına rağmen, çok güçlüdür.*"

İkincisi, "*2006 Aralık seçimleri öncesinde Bolivar Devrimci sürecini ileriye götürmek için büyük değişimlere daha iyi uyum sağlayan bir politik aracın biçimlenmesinde hemen hemen hiç ilerleme yoktu.*" MVR yığınlar içindeki hoşnutsuzluğu kışkırtıyordu.

Üçüncüsü, "*diğer yandan, işçilerin birleşik bir yapılanma inşa etmek için ileriye gitmesinden çok, bu süreçte geri adımlar yaşandı. Bugün dağınıklık hâlâ sürüyor. Eski metotlar hâlâ hükmünü sürdürüyor.*" (Harnecker, Temmuz 2007, s.3)

Chavez de seçim zaferinin ardından bu sorunlara değinip PSUV kurulması için çağrı yapar. Bu çağrı, konuyla ilgili bir ön tartışma olmadığı için "sürpriz" olur. (Harnecker, ay) Parti, bir cephe partisi mi, yoksa Komünist partileri gibi bir parti mi olacaktır? Chavez, aynı konuşmasında partiyi, "hizipler in bir toplamı değil, tabandan seçilen yeni elemanların oluşturduğu yeni bir parti" olarak tanımlar. (Harnecker, ay)

Kısa sürede PSUV'a 5.7 milyon üye kaydolur. 24 civarında Chavez yansılı parti ve grup PSUV'a katılır. Üyelerin 2.8 milyonu erkek, 2.7 milyonu kadındır. Sadece ev kadını sayısı 300 bin civarındadır. Üyelerin üçte biri 30 yaş altındadır.

Üyelerin "sınıfsal" dağılımı ise şöyledir: 1.4 milyon işçi, 745 bin meslekli profesyonel ve 300 bin ev kadınıdır. Geriye kalan 3.2 milyon üye ise *barrio*'lardandır. (Carlson, Haziran 2007)

Kendisiyle yapılan bir röportajda PSUV başkan yardımcısı adayı Müller Rojas bu konuda şunları açıklar: "*40 yıldan beri toplumun % 40-50'sinin dışlandığı; ekonomik yaşamdan, politik yaşamdan, sosyal yaşamdan dışlandığı bir yerde, tahmin edilebileceği gibi 5.7 milyon militanın kültürleri çok çeşitlidir.*" (Rojas, Mart 2008, s.3)

"İşçi sınıfının parti içinde hissedilmediği" yaklaşımına cevabı sorulduğunda Müler Rojas şu tespitleri yapar: "Burada, Venezüella'da işçi sınıfı kapitalizmin ayrıcalıklı bir tabakasını temsil eder, çünkü işçi sınıfı, eğer bir yanıyla ele alırsak, toplum dışına itilmiş kesimlerle karşılaştırıldığında, imtiyazlı bir sınıftır.

"*Nüfusun % 40'ını oluşturan bu kesim, geleneksel sol örgütlerce sık sık lümpen proletarya olarak değerlendirilir, fakat böyle değildir, çünkü bunlar çalışanların emeği üzerinde parazit olarak yaşamazlar, hiçbir birikim yapamadan sadece karın tokluğuna kendi emekleriyle yaşarlar.*" (Rojas, ay. s.8) Bu "geleneksel" tartışma PSUV içinde bir kez daha patlak vermiştir. Ancak parti başkan yardımcısının dediği gibi, kaçınılmaz bir şekilde *barrio*lar PSUV'a ağırlıklı olarak damgasını vurmuştur.

MVR ve PSUV'un farkları nelerdir? MVR gibi PSUV da bir kitle partisidir. Ancak PSUV'un MVR'den farkı açıkça sosyalizmi hedeflemesidir. İçine pek çok devrimci, sosyalist akımı almıştır. Diğer yandan, PSUV kuruluşu ile Chavez'in hedeflerinde birisi, her kademeye aşağıdan yukarıya seçimle gelinmesiyle, MVR'deki bürokrasiye yapışmış ve yozlaşmış siyasal kadroların tasfiyesi edilmesiydi. Bunun ne ölçüde başarıldığını bilemiyoruz. Ancak PSUV daha kurulur kurulmaz

iki önemli siyasal sınavdan geçti. 2007 sonu Anayasa referandumu az farkla da olsa kaybedildi. 2008 sonunda belediye ve vali seçimlerinde de bazı önemli kentler, Caracas gibi, muhalefetin eline geçti. Bu sonuçlardan, PSUV'un MVR'nin yarattığı olumsuz havayı gideremediği sonucu çıkartılabilir. Ancak 2008 ortalarından itibaren Chavez iktidarının sabotaj yapılan alanlarda hızlı kamulaştırmalara girişmesi iktidar ve halk arasındaki kopukluğu kısmen gidermiş olmalı ki, 2009 başında tekrarlanan anayasa referandumu bu kez zaferle sonuçlandı. Fakat şu haliyle PSUV'un Chavez iktidarının propagandasını yapmaktan öteye başka hangi niteliğe sahip olduğu tartışmalıdır.

Parti, sosyalizm için mücadele eden ve halk iktidarını amaçlayan bir bilinç ve davranışa ne ölçüde sahiptir? Bu konuda PSUV'a yönelik başlıca iki farklı yönden eleştiriler vardır. Venezüella Merkez Üniversitesinden Sosyoloji Profesörü Vladimir Acosta, Chavez, iktidar, PSUV ilişkisine şöyle yaklaşır: "*Böyle bir süreç kolektif liderlik gerektiriyor. İlişki, Başkanla halk arasındaki ilişki olmaya devam ediyor; halkın büyük çoğunluğu onu çok seviyor, fakat liderler, kadrolar ya bilinmiyor ya da halk tarafından önemsenmiyor ve açıkça reddediliyor.*

"*Üçüncü sorun, bir devrimci partinin yokluğudur. Burada devrimci bir parti yoktur. PSUV bir parti bile değildir; PSUV gerçekte, en azından şimdiye kadar, Başkan Chavez tarafından belirlenen politik hattı uygulamak için kullanılan bir yönetim ve seçim aracıdır; henüz bir politik parti değildir.*" (Acosta, Haziran 2009, s.3)

PSUV'un klasik komünist partiler gibi olmadığı yeterince açıktır. Lula'nın Brezilya İşçi Partisine daha çok benziyor. Burada olaya bakışta eski kalıplardan çok duruş noktası önemlidir. Bu da PSUV'un Bolivar Devrimi ile ilişkisi olmalıdır. Bu noktada Bolivar Devriminin kendine özgü yanları

kaçınılmaz bir biçimde karşımıza çıkar. "Kolektif liderlik" yokluğu ve hatta "devrimci bir parti yokluğu" elbette bir zaaftır; ancak kitleler Bolivar Devrimi ile ilişkilerini Başkan Chavez aracılığıyla da sürdürebilir. Kitlelerin Chavez'le ilişkisi ise hiç de durağan ve tek yönlü değildir. 2007 sonu anayasa referandumu yenilgisi, 2008 mahalli seçimleri bunu en açık bir biçimde göstermiştir. PSUV bugünkü aşamada en başta Bolivar Devriminin bilinç ve örgütlülüğünü yükseltmek göreviyle yüz yüzedir. Bolivar Devriminde iktidar sorunu 20. yüzyıldaki devrimler gibi yaşanmıyor. Bu nedenle iktidar ve parti ilişkisi ve hatta partinin kendisi alışıldık yollardan ilerlemiyor. Sadece Bolivar Devrimi deneyinden hareketle "21. Yüzyıl Sosyalizmi"nde iktidar ve parti ilişkisi konusunda sonuçlar çıkartmak elbette yanıltıcı olur. Ancak aykırı görüntülerin "yanlış" olarak yargılanması da aynı ölçüde hatalı olur.

Bir diğer eleştiri M. Harnecker'den: "*Halk iktidarı ile militan politikayı karıştırıyoruz. Parti bir şeydir, halk iktidarı başka bir şeydir. Kızıl, bir partinin rengi olabilir, fakat asla halk iktidarının rengi olamaz, ne de hükümetin rengi olabilir. Garip bulduğum ve özellikle Avrupalı yabancıları fazlaca şok edecek olan şey, devletin parti kurmaya aracılık etmesidir. Bu, parti anlayışımıza tümüyle karşı bir şeydir.*

"*21. yüzyılda partinin rolü, katılım sürecini hızlandırmak, halkı eğitmektir; fakat ne halkın öncülüğünü geri plana itmektir ne de gerçeğin tek sahibi olmaktır. Bunlar halen arkamızda bıraktığımız, on yıllar öncesinin militan politik düşünceleridir.*" (Harnecker, Haziran 2009, s.4)

Bu yaklaşım, özellikle Sovyet deneyinin sonuçlarına dayanıyor. İktidar, parti ve halk örgütlenmesi ilişkileri birbirinin içinde eriyen bir yola girince, sonunda çöküşü getiren bir kireçlenme başlıyor. Bu anlamda iktidarın "rengi" ile partinin ve hatta halk örgütlenmelerinin renkleri farklı olmalıdır. Kapsadığı alanlar, yaptığı işler açısından bu zorunludur. Bolivar

Devriminde bu renk farkları en azından bugüne kadar, yeterince vardır ve hatta bazen bu çeşitlilik aşırı güç parçalanmalarına yol açan ölçülere bile varabiliyor.

"Devletin parti kurması"na gelince, bunu eski sosyalizm deneyleri sınırlarında kavramak hatalı olur. Chavez, PSUV'un kurulma çağrısını yapmıştır. Bu çağrının içinde MVR'nin bürokrasi içinde yozlaşan kadrolarını tasfiye amacı da vardır. Bu tarz Avrupalıları "şok" etse de Bolivar Devriminin özgünlüğünden bakılınca ortada yadırganacak bir yan yoktur. Bolivar Devrimi güçlü bir siyasal örgütlenme öncülüğünde gerçekleşmediği için bu boşluğun pratiğin akışı içinde giderilmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Önce MVR ve Bolivar çemberleri bu görevi üstlendiler, sonra devrim rotasını 21. Yüzyıl Sosyalizmi"ne çevirince PSUV'un kurulması gerekli hale geldi. Elbette ki PSUV iktidarın nimetleriyle yozlaşan -MVR gibi- bir yapıya dönüşmemelidir.

Burada Bolivar Devriminin birbiriyle çatışır görünen iki temel özelliğini hatırlamak gerekiyor. Devrim, öncesindeki ayaklanmaları unutmadan, esas olarak "yukarıdan" gerçekleşmiştir. Ancak 1980 sonrası tüm Latin Amerika'da olduğu gibi Venezüella'da da ortaya çıkan, halkın "temsili demokrasiden" yozlaşmış bir anlayış olarak güçlü bir şekilde kopması ve "katılımcı demokrasi"yi bayraklaştırmasıdır. Bolivar Devriminin diğer özelliği de budur. Bugün bu iki çelişik görünen olgu kendini Chavez'in tartışılmaz liderliği ve buna karşılık yaygın, çok çeşitli ve değişken halk örgütlenmeleri olarak göstermektedir. Bu noktada Harnecker'in partinin rolü ile ilgili uyarıları önem kazanır. "21. yüzyılda partinin rolü, katılım sürecini hızlandırmaktır, halkı eğitmektir; fakat ne halkın öncülüğünü geri plana itmek ne de gerçeğin tek sahibi olmaktır."

İktidar ve halk ilişkisinde şüphesiz en önemli diğer örgütlenme **Komünal Konseylerdir.** Bunların doğuşu bir ölçüde

kendiliğinden başlamış, daha sonra anayasal bir kurum haline gelmiştir. Bugün yaklaşık 50 bin Komünal Konsey vardır. Kentlerde 200-400 aileden, kırlarda yaklaşık 20 aileden ve yerli halklar içinde 10 civarında aileden oluşmaktadır. "*İnsanlar, kendi topluluklarında kabaca sosyal bir taslak hazırlayarak başlarlar: evler, mahalle sakinleri, onların gelirleri, alt yapı, sosyal problemler. Bu çalışma katılımcı diyaloga ve önceliklerin belirlenmesine katkıda bulunur: Su temini, kanalizasyon, bir sağlık merkezi. Bu temelde Komünal Konsey projeleri vatandaş meclislerine sunar, bunlar ilgili yöneticilere iletilir ve bir komün veya kooperatif bankasından kaynak temin edilir. Her proje 15.300 dolara kadar kaynak alabilir, daha pahalı projeler için halk planlama konseyleri kurulabilir.*"

"*İspanyol politik analizci Juan Carlos Monedero, 20. yüzyıl sosyalizminin çöküşünün temel nedenini halk katılımının eksikliği olarak görüyor. Komünal Konseyler Venezüella'da '21. Yüzyıl Sosyalizmi'nin inşasında aracı olabilirler.*" (Lambert, Eylül 2006, s.4)

Komünal Konseylerin Bolivar Devriminin derinleştirilmesindeki önemi çok açıktır. Bu organlarla halk inisiyatifi şüphesiz ki kendiliğinden ve kolayca ortaya çıkmıyor. Bürokrasinin direnci yanında gönüllü uzun çalışma (tartışma) saatleri kitlelerde zamanla yorgunluk yaratabiliyor. Hele sonuç alınamaz, kararlar ikide bir bürokrasiye takılırsa öfke ve daha sonra düş kırıklığı kaçınılmaz olur. Öte yandan, konseylerde tartışabilmek için sorunlar hakkında bilgi sahibi olmak ve eğitimle desteklenmek büyük önem taşıyor. Tüm devrimlerin tarihinde benzer bir süreç yaşanmıştır. Devrimin coşkulu "kurucu" günlerinde kitlelerin inisiyatifi öne çıkar, fakat bu coşku zamanla sönümlenir. Elbette hiçbir coşku sonsuz ömürlü değildir. Zaten sorun, başlangıçtaki coşkuyu **bilinçli davranışa** yükseltebilmekte yatıyor.

Bolivar milisleri: Bu konu Bolivar Devriminin en hassas noktalarından birisidir. Halen çözümlenmiş değildir. "Halkın silahlandırılması" çeşitli açılardan tartışılmıştır. Bolivar milislerinin orduya bağlı olup olmaması ve hatta ordudaki profesyonel kadroların azaltılması konuları tartışılmış ancak kesin sonuçlara varılamamıştır. Bolivar milisleri bugün 880 bin civarındadır. (Ciccariello-Maher, Eylül 2007, s.8) 2005 ve 2008'deki düzenlemelerden sonra 2009 yılında Chavez bu konuda halk meclisine yeni bir kanun taslağı sunmuştur. Bolivar güçleri tarafından taslak olumlu bulunurken, aynı zamanda Başkana milisler konusunda çok fazla yetki verdiği için eleştirilmektedir. Milislere katılım ve hangi bölgelerde nasıl faaliyet yürütecekleri Başkan tarafından belirlenecektir.

Bolivar Devrimi sürecinde iktidar, PSUV, Komünal Konseyler ve Bolivar milisleri arasındaki ilişkiye önceki sosyalist iktidar deneyleriyle sınırlı olarak bakınca, ortada pek çok belirsizlik görünebilir. Bu belirsizlikler aslında Venezüella deneyinin kendine özgü yanlarından kaynaklanır. Bolivarcılar, her gün pek çok cephede -siyaset, ekonomi, medya- Venezüella finans kapitali ile mücadele ederken, aynı zamanda süreci derinleştirmek için kendi içinde de mücadele yürütmektedir. Bu durum sürece, sürekli bir kendini yenileme ve değişim görevi yüklemektedir. Bu mücadeleye bir de ABD'nin kıtada saldırı hazırlıkları, arka bahçesini yeniden kazanma çabaları eklenince ortaya çok karmaşık bir süreç çıkıyor.

Bu süreçte, elbette en önemli rol Chavez iktidarındadır. İktidarın gücü ise başlıca iki kaynaktan besleniyor. PSUV ve Komünal Konseyler. PSUV çok karmaşık bir yapıdır. Tam tanımlanmamış, bu aşamada tanımlanması da mümkün olmayan, "21. Yüzyıl Sosyalizmi" hedefine yönelmiş, çeşitli siyasal bileşenlerden oluşan bir yapıdır. İçinde bitmek tükenmek bilmeyen tartışmalar sürüyor. Elbette bu karmaşık görünen tartışmalardan daha önemli olan, onun bağımsız bir yapıya ve

güce sahip olabilmesidir. İktidarla ilişkisi, halktan aldığı bütün tepkileri açıkça ve güçlü bir şekilde somut taleplere dönüştürerek bu yolda mücadele etme zemininde olmalıdır. PSUV henüz bu yapıda değildir. Üstelik daha kesinleşmiş bir programı bile yoktur. Bütün bunlar "garip" görünse de gerçeklerdir. Pratik, cansız teoriye aldırış etmeden kendi yolundan yürüyor. Böyle olguları "garipsemek" yerine, tüm süreci okuyarak teorik ve siyasal sonuçlar üretmek gerekir.

Bolivar Devriminde iktidar ve halk örgütlenmeleri ilişkisinde en önemli kurum Komünal Konseylerdir. Bu katılımcı demokrasi örneği, halkın kendi sorunlarını tespit etme, öncelikleri belirleme ve çözüm üretip takip etme gibi yönleriyle çok zengin ve zorlu bir uygulamadır.

"*Bütün* Barrio*'yu ilgilendiren sorunları çeşitli Komünal Konseylerin beraberce halletmesi gerek. O zaman* Barrio Konsey*'i işe karışıyor. Merdivenler, ışıklandırma, çöp toplama gibi diğer sorunları Komünal Konseyler kendileri halledebilir. Komünal Konseyler temel kuruluşları demokratik olmayı ve katılımı sağlamayı amaçlıyor. Topluluğun çözebileceği işlere öncelik tanımak istiyorlar: sorunu gören ama çözümü devletin bulmasını isteyen "dilenci" semtler yaratmak da istemiyorlar.*" (Harnecker, Aralık 2006, s.2) On yılların dışlanmışlığıyla yaşayanların, sorunlarına sahip çıkarken "dilenci semtler" oluşturmaktan kaçınma bilinci, ayrıca vurguyu gerektiriyor.

Bolivar Devriminde iktidar ve halk örgütlenmeleri ilişkisini Harnecker'in bir tespiti ile tamamlayalım. "*Chavez bunun farkında diye düşünüyorum. Chavez geleceğin sosyalist toplumunun ancak en zavallı, en yoksul, en ezilen ve sömürülen halkın katılımı ile gerçekleşeceğini biliyor. Chavez'in en değerli yönü halkın örgütlenmesine önayak olması, bu sürecin gücünün örgütlenmeden kaynaklandığına inanması. Chavez devamlı olarak daha çok örgütlenme istiyor, yeni yeni*

örgütler yaratıyor. Bazen çok fazla örgüt. Bu yaratıcılık herkesin örgütlenmesine olanak tanıyor." (Harnecker, ay. s.3)

Üçüncü olarak, Bolivar Devriminde İkili İktidar Sorunu; Anlamı ve Bazı Sonuçları: "*Tümüyle kapitalist bir ekonomisi olan Venezüella, kapitalizme kendi içinden meydan okuyor; bundan dolayı, Bolivar hareketinin tam bir sosyal dönüşümü için, varolan politik ve ekonomik paradigmalar dışında, aparat ve kurumlar inşa etmeye ve sağlamlaştırmaya gereksinimi var.*" (Chandra, Nisan 2006, s.7) Chavez iktidarına karşı askeri darbe girişimi, Bolivar Devrimini daha ileriye gitmeye zorladı ve gerçekten "21. Yüzyıl Sosyalizmi" hedefiyle "kapitalizme kendi içinden meydan okumaya" başladı. Böylece günümüz koşullarına özgü ikili iktidar olgusu çıktı. Egemen sistemin içinden Bolivarcı iktidar yoluyla, ona alternatif bir sistem yaratılması sorunu devrimin en temel gündem maddesi haline geldi. Bu, sınırları kesin belirlenmiş, birbirine her cephede karşı duran ve hemen bir "nihai kapışmaya" hazırlanan ikili iktidar durumu değildi. Bu egemenlik mücadelesi bir sürece dönüştü ve on yıla yakındır sürüyor. Bu ikili yapı kendini bizzat Chavez iktidarı içinde de ortaya koyarak sürece daha ilginç özellikler kazandırdı.

"*Chavezci radikaller, tavizsizce devlet sektöründe, ekonomide, sivil toplumda ve medyada paralel yapılanmalar yaratılmasını savunuyor. Yeni ve eski yapılar arasındaki ilişki, çelişkinin en önemli kaynağını oluşturuyor. Ilımlılar ise, yeni organları, eskilerin tamamlayıcısı ve onları sarsmayı amaçlayan ve yeniden canlandıran yapılar olarak kabul ediyorlar. Radikaller, tam tersine, mevcut yapılara baştan sona çürümenin egemen olduğunu ileri sürüyorlar. Daha da öteye, radikaller, yeni yapıların yaratılmasını stratejik bir gereklilik olarak görüyorlar. Bunlar, muhalefetin engellemeleri ve ayaklanmasına karşı koyacak yapılanmalardır. Buna rağmen, radikaller,*

genel Chavezci yaklaşımı, barışçıl demokratik devrimi kabul ediyorlar." (Ellner, 2008, s.166) İkili iktidar doğal olarak, Bolivarcılar arasında da en genel hatlarıyla ikili bir saflaşma yaratmıştır. Ve bu ikilik Chavez iktidarının, şimdilik karar alma mekanizmalarında değilse bile uygulama süreçlerinde her an görülebilir. Bürokrasi, bürokrasideki direnç, rüşvet denen bozulmalar, "ılımlılar"ın zemininden beslenmektedir.

Bolivar Devrimindeki iktidar yapısını 20. yüzyıl deneyleriyle sınırlı kalarak tanımlamak mümkün değildir. "İkili iktidar" yerine "embriyon halinde işçi köylü devleti" demenin daha açıklayıcı olacağı, durumun 1917'deki gibi olmadığı ileriye sürülüyor. "*Venezüella'da bugün ikili iktidarın belki bazı unsurları vardır; fakat birbiriyle mücadele eden açıkça belirlenmiş iktidar güçlerinin konumlanması yoktur. Durum çok daha karmaşık, birbirinin içine geçmiş ve akışkandır. Evet, paralel yapılar vardır, fakat durum henüz ya o/ ya da öteki aşamasına gelmemiştir.*" (Munckton, Ekim 2007, s.29) Venezüella'daki yaşananlara ister "embriyon halinde işçi köylü devleti" densin, isterse "ikili iktidar", kavramların sınırlayıcılığından öteye bakılırsa, iki özellik büyük önem taşıyor. Bolivar Devrimi "kapitalizme kendi içinden meydan okuyor ve henüz mücadele "ya o/ ya da öteki aşamasına gelmemiştir."

21. yüzyıl mücadelesi önümüze yepyeni bir deney çıkarmıştır. Bunu 1917 Şubat-Ekim arasındaki ikili iktidarla veya 1970'lerdeki Şili deneyi ile aynılaştırmak Bolivar Devriminin özgünlüklerini atlamak olur. Chavez iktidarı neredeyse on yıldır sürekli bıçağın sırtında yürüyor. Zaten günümüzde, özellikle Latin Amerika'da yaşananların temel özelliği budur. Sanki sonucu alınmamış, hesaplaşması tamamlanmamış devrimler ve gelişmeler yaşanıyor. Bazı sonuçlar çıkartabilmek için, bu tarzın yarattığı özgünlüklere bir kez daha topluca göz atmak gerekiyor.

Sanki bir sosyalist program sürekli "yarım" olarak uygulanıyor. Toptan bir iktidar değişimi olmadığından, bunu karşılamak için "paralel yapılar" inşa ediliyor. Siyasal olarak bunların bugün en önemlisi Komünal Konseylerdir. Komünal Konseylerin ruhu ise katılımcı demokrasidir. Bu deney "21. Yüzyıl Sosyalizmi" için büyük önem taşıyor. Sosyalizmin mücadele tarihinden, Sovyetlerin nasıl coşkuyla doğup zaman içinde kuruyup cansızlaştığı biliniyor. İktidar ve halk örgütlenmeleri ilişkisi, "21. Yüzyıl Sosyalizmi"nde önceki yüzyıldan farklı kurulamazsa, her şey bir kez daha cansızlaşmaya mahkûm olur.

Öte yandan, ekonomi alanında hızlı ve her alanı kapsayan kamulaştırmalar yaşanmıyor. Chavez stratejik alanlarda kamulaştırmalara özellikle 2007 sonrası hız verdi. Ancak her kamulaştırma anayasadaki biçimiyle sabotaj, verimsizlik gibi nedenlerle ve pahası ödenerek yapılıyor. Burjuvazi iş alanını yitirse de servetini yitirmiyor. Bu arada özellikle Troçkistlerin hemen her gün topyekün kamulaştırma çağrısı yaptıklarını, ancak seçimlerde de Chavez'e karşı oy kullandıklarını belirtelim.

İş yerlerinde yönetim ise halen büyük sorunlar yaşıyor. Bu özellikle önemlidir. Sadece kamulaştırma, ekonomik olarak Bolivar iktidarına güç verse de, sosyalizme gidiş yolunda hiç de yeterli teminat değildir. Öte yandan, kooperatifler dâhil "sosyal ekonomi" alanı ise henüz çok cılızdır.

Ekonomi alanındaki gelişmelerin, hem sosyal ekonominin yaygınlaştırılması, hem de üretim organizasyonu ve yürütümü yönlerinden, son derece yavaş ilerlemesi bazı ilginç yan etkiler yaratmaktadır.

"*Venezüella'nın daha uzun bir süreliğine 'karma ekonomi' ile yola devam edeceği; Bolivarcı Devrim'de özel sermayeye de bir yer olduğu; ve devlet işlerine ve devlet kredilerine ulaşmanın yeterli koşulunun, sermayenin, mahallelerin ve*

işçilerin çıkarlarına bağlılığı olduğu yolundaki 'gerçekçi' mesajlar, 'Sosyalist Sanayiciler Konfederasyonu' ile özel sermayeyi sosyalist mülkiyet olarak tanımlamakla meşgul olan diğer özel kapitalist örgütlerin oluşmasına yol açmıştır. 'Chavezci' kapitalistlerin ülke çapında yaptıkları toplantılarda 'üretken sosyalizm'in sosyalist modelin bir parçası olarak özel kapitalistlere ihtiyacı olacağı söylenmektedir." (Lebowitz, Ekim 2007, s.8)

"Chavezci kapitalistler"in veya "Sosyalist Sanayiciler Konfederasyonu"nun doğuşu, Bolivarcı devrim sürecinin özellikleri dikkate alınırsa yadırganacak bir yanı yoktur. İşçi sınıfının üretimi örgütleme ve yönetme yeteneği kazanması zorlu bir zaman aralığını gerektiriyor. Bolivar Devrimi ile işçilerin bağı ise hâlâ güçlü değildir. Kendi iş yerlerinden öteye, tüm Bolivar Devrimine bakabilme seviyesi kazanabilmesi için işçi sınıfının hem kendi içinde hem de Venezüella finans kapitaline karşı kararlı bir savaş yürütmesi gerekiyor. Bu konulardaki her gecikme, yeteneksizlik yaşamda başka güçler tarafından dolduruluyor. "Chavezci kapitalistler" bunlardan sadece birisidir. Burada kapitalizmin inanılmaz esneme yeteneğine şaşırmamak elde değil. Bu gelişim Bolivar Devrimi saflarında tepkiler de yaratıyor. Bir örnek:

"*Halkın en acil problemlerine çözümler bulmada etkisizlik ve projelerin yürütümündeki yolsuzluklara ek olarak, bunların üzerinde yeni yükselen, henüz filiz halinde bir burjuvazi devletle ateşli iş pazarlıklarında öne çıkıyor. Belirleyici olması ve daha hızlı gelişmesi nedeniyle, devrim iki güçlü düşmanla karşı karşıyadır. Bunlar geleneksel Venezüella oligarşisi ve yeni burjuvazi ile kol kola olan bürokrasidir. Kapitalist ekonomiye sahip olan bir ülkede, adım adım sosyalizme doğru ilerlemeye çalışan bir devrimle yoğun iş pazarlıklarından sivrilen yeni bir burjuvazi doğuyor.*" (Marea Socialista, Temmuz 2009)

Bir yanda Bolivar Devriminin doğrudan karşısında olan "Venezüella oligarşisi"; öte yanda süreçteki "etkisizlik ve yolsuzlukların" üzerine basarak "devrimle yoğun iş pazarlıklarından sivrilen yeni bir burjuvazi" Bu iki gücü aynılaştırmak ne ölçüde doğrudur? Bolivarcı sürecin ne ölçüde karmaşık çelişkilerle yürüdüğü görülüyor. "Bolivarcı yeni burjuvazi", Rus Devriminin ilk geçici geri çekilişinde ortaya çıkan "nepmanlar"ı hatırlatıyor. Elbette koşullar her bakımdan çok farklıdır. Venezüella "kapitalizme kendi içinden meydan okuyor." Bunun ne büyük zorluklar ve bugüne kadarki devrim süreçlerinde yaşanmamış yeni çetrefilli sorunlar ortaya çıkaracağını öngörmek için kâhin olmaya gerek yoktur.

Akıllara gelen ilk soru bu yeni tarz ikili iktidarın alın yazısıdır.

"*Venezüella hâlâ kapitalizmden yarı kopmuş, sıkıntılı bir vaziyette duruyor. Çok tehlikeli bir durum. Yarım devrim yapmak olanaksız. Chavez, bazı kamulaştırma ve diğer ilerici iyileştirmeler yaparak kapitalizmin işlemesini olanaksızlaştıracak, ama planlı sosyalist ekonominin gerektirdiği mekanizmayı kurmadan. Tehlikeli olan durum budur. Ekonominin iyi işlemediğini gösteren bazı belirtiler var. En yoksul kesimleri en çok etkileyen enflasyon yükselmekte ve birçok malda değişik derecede yokluk başladı. Kapitalistler sermaye grevine gidiyor ve büyük ölçüde baltalama, yolsuzluk ve bürokratik engelleme var.*" (Woods, Haziran 2007, s.5)

Evet, "yarım devrim yapmak olanaksız"; ancak sorun bu değil, "yarım devrimin" nasıl ve hangi yollardan tamamlanacağıdır. Bu soruya cevap olarak, elbette ilk akla gelen önceki devrim örnekleridir. Bir devrimci eğer 21. yüzyılda olduğunu unutmazsa, eski cevapların bugün geçerli olmadığını hemen görebilir. Bu sorunun cevabı için bizzat Bolivar Devriminin kendi on yıllık tarihinde yaptıklarını iyi kavramak, bu süreçteki boşluk ve hatalardan sonuçlar üretmek gerekiyor.

Zorlukları Acosta, bir başka açıdan dile getiriyor: "*Fakat bazen unutulan olumsuz bir yan var; kesinlikle bu avantaj* (petrol y.n.) *burjuvazinin, egemen sınıfın saçının kılına dokunmaksızın, bütün bu kazanımların elde edilmesine izin verdi. Üretim ilişkilerine hiç dokunulmadı. Evet, ortaya çıkan bir rekabet var, çünkü devlet, sosyalist işletmeler, dayanışma temelinde firmalar yaratmaya çalışıyor. Fakat bu koşullarda daha ileriye gitmek çok zordur, çünkü kapitalizm hiçbir moral sınırı tanımaz. ..Sosyalizmin moral sınırları vardır, dayanışma, ahlak, zayıfın korunması ve bu yüzden sosyalizmin inşası, burada* (Venezüella'da y.n.) *olduğu gibi üstelik bir de süper güçlü bir kapitalizminiz varsa, daima daha zor ve daha maliyetlidir.*" (Acosta, Haziran 2009, s.3)

Kamulaştırmalar, sosyal ekonomi yaratma ve kooperatifleri yaygınlaştırma adımlarında, gerçekten "egemen sınıfın saçının kılına" dokunulmamıştır. Ekonomide kamu alanı büyüyor, fakat bunlar karşılığı işverenlere ödenerek yapıldığı için, egemen sınıfın sermaye gücünde bir zayıflama yaşanmıyor. Bu fırsatı Venezüella oligarşisi spekülasyon ve özellikle medya alanında ağırlığını arttırarak değerlendiriyor. Fakat burada bir noktaya dikkat etmek gerekiyor. Evet, egemenler Bolivar-sürecini yozlaştırmak için "hiçbir moral sınır tanımıyor." Fakat bu durum, onlara sadece avantaj sağlamıyor; aç gözlülükleri aynı zamanda onları da yıpratıyor. Bolivar Devriminin tehlikeli güç dengesi sadece "üretim ilişkilerine hiç dokunulmamasında" yatmıyor; "21. Yüzyıl Sosyalizmi"nin moral değerlerini yeterince hızlı inşa edememekte de yatıyor. Katılımcı demokrasi, yani Venezüella halkının Chavez iktidarına söyleyeceklerini, eleştirilerini ve isteklerini en güçlü tarzda yöneltebilme ve yerine getirme yeteneği, Bolivar Devriminin alın yazısının yattığı noktadır. Bolivar Devrimini kapitalist üretim kuşatması altında üretim temeliyle sınırlı "bir rekabet"ten ibaret görmek en büyük yanılgıdır. Zaten bu yoldan, mevcut güç dengelerinde "yarım devrim" tamamlanamaz.

Onun şansı, devrimin sahibi Venezüella yoksullarının moral ve siyasi bilinç seviyesinin, özellikle kendi pratikleriyle, "21. Yüzyıl Sosyalizmi"nin değerlerine yükselmesinde yatıyor.

Chavez 2007'de Venezüella'daki durumu Gramsci'ye atıfta bulunarak şöyle betimliyor: "*Bu nedenle, büyük İtalyan devrimci düşünürü, Antonio Gramsci'nin, bazı düşüncelerine, fikirlerine, yaşadığımız döneme ışık tutan gözlemine başvuracağım. Bazı şeyler ölmekte iken, fakat henüz ölümleri tamamlanmamışken ve aynı zamanda bazı şeyler doğarken ancak doğumları sona ermemişken, gerçek bir tarihsel kriz yaşanır. Bunun gerçekleştiği yerde ve zamanda, açık yapısal bir kriz, tarihsel bir krize, topyekün bir krize doğru gelişir. Burada, Venezüella'da, yıllardır, gerçek yapısal bir krizin, gerçek Gramsci tarzı bir krizin, tarihsel bir krizin tam ortasında olduğumuzu unutmayalım. Ölmekte olan, ölümü reddediyor ve ölüm tamamlanmıyor, öte yandan, doğmakta olan bütünüyle henüz doğamıyor. IV. Cumhuriyet kesinlikle ölmedikçe ve V. Cumhuriyet, Sosyalist ve Bolivarcı Venezüella Cumhuriyeti tümüyle doğmadıkça, iyi yıllar gelinceye kadar, bu tarihsel krizin parçası, krizin merkez üssü olacağız.*" (Chavez, Haziran 2007, s.3)

"*Devleti özgürleştirme yolunda ilerliyoruz, çünkü burjuva sivil toplumu çaresiz bir hırsla Venezüella devletini, hükümeti, yasama ve hukuk gücünü, devlet işletmelerini, hükümet bankalarını ve ulusal bütçeyi kontrollerinde tutmaya çalışıyorlar, fakat bunların tümünü, henüz tümünü değilse bile büyük bölümünü kaybediyorlar.*

"*Ve onlar şimdi, geri kalan bir sığınak olarak ümitsizce zaman zaman yararlanmak için, burjuva sivil toplumunun katı çekirdeğinin içine, Gramsci'nin işaret ettiği kilise, medya ve eğitim kurumlarına geri çekiliyorlar. Bu durum, mücadelenin satranç oyununda kavradığımız önemli bir gerçekliktir.*

"*Venezüella oligarşisi tarafından girişilen, Emperyalist Kuzey Amerika tarafından kışkırtılan bütün istikrarsızlaştırma planları yeni bir devrimci saldırıyla karşılanacaktır.*" (a.g.e.,. s.5)

Venezüella'daki "ikili iktidar"ın anlamı eskinin ölüme itildiği, yeninin doğum sancılarının yaşandığı sürekli bir yapısal krizdir. Bu karmaşık yapısal kriz içindeki mücadele tarzını açıklayan en iyi kavram ise sürekli karşılıklı hamlelerin yapıldığı "satranç oyunudur."

Sonuç: Bolivar Devrimi ve Chavez

Bolivar Devrimi ve Chavez fenomeni, bir yönüyle post-modern zamanların sonuna işaret ediyor. Gelecek projesinin reddedildiği, her türlü örgütlenmenin aşağılandığı, insanlığı "ânı yaşama" diye dar bir hücreye mahkum eden, "iktidarı almadan dünyayı değiştirmeyi" savunan post-modern zamanların artık sonuna gelindi. Daha ötesi, Kremlin'in surları üzerindeki asık ve donuk suratlı Sovyet liderlerini yıllarca görmekten, "lider" kavramından tüyleri diken diken olan günümüz insanlarının bu alerjisine aldırış etmeden, 21. yüzyıl sınıflar mücadelesi yeni liderlerini yaratıyor. Bolivar Devrimini değerlendirirken, post modern gönülleri kırmak pahasına, onun liderliğine değinmeden edemezdik.

"*En başarılı örneklerde, zafer, siyasi partileri aşan, kökleri ulusal halk kültürü ve geleneklerine uzanan ve kitle hareketleri ile sıkı biçimde özdeşleşmiş esnek ve dinamik bir liderliğe sahip bulunan, geniş, birleşik halk hareketleri sayesinde kazanılmıştır.*"

"*Yine komünist partiler, sekterlik, hegemonyacılık ve dogmatizm ile eleştirildiler ve muhakkak ki çoğu zaman bu hastalıkları taşıdılar. Ayrıca sık sık yanlış sınıf analizleri yapmak ve yanlış siyasal ittifaklar kurmakla suçlandılar; ama bunlar*

anlaşılabilir konjonktürel hatalar olarak kabul edilebilir. Bana göre bu partilerin (birçok örnekte Maoist ve Troçkistler tarafından da paylaşılan ve tüm diğer hatalarının temelinde yatan) *en büyük hatası, halkın içgüdülerine ve halk hareketlerinin özerk dinamiklerine duydukları güven eksikliği olmuştur. Bu kendini en açık biçimde karmaşık teorilerin doktriner dayatılması temelinde devrimci bir kitle partisi kurma stratejisinde gösterir; sanki dünyanın en gelişmiş entelektüllerinin geniş bir kesimi arasında sonsuz tartışmalara neden olmuş olan Marx, Engels ve Lenin'in ince çözümlemeleri, yaratıcı* (ve bundan dolayı değişken) *bir esin kaynağı olarak devrime hizmet etmek yerine, kaba bir formüle indirgenebilirmiş gibi.*"

"*Sonuçta şunu söyleyebiliriz: liderlik gerekli, hatta zorunludur, ama bu liderlik halk hareketleri ile içsel bir bağlantı içinde olmalı ve onun özerkliğine saygı göstermelidir.*" (Raby, 2006, s.308)

Genel olarak, komünist partilerin "halk hareketlerinin özerk dinamiklerine duydukları güven eksikliği" onların daha doğuştan bir hastalığı mıdır? Yoksa sonradan mı edinilmiştir? Geniş kitle bağları kazanmış hareketler için bu hastalığın doğuştan varolması elbette mümkün değildir. Ancak mücadelede öyle momentler yaşanır ki, o zamanlar teori ve pratik arasındaki gerilim en yüksek noktasına çıkar. Paris Komünarlarının göklere çıkan cesaret ve yaratıcılığı veya Bolşeviklerin, geri doğulu bir kapitalist ülkenin köhnemiş koşullarının içinden çıkıp, II. Enternasyonalin katılaşmaya yüz tutmuş formüllerini yaratıcılık ve inanılmaz esneklikleriyle aşıp, yeni bir çağ açan sıçrayışları, ayrıca kanıtlanmayı gerektirmeyecek tarihsel gerçeklerdir. Ancak Ekim Devrimi bir kez zaferle sonuçlandıktan sonra, insanların düşüncesinde, arkasında büyük zaferin gücünü taşıyan "kaba formüller" de oluşmadan edemedi. Büyük gelişim, aynı zamanda kendi en-

gellerini de yaratmaya başladı. Partiler, arkasında büyük zaferin gücünü taşıyan formüllere ne ölçüde bağlı kaldılarsa, "halkın içgüdülerinden ve halk hareketlerinin özerk dinamiklerinden" o ölçüde kopmaya başladılar. Bu gerçeklik bir alın yazısı değilse de, insanlık tarihinde sık rastlanan bir olgudur. Özellikle "formül" kırma momentlerinde, teori ve pratiğin çatallandığı dönemlerde liderlikler büyük önem taşır.

"*Her iki örnekte de bireysel karizmatik liderlerin -Fidel ve Chavez- istisnai bir ağırlık taşımaları, kaçınılmaz olarak 'halkçılık'* (popülizm) *meselesini gündeme getirmiştir. Dikkat çekici bir hitabet gücü, kitlelerin duyduğu aşırı hayranlık ve önderliği kişiliğinde temsil ediş: bütün bu özellikler, her iki lidere de sık sık, demagoji, yönlendirme* (manipulasyon) *ve hatta diktatörlük suçlamalarının yöneltilmesine sebep olmuştur. Benim görüşüme göre bu suçlamalar son derece yanlıştır, ama bu sorundan, böyle bir mesele yokmuş gibi davranılarak kurtulmak mümkün değildir. Nitekim bazı ateşli taraftarlar, 'Küba Devrimi yalnızca Fidel demek değildir'* ya da *'Venezüella devrimi, Chavez'den ibaret değildir' gibi sözlerle, bu devrimlerin kahramanlarının halklar olduğunu vurgulayarak sorundan kurtulmaya çalışmaktadırlar, kuşkusuz söyledikleri doğrudur; ama bu doğru, sözü edilen iki olağanüstü lider olmasaydı, her iki devrimin de bugün oldukları gibi olamayacakları, hatta gerçekte başarıya bile ulaşamayacakları gerçeğini değiştirmemektedir.*" (Raby, 2006, s.312)

Küba Devrimi "sosyalist sistem"in o dönem artık yeterince katılaşmış kalıplarının tümüne aykırı davranarak doğmuş ve zafer kazanmıştır. Devrimin yolu da, iktidar oluş tarzı da çok farklıdır. Venezüella Devrimi, sistemin yıkılışı sonrası, kafalarda yığınla karmaşa ve düşünce kalıntısının olduğu bir tarihsel momentte yol almıştır. Bu tarihsel özellikleri nedeniyle bu devrimlerin liderliği büyük önem taşımaktadır. Chavez, çok daha büyük bir misyonla yüklüdür.

"Yığınlar; Lima'da, Buenos Aires'te ya da Santo Domingo'da Chavez'i selamlamak için toplandıklarında, bunu, medyanın yarattığı bir akıl dışı çılgınlık nöbeti nedeniyle değil, bu adamın, çeyrek yüzyıl önce Nikaragua'da Sandinistlerin kazandığı zaferden bu yana, Latin Amerika'da ilerici bir değişim için en büyük umudu sunmuş olan otantik bir devrimci süreci temsil ettiğinin halk tarafından kabul edilmiş olması nedeniyle yapmaktadırlar.

"Fidel'in ve Chavez'in anlaşılabilmesi için, onların kökenlerinin solcu 'ortodoksi' ile çok az, buna karşılık Latin Amerikan halk gelenekleriyle çok fazla ilişkisi olduğunun kabulü gerekmektedir. Hem Fidel'in söyleminin -en azından Nisan 1961'e kadar- ve hem de Chavez'in söyleminin -en azından 2004 Aralık'ına kadar- içerik ve tarz olarak sosyalist olmaktan çok halkçı (popülist) olduğu açıktır:" (Raby, 2006, s.316)

Bu gerçeklikler hem liderliğin önemini, hem de olayların akış gücünün liderleri nasıl etkileyebildiğine iki parlak örnektir. Elbette sadece bu kadar değil, eğer tarihsel akış içinde, hem kitlelerin ruhu sürekli yakalanabilir, hem de dönemin özellikleri kavranabilirse, buradan yaratıcı, esnek güçlü bir liderlik ve devrimin öznesi haline gelen bir halk çıkabilir.

"Venezüella halkı, Chavez ve Bolivarcıların eylemleri aracılığıyla, kolektif bir kişilik kazandı ve siyasal bir özneye dönüştü. Mevcut tarihsel aşamada, bunların biri olmadan diğerinden söz etmek anlamsızdır." (Raby, a.y. s.315)

Arjantin Ayaklanmasında olmayan, devrimci liderlik, Bolivar Devriminde olduğu için, kitleler "siyasal bir özneye" dönüşebildi. Fakat bu devrimci liderlik, bir dönemin klasik komünist parti öncülüğü tarzında değil, hatta mevcutların dışında kararlı bir çekirdekten ibaretti. Çekirdek ve kitle arasında, tarihsel önyargılar, dışına çıkılamayan kalıplar yoksa; liderliğin cesareti ve kararlı davranışı kitlelere umut olarak

yansıyorsa, tarihin akışı o noktada değişmeye başlar. Bolivar Devrimi böyle ateşlendi, şimdi sadece Venezüella'da değil, Latin Amerika kıtasında umudun adıdır.

"*Bu mücadeleler, yayıldıkları her yerde, önceden harekete geçenlerin ve yeni harekete geçecek olanların işlerini kolaylaştıracaktır. Venezüella'dan almamız gereken ders iyi anlaşılmalı ve yaygın biçimde tartışılmalıdır· insani gelişme ve devrimci pratik üzerine yaptığı vurgu, eğitim ve sağlık alanlarındaki misyonları ve komünal konseylerin devrimci demokratik bir devletin temeli olarak inşa edilmesi, başka yerlerdeki kitlelere yalnızca ilham verebilir ve devrimci bir liderliğin oluşumunun koşullarını yaratabilir. Yine de Bolivarcı Devrimden çıkarılacak gerçek ders, bir alternatifin mevcut olduğunu anlayan kitlelerle, teslim olmak yerine ileriye doğru gitmeye hazır olan bir liderliğin diyalektiğinin neler yaratabileceğidir.*" (Lebowitz, Ekim 2007, s.9)

BOLİVYA: YERLİ HALKLARIN DEVRİMİ

Latin Amerika tarihinde ilk kez bir yerli, Bolivya'da 2005 sonunda seçimle iktidara gelmiştir. Evo Morales'in iktidara gelmesi, bir siyah olarak Obama'nın ABD başkanı seçilmesiyle kıyaslanmayacak kadar önemlidir. Obama'nın kendisi siyah olsa da kafasının içi beyazdır. Oysa Evo Morales'in içi dışı birdir, ne ise oldur. Chavez'den sonra Bolivya'da da "dışlanmışların" iktidarının kurulması Kıta'da politik havayı sol güçler lehine değiştirmiştir.

Önce kısaca, Latin Amerika'nın bu en yoksul ülkesinde olanlara bakalım. Doğal kaynaklar açısından çok zengin olmasına rağmen, halkı aşırı yoksul olduğu için onlara "altın tahttaki dilenci" denmiştir. Dünün "dilencileri" bugün Bolivya'da iktidardadır. 1781'de Tupaj Katari liderliğinde yerlilerin

sömürgecilere karşı ayaklanmasından sonra, ilk kapsamlı ayaklanma 1952'de "Nisan Devrimi" ile yaşanmıştır. Ayaklanmacılar La Paz'ı ele geçirir, orduyu dağıtır, başkanı alaşağı ederler ve *mestizo* (melez) hükümetini kurarlar. Bolivya'nın temel sanayi olan maden sanayini kamulaştırırlar, tarım reformu kararı alırlar ve madencilerin, işçi ve köylü sendikalarının, onların silahlı milislerinin paralel iktidarı beş yıl yaşar. Özellikle 1970'li yıllar askeri darbe, ardından seçim, sonra yeniden darbelerle yaşanır. Uzun sallantı ve direnişlerden sonra Bolivya'da neoliberal politikalar kabul edilir. Madenler kapatılır, sendikalar dağıtılır. Fakat bu yıllar aynı zamanda Bolivya'da yeniden yerli halkların mücadele sahnesine çıktığı yıllardır. (Gilly, Kasım 2007, s.2)

Bu yılları Morales'in yardımcısı Alvaro Garcia Linea şöyle değerlendirir: Bu dönemde maden işçilerine dayanan sınıf temelli politika Troçkistler ve Stalinistler arasında yoğun tartışma konusudur. "*Daha sonra, 'iç sömürgecilik'ten söz eden, 1970'lerdeki Katarist yerli hareketinden gelen bir grup genç yerli liderinden haberdar olduk.*"

"*Yeniden okumaya başladık, daha doğrusu görüşlerimizi işçi sınıfından, ulusal soruna ve köylü-yerli sorununa genişletmeye başladık. 'Dağılan kimlikler' üzerine odaklandık. 1986 civarında, bugüne kadar sürüp gelen, yerlilere ve ulus inşa etme konusuna yoğunlaşan, bir dönem başladı.*"

"*1985 ve 1986'da, özellikle radikalleşme sürecinde, aydınlarda, genç, çok genç maden işçilerinde ve Katarist yerli hareketinden gelen köylü ve yerli liderlerin bileşiminde, bir dönüşüm başladı. Bu yıllardan önce, bütün faaliyet madenlerde, toplantılarda, broşür dağıtımında, çok açık bir sloganla geleneksel solun eleştirisinde yoğunlaşmıştı. Bu slogan: Bir güç sınavı yaklaşıyor ve bu sınav yeni döneme karar verecek.*"

"*Bu sınav 1986'da yaşandı, Bolivya Maden Şirketinin kapanmasına karşı, madenciler 'Yaşamak için Yürüyüş' yaptılar.*

İşçiler politik olarak yenildiler, orduyu harekete geçirmeye bile gerek kalmadı, hareket çöktü ve dağılmaya başladı."

"Cezaevinden çıktıktan sonra hemen işçi sınıfının dünyası konusuna yeniden eğildim. Bu araştırma, yeniden proleterleşme, Bolivya'da sanayideki işçi sınıfı dünyası ve onun örgütsel ve teknik değişimi ve sınıfın koşullarındaki değişim hakkında olacaktı. Genel sonuç şuydu: işçiler yok olmuyordu, fakat sınıfın kültürel ve politik bileşiminde ve sınıfın kimliğinde, çalışma koşullarının maddi yapısında güçlü bir değişim vardı."

"Bu momentte, aydınlar ve madencilerin cephesinden, kırlarda yerlilerle birlikte çalışmayı geliştirmeye doğru yön değiştirdik. Yerlilerin ayaklanma olasılığı üzerinde güçlü bir inanç vardı." (Raminez, Nisan 2006, s.2-4)

1952'deki "Nisan Devrimi'nden sonra ülkedeki halk hareketlerinde işçi sınıfı öne çıktı ve onunla birlikte sosyalist hareketler gelişti. Ancak "Nisan Devrimi"nde öne çıkan yerli hareketi bu zaman içinde geriledi ve politika sahnesinin arkalarına düştü. Alvaro Garcia'nın da anlattığı gibi, 1970'lerdeki askeri darbe yıllarında ve daha sonra neoliberal uygulamalarla sınıfın yapısı değişti, özellikle madenlerin kapanması ile işçi hareketi iyice zayıfladı ve 1986'da son büyük eyleminden sonra dağıldı. Bu noktadan sonra sosyalistlerin bir bölümü yüzünü yerli ve köylü hareketine döner. Bolivya'yı bugüne getiren dönem de böylece başlamış olur.

"Soldaki gerileme, 1985'lerde başlayan, halk kesimlerinin yeniden örgütlenmesi süreciyle karşılandı. Günümüzde solun büyümesindeki temel itici güç, Bolivya Kır İşçileri Sendikası Konfederasyonu tarafından temsil edilen, campesino (*tarım işçileri*) *sendika hareketidir. Bu örgütlenme* Kataris-mo'*nun politik sağlamlaşma sürecinin bir sonucudur. Kataris-mo, La Paz Aroma bölgesinindeki Aymara yerlilerinin hareketi olarak doğdu.*

"*Katarismo, solun içinde ve dışında ülkenin politik yaşamında güçlü bir etki yarattı. Bir yönüyle köylü sendika hareketini, diğer yönüyle Aymara yerli hareketini temsil ederek, "sınıf ve ulusun iki yönlü ifadesi oldu.*" (Barrett, 2008, s.220)

Öte yandan, Cochabamba bölgesinde Morales'in liderlik ettiği *cocaleros* (koka yaprağı yetiştiricileri) federasyonu gelişiyordu. Bu federasyon 1995'te Halk Egemenliği Meclisine evrildi. Bu meclis daha sonra Sosyalizme Doğru Hareket (MAS) adını aldı. 2002 seçimlerinde % 20.94 oy aldı. (a.g.e., s.220)

Yerli hareketinin gücü Cochabamba bölgesinde 2000 yılındaki "Su Savaşları" ile hem kanıtlanmış hem de hükümetin neoliberal uygulamalarının iflasını getirmiştir. Su kaynaklarının özelleştirilmesi engellenmiştir. Bu savaş, Su ve Yaşamı Savunma Koordinasyonu tarafından yönetilmiştir. 2003 yılında bu kez doğal gaz kaynaklarının özelleştirilmesine karşı "Gaz Savaşları" verilmiştir. Bu savaşla artık hükümet tutunamaz hale gelmiştir. Bu savaşlar sırasında, sendikalar, sosyal hareketler, politik sol MAS'ın birleşiminden meydana gelen Estado Mayor del Pueblo (Halkın Birleşik Yönetimi) doğmuştur. 1980'lerin ortalarında güç kazanmaya başlayan, köylü sendikal hareketi, yerli hareketleri 2003 yılında artık hükümet politikalarını felç edecek bir politik güç haline gelmiştir.

"*Ayrıca, bu sosyal hareket, karşı koyma stratejilerinden ulus için tasarım yapma hedefine doğru 2000 yılından itibaren çok hızlı olgunlaşıyor. Bolivya tarihinde, böyle bir politik yetkinleşme görmek, alışıldık bir şey değildir. Hükümetle pazarlık yapılan konularda protesto ve eylemlilikler yükseldikçe, artık konu* 'kendi alanım için ne elde edebilirim?' *olmaktan çıkıyor,* 'Bolivya'yı nasıl değiştirebilirim?' *konusuna geliyor. 2000 yılında Kurucu Meclis, 2003 yılından beri hidrokarbon sektörünü iyileştirme, 1999'dan beri yeni toprak kanunu, taban hareketinin talepleri olarak ortaya çıktı; bunlar*

halkın isteklerini belirlemek için çok iyi geliştirilmiş genel yol gösterici kılavuzlardır." (Carlsen, Kasım 2007, s.6)

On-on beş yıl gibi çok kısa bir sürede MAS ve diğer sosyal hareketler, "karşı koyma stratejilerinden", "Bolivya'yı değiştirme" stratejisine doğru yetkinleşebilmiştir. Ve bu süreç içinde sanki hareketin siyasal programı da şekillenmiştir. Kurucu Meclis, doğal gaz kaynaklarının iyileştirilmesi, toprak reformu, bu mücadele yıllarında hareketin tabanından yükselen talepler olmuştur.

Yerli ve köylü hareketinin hızla yükselişi, ünlü su ve gaz savaşları, 2005 sonunda Morales'in başkanlık seçimlerini kazanması ile taçlanmıştır.

Bolivya'daki isyanın, Morales iktidarı ile sonuçlanmasında El Alto'nun rolü büyük önem taşır. O nedenle El Alto'nun hikâyesine ayrı bir yer vermek gerekiyor.

El Alto'nun Hikâyesi

"*Campesinos, koka yetiştiricileri, işçiler ve öğrenci gruplarının yaygın tabanlı sosyal hareketlere katıldığı 2003-2005 'Gaz Savaşları' çalkantılı günlerinde FEJUVE'nin* (Mahalle Konseyleri Federasyonu) *oynadığı rol daha belirleyici olmuş, iki tane yeni liberal hükümet devrilmiş ve sonucunda yerli haklardan ilk devlet başkanı Evo Morales iktidara gelmişti. FEJUVE doğal gazın millileştirilmesi talebi etrafında kitleleri harekete geçirmiş ve tüm ulusun kabul etmesinde etkin olmuştu. El Alto gaz depolama tesislerini kuşatarak, La Paz'a giren yolları keserek ve yoğun sivil halk grevleri gerçekleştirerek FEJUVE ve ittifak güçleri hükümeti ve ekonomiyi felç eden uzun süreli bir yokluklar dönemi yarattılar. El Alto altmış yedi kurbanın çoğunu vererek büyük bir bedel ödedi.*" (Achtenberg, 2008, s.123)

"*El Alto, son yirmi yıldır devlet madenleri verimli olmadığı için kapatılınca ve ucuz tarım ürünleri ithaline bir de*

kuraklık eklenip geleneksel köylü tarımı darbe yiyince Altiplano platolarından sürülen maden ve campesino kitleleri ile yeni liberal uygulamaların bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. El Alto 1950'lerde 11.000 nüfuslu bir köyken 1985'te bağımsız bir belediye oldu ve şimdi nüfusu 800 000'i geçmektedir. Latin Amerika'da en hızlı büyüyen kenttir ve yakında La Paz nüfusunu geçecektir. El Alto'da 1985 yılından beri %162 artan kayıt dışı ekonomi hâkimdir. Çalışan nüfusun yüzde yetmişi aile ya da küçük işletmelerde çalışır. Birçok El Alto'lu alt yapı tesislerinde çalışmak ya da küresel elit yaşam biçiminin sürdürülebilmesine hizmet etmek için La Paz'a her gün kilometrelerce yol teper. Alto'luların büyük bir kısmı işportacılık yapar. Nüfusun yüzde altmışı 25 yaşın altındadır. ..Çoğu mahallede kaldırım, çöp toplama ve telefon hizmeti yoktur. Konutların çoğunda sıhhi tesisat, içilebilir su ve elektrik bulunmaz. Nüfusun yüzde yetmiş beşi temel sağlık bakımından yoksun olup yüzde kırkı okuma yazma bilmez." (a.g.e.)

Neoliberalizmin Bolivya'da yarattığı yıkımın ortaya çıkardığı bu kent, doğal olarak onun uygulamalarına karşı bilinçli ve öfkeli bir duruşa sahiptir. "Dışlanmışlar"ın bu kenti diğerlerinden farklı bir özelliğe sahiptir, mahalle *Junta*'ları (komiteleri) tarafından yönetilir. Bunların birleşik üst kurumu FEJUVA (Mahalle Konseyleri Federasyonu)'dur. Bu komiteler hemen bütün kenti inşa etmişlerdir. En son 2001 yılında El Alto Halk Üniversitesi'ni kurma başarısını da göstermişlerdir.

Junta'lar "*düzenli olarak toplanır ve her ay ya da 15 günde bir; genel mahalle meclisini toplar. Seçilen liderin o bölgede en az 2 yıldır oturuyor olması şarttır; tüccar, nakliye işçisi, mülk vurguncusu ya da politik parti önde gelenleri lider seçilemez; hainlik etmiş olanlar, diktatörle işbirliği yapmış olanlar da lider seçilemezler.*" (a.g.e.)

"*FEJUVE'nin mahalleleri düzenlemekten ulusal kriz dönemlerinde neoliberalizme karşı isyan örgütleme işlevine*

doğru evrimleşebilme başarısının arkasında çeşitli etmenler vardır:

*"**Stratejik konum:** El Alto, Altiplano platolarının tepesinde öyle eşsiz bir şekilde konumlanmıştır ki, La Paz'ı Bolivya'nın dört bir yanına bağlayan çoğu yolun çıkışını denetleyebilir. ..Örneğin, Gaz savaşları sırasındaki yol kesmeler La Paz'ı etkin bir şekilde tüm dünyadan kopardı.*

*"**Otonom örgütlenme:** El Alto mahalle Junta'ları, devletten bağımsız mikro-hükümetler ağı ile kendi kendine bir kent inşa etmiş oldular.*

*"**Kolektif geleneksel deneyler, Kolektif Kimlik:** El Alto sakinleri kendilerini güçlü bir şekilde mahalleleri ile tanımlayıp yerele dayalı örgütlenmeleri kolektif eylemler için mantıklı bir araç yaparlar.*

*"**Katılım:** El Alto'da çok sayıda üyenin kolektif örgütsel eylemliliğe katılması beklenir. Gaz savaşlarında görülen türden halk grevlerinde tüm dükkanlar, pazarlar, iş yerleri kapanır....Aynı şekilde 'gönüllü' mahalle kampanyasına ya da sendika eylemine katılmamak diğerlerinin hak kazandığı mahalle hizmetlerinden mahrum bırakılma ya da kötü bir taksi bölgesi, istenilmeyen işporta tezgâhı anlamına gelir.*

*"**Doğrudan Demokrasi:** Gaz savaşları sırasında, mahalle sakinlerinin bilgi alışverişinde bulunmak, tartışmak ve de herkesin kabulü ile karar almak için toplandığı halk meclisi geleneksel uygulaması güçlendi. Halk radyo istasyonları direkt katılıma olanak tanıdı ve tabandaki 'yatay' örgüt ağları gelişti, geleneksel bir lider olmadan kararlar alınabildi. Mahalleler, protestoların sonsuza kadar devamını sağlayabilen geleneksel dönüşüm taktiği ile tek tek yol kesmelerin sürekliliğini sağladılar. Topluma hizmet biçimi olarak geleneksel liderlik* (bir ayrıcalık olarak değil) *sosyal direnişin çekirdeğini oluşturan taban örgütlenme ağlarını güçlendirdi.*" (a.g.e.)

La Paz'ı stratejik konumuyla kuşatan El Alto, eski maden işçilerinden, toprağından olmuş köylülerden ve yerli halklardan meydana geldiği için, hem sendikal örgütlenme deneylerine hem de geleneksel yerli örgütlenmelerinin kültürüne sahiptir. Morales iktidara gelmeden uzun yıllar önce El Alto'da halklar kendi iktidarlarını kurmuşlardır. Bu gerçeklik, Bolivya devrimi için büyük bir avantaj ve aynı zamanda sağlam bir temel sağlamıştır. Neoliberalizm bir yandan halkların yaşamında yıkım yaratırken, öte yandan onların inisiyatifinin ortaya çıkmasına ve kendi yönetim alanlarını yaratmalarına neden olmuştur.

Her "ulusal kriz" döneminde El Alto'lular yüksek platolarından aşağı inerek egemenlerin sembolü olan La Paz'ın nefes borularını tıkama gücünü ve yeteneğini göstermişlerdir.

Morales İktidarının Karşı-Devrimle Hesaplaşması

Morales iktidara geldikten sonra önemli yapısal değişikliklere girişti. Toprak reformu, bölgesel otonomi, yerli haklarının tanınması, doğal gaz kaynaklarının denetime alınması, çok uluslu luğu tanıyan bir anayasa gibi önemli yapısal değişimlere el atınca ülke egemenleri sert bir direnişe geçti. Özellikle zengin doğal kaynakların olduğu Santa Cruz, Beni, Pando ve Tarija'da "bağımsızlık" isteyen gerici ayaklanmalar yaşandı. Uzun pazarlıklar başladı. Politik güçlerini kısmen kaybeden egemen sınıflar meclis çalışmalarını kilitledi. Sonuçta, Morales'in başkanlığını riske sokabilecek "geri çağırma referandumu" kararı alındı. Ancak oligarkların beklediği olmadı. Aralık 2005'te % 57 oyla seçilen Morales, Ağustos 2008'deki referandumdan % 67 oy alarak zaferle çıktı.

Sonrasını Başkan yardımcısı Alvaro Garcia şöyle değerlendiriyor: "*Bu onların dengesini bozdu. İki yıllık sürekli engelleme stratejisinden sonra, iktidara hızla geri dönmeyi, bazı bakanlıklarda işlerine başlamayı umdular. Fakat yeniden*

oylama Başkan Evo'nun hükümetinin ulusal meşruiyetini yaygınlaştırdı ve bütün bakanlıklara yerli halk bloğunun politik güçleri geldi." (Linera, Eylül 2009, s.3)

Ağustos 2008 referandumu öncesi yıllar Morales iktidarı için çok zorlu günlerdir. Her atmaya çalıştığı adım engellenmiş ya da uzun meclis tartışmalarıyla süründürülmüştür.

"*İktidar mücadelesi, çatışma veya nihai karar momentine yaklaşıyordu; bu anlamda, son tahlilde devlet iktidarı zor altındaydı. Bizim 'çatallanma noktası' olarak adlandırdığımız şey veya sekiz yıl önce başlayan, iktidar krizi momenti, şimdi ya eski devlet iktidarının restorasyonu yoluyla veya halk güçlerinin yeni bloğu yoluyla çözümlenecekti. Bu, yeni iktidar düzeninin kendini büyütmeye başladığı bir momentti.*

"*Çatallanma noktası, temel fakat keskin, kısa süren, olağanüstü bir zaman aralığıdır; bu anda 'kral' baştan çıkarıcı dilini terk eder ve çatışmaya zorlayıcı taktikleriyle otoritesini dayatır. Güçlerin böyle bir güne gelip dayanması sadece bir zaman sorunuydu ve Mayıs - Eylül 2008 arası biz böyle bir moment için hazırlandık. Darbeci sağ-kanat, kendi referandum çağrısını yaptı ve hükümetin otoritesini reddederek, yavaş yavaş küçük bölgesel iktidarlar şekillendirmeye başladı. Biz bu işareti anladık ve askere çağrı yaparak, devlet ve sosyal hareketlerin zorlayıcı gücünü kullanarak kuşatma stratejisine başvurduk.*" (Linera, a.y. s.3) Ağustos referandumu öncesi, Morales'in güçleri ile "darbeci sağ-kanat" güçleri mevzilerinde konumlanmışlardır. Her şey olası bir iç savaşa işaret ediyordu.

Referandumdan Bolivya'nın yüzlerce yıldır egemeni olan oligarşinin beklediği sonuç çıkmayınca, Linera'nın dediği gibi "bu onların dengesini bozar"

"*Ağustos geri çağırma referandumunun sonuçlarından sonra, sivil valiler bloğu darbe stratejisini yükseltmeye başladı: Kurumları işgal ettiler, biz bekledik; polise saldırdılar,*

biz bekledik; dört bölgede halk kurumlarını tahrip ederek yerle bir ettiler, biz bekledik; askerlerin silahlarına el koydular, biz bekledik; hava alanını işgal ettiler, biz bekledik; boru hatlarını tahrip ettiler, biz bekledik. Çıkmaz bir sokakta çılgınca koşuyorlardı. Halk kurumlarını ateşe verdiklerinde ve onları tahrip ettiklerinde, kendi tabanlarının gözünde meşruluklarını kaybettiler, birkaç saat içinde bir avuç zor düşkünü zorba olduklarını açığa vurdular. Ve sonra Pando'daki olaylar geldi. ...Vali, Pando'da, kitle hareketinin liderleri için uyarı işlevi yapan, kitlesel katliam başlattı-böyle yaparak tüm Bolivya toplumunun tolerans sınırlarının ötesine geçti.

"*Ve hiç şüphesiz, böyle yapmakla, Pando, darbeci zincirin en zayıf halkası olduğunu gösterdi. Bu, darbecilerin dehşete düşürdüğü halkın tam desteğiyle, toplumun savunulması ve korunmasında ilk kazanılan zaferdi.*

"*Santa Kruz çevresindeki toplumsal güçlerin ve halk örgütlenmelerinin de katılımıyla, halkın karşı saldırı zamanı gelmişti.*

"*Santa Kruz ve çevresindeki kitlelerin harekete geçirilmesiyle birlikte, darbeye hükümetin kararlı politik ve askeri cevabı, Bolivya politik tarihinde çok seyrek görülen toplumsal güçler ve devlet güçlerinin bir orkestra ölçüsünde uyumlu birlikteliğini yarattı.*" (Linera, a.y. s.4)

"*Böylece, ağustosta seçim zaferi, eylülde askeri zafer ve ekimde, anayasa referandumunun kongrede kabul edilmesiyle, politik zafer kazanılmış oldu.*" (Linera, a.y. s.5)

2008 sonuna doğru, Morales döneminde sürüp giden bilek güreşi, iktidardaki "çatallanma noktası", halk güçlerinin lehine sonuçlanmıştır. Tıpkı Venezüella'daki gibi Bolivya'da da eski egemenlerin darbe girişimi geri püskürtülmüştür. Santa Kruz ve çevresinde, zengin eyaletlerde karargâh kuran Bolivya oligarşisinin, "çıkmaz sokaktaki çılgınca koşusu" şimdilik "düzensiz bir geri çekilmeyle" noktalanmıştır.

"*Bununla birlikte, muhalefetin kesin bir şekilde bozguna uğradığını düşünmüyorum. Şimdilik muhalefetin gündeminde iktidar yok, devlet seviyesinde yoğun bir söylemi yok, fakat hâlâ ekonomide, medyada büyük güce ve pek çok konuda yüksek veto gücüne sahipler. Hâlâ tehlikeli bir düşman olmaya devam ediyorlar.*" (Linera, a.y. s.5)

Morales İktidarının Yaptıkları

Morales iktidarı henüz dört yılını doldurmuştur. Bu yılların ikisi yoğun ikili iktidar mücadelesi ile geçmiştir. Buna rağmen Morales iktidarının yaptıkları Bolivya'ya yeni bir çehre kazandırmıştır. Bolivya yerli halkları devriminin Venezüella'dan temel farkı onun uzun süren ayaklanmalar döneminden sonra gerçekleşmesidir. Bolivya'da sembolik bir tarih olarak, 2000 yılındaki "Su Savaşları"ndan beri aslında bir ikili iktidar vardır. Alvaro Garcia Linera buna sekiz yıldır süren "iktidar krizi" diyor. Su ve Gaz savaşları iki başkanı yerinden etmiştir. 2005 yılında Morales iktidara geldikten sonra, bu kez Santa Kruz ve çevresinde odaklanan oligarşi, "iktidar krizini" kendi lehine sonuçlandırmak, yitirdiği siyasal iktidarı yeniden ele geçirebilmek için tüm gücünü kullanmıştır. Uzun süren "iktidar krizi" 2008 sonunda yerli halklar ve çalışanlar lehine sonuçlanmıştır; başka bir deyişle Morales iktidarının temelleri güçlenmiştir.

Bu özelliğinden dolayı, Bolivya devriminde, Morales iktidara geldiğinde, hem güçlü yerli halk örgütlenmeleri oluşmuştu, hem de bu örgütlenmeler kendi alanlarında zaten iktidar konumu kazanmışlardı. 1999 yılında yoğunlaşmaya başlayan mücadele yılları içinde, doğrudan örgütlü halkların istekleriyle, sırasıyla **toprak reformu, doğal kaynakların korunması** (başta su ve doğal gaz) ve **kurucu meclis** talepleri şekillenmiştir. Mücadele ileri adım attıkça sanki aynı süreç

içinde siyasal programı da belirginleşmiştir. Venezüella Bolivar Devriminde Chavez iktidarından birkaç yıl sonra şekillenen Komünal Konseyler, Morales iktidara geldiğinde zaten büyük ölçüde örgütlenmiş durumdaydı. Ancak bu fiili örgütlenmelerin, Morales iktidarı eliyle siyasi ve kurumsal kazanımlar haline getirilmesi hiç de kolay olmadı. Yoğun, bıçak sırtında bir mücadele gerekti. Ellerinden iktidar oyuncağı alınan Bolivya egemenleri çılgınlar gibi karşı saldırıya geçti. Bütün bunlar Bolivya yerli halklar devrimin dayattığı çok sancılı bir değişimin kaçınılmaz dışa vuruşlarıydı. Morales iktidarı anayasa ile büyük kurumsal değişimlere imza attı; aynı zamanda ülkenin ekonomik temellerinde de güç dengelerini halklar lehine çevirebilecek yeni temeller inşa ediyor.

Yeni Anayasa ve Getirdikleri:

"Bolivya, birleşik, fakat çok uluslu bir devlet": Bu konu aslında önceki anayasada da vardır. Elbette sadece kâğıt üzerinde kalmıştır. Morales iktidarı bu tanımanın yeni kurumlarını şekillendirmiştir.

"Otonomi": Yönetimin merkezi yapısında önemli değişim anlamına gelen bu yeni kurumlaşma başlıca dört biçimde tanımlanmıştır. Anayasa ile, eyaletler seviyesinde otonomi, belediyeler ve bölgeler seviyesinde otonomi, ayrıca yerli halklar seviyesinde otonomi getirilmiştir.

"Doğal kaynaklarda devlet mülkiyeti": Önceki iktidarlar tarafından özelleştirilen bu kaynaklar, zorlu mücadelelerle yeniden kamulaştırılıyor.

"Karma ekonomi": Ekonomideki mülkiyet sahipliği kamu, özel ve komünal biçimlerde olacaktır.

"Seçimle gelenlerin geri çağırılması": Başkan dâhil tüm seçilenler, belli koşullarda geri çağırılabilmektedir. Hatta Santa Kruz cuntası, bu maddeye dayanarak yeni bir referandum dayatmış, fakat yenilmiştir.

"Adli sistemin yeniden örgütlenmesi": Yerli hakların kendi adalet sistemini de kurumların içine almayı amaçlayan bir değişimdir. (Crabtree, Aralık 2007, s.2-3)

"Toplumsal kontrol: Devlet yapısındaki yasa, yürütme, adalet ve seçim organlarının yanında "toplumsal kontrol" sistemi de getirilmiştir. Bu "*temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye doğru büyük bir adımdır.*" (Prada, Temmuz 2009, s.5)

Anayasayı, Alvaro Garcia, Bolivya toplum yapısından hareketle şöyle yorumlar: "*Biz yerlilerden ve yerli olmayanlardan meydana geliyoruz; modern, geleneksel, liberal ve komünal yapılara sahibiz. Bu nedenle, çeşitliliğin kabulünü sağlayan kurumlara sahip olmak zorundayız.*" (Carlsen, Kasım. 2007, s.4) Burada, hep yapıldığı gibi "modernliği" hedef noktası seçip bütün gelişmeleri ona yönlendiren bir yaklaşım yoktur. Bu aynı zamanda günümüz dünyasında ortaya çıkan, önceki yüzyıldan farklı bir anlayışın çarpıcı bir göstergesidir. Kapitalizm, pek çok kurumuyla yıprandıkça, dünün aşağılanan kurum ve yapıları bugün toplumsal yaşamda yerlerini alıyorlar. Bolivya'da otuzun üzerinde yerli halk yaşamaktadır ve onların komünal gelenekleri, kapitalist sözde demokrasiden çok daha insancıldır. Bu nedenle, Bolivya'da yerli halklar kendi gelenek ve kurumlarından vazgeçmeye zorlanmadan, devlet ve toplum yapısı içinde yerlerini alabilmektedir.

Diğer Yapısal Değişimler: Bolivya ekonomisinin dört önemli ayağı vardır: petrol firmaları, ticari-tarım, orta ve büyük maden işletmeleri ve bankalar.

"Petrol grubu, *bir kanunla* (hisselerin satın alınması yoluyla kamulaştırılarak) *tahtından indirildi ve bütün gaz üretim zinciri* (ticaret, ulaştırma, rafineri, fiyatlama) *tüm Bolivyalıların mülkiyeti oldu. Devletin petrol gelirine katılımı % 27'den % 72-75'e ve buradan gelir 500 milyon dolardan 2 milyar dolara yükseldi.*

"*Petrol firmaları pompalama kulelerini ve kendi donanımlarını koruyor; kârları 1000-1300 milyondan 400-500 milyona düştü. Petrol firmalarının üzerinde 'kene' gibi yaşayan Santa Cruz ve Tarija'lı aracı ve taşeronların artık emecek hiçbir şeyleri kalmadı ve kâr kaynaklarından oldular.*" (Bolpress, Ağustos 2008, s.6)

Ticarî tarım, Santa Cruz darbecilerinin en güçlü olduğu alandır. "*İşlenebilir toprakların yüzde doksanı 50-60 ailenin elinde toplanmıştır; 600.000 küçük üretici geri kalan yüzde onda çalışmak zorundadır.*" Bütün bunların yanında devlet bu toprak devlerine her yıl 100-140 milyon dolar aktarmıştır. "*2007 Temmuzundaki toplantıda, Ulusal Tarım Konfederasyonunun liderleri, Morales'ten 'daha önce yapıldığı gibi, inşaat, teknik destek ve teknik yeniden programlama için' 150 milyon doların garanti edilmesini istediler. Morales onlara bir cent bile vermedi ve 150 milyon doları ve ek 300 milyon doları, pirinç, buğday, mısır ve soya üreticisi orta ve küçük ölçekli çiftçilerin yararlanacağı bir programda kullanmaya karar verdi.*" (Bolpress, a.y. s.7)

Bundan başka, devlet tarım ürünlerinin satın alınmasına ve kentlerde dağıtımına dâhil oldu ve pazar kontrolü başladı. Ayrıca, 200.000 aileye 30 milyon hektar toprak dağıtımına karar verdi. Bu rakamın 2010'da 56 milyon hektar toprağa ulaşması planlandı.

"*Rantiye sınıfının yarattığı sanayi-tarımı alanındaki bağımlılar ağı, gıda üretimini destekleyen devlet firması EMAPA'nın kurulmasıyla ve soya, buğday ve pirinç zincirinde üretimin yüzde 20-30'unu oluşturan halkın devreye girmesiyle, büyük ölçüde zayıfladı.*" (Linera, Eylül 2009, s.5)

Morales iktidarı petrol ve gaz alanında devletin payını iyice yükseltip, "kene" konumundaki taşeronları devreden çıkartarak Bolivya oligarşisinin bir yanına önemli bir darbe indirmiş oluyordu. Benzeri uygulama ticari tarım alanında,

toprak ağaları ("rantiye sınıfı") ve onların hemen dış halkası olan uşaklarının, kaynakları kesilerek, toprak dağıtımı yapılarak, orta ve küçük işletmeler desteklenerek yapılmıştır. Böylece bu sınıf önemli ölçüde zayıflatılmıştır.

"*Fakat katı muhalefet bloğu tarımda hâlâ önemli alanları, ticaret ve mali gücü elinde tutuyor ve bu onlara yaygın bir şekilde güçlerini birleştirme, lobi yapma ve karşı çıkma kapasitesi veriyor. Fakat bugün ve bu birkaç yıl daha sürebilir, hükümet olma gündemlerinde yok; bu durum daha ne kadar devam eder, kimse bilmiyor.*" (Linera, Eylül 2009, s.5)

"*Eski ekonomideki üçüncü güç grubu, toplam 500 milyon doları yöneten, uluslararası firmaların, kooperatiflerin ve küçük işletmelerin kontrolünde olan* ***maden sektörüdür.*** *Devlet ihracatçı olarak dördüncü konumdadır.*" (Bolpress, Ağustos 2008, s.9)

"*Garcia Linera maden sektöründe iki önemli değişim olduğunu belirtiyor. Birincisi, Santa Cruz bölgesel gücünün batıya doğru yerinden edilmesi* (bugün ikinci en büyük üretici güç Oruro-Potosi ve La Paz'ın bir bölümüdür; Bolivya'nın diğer bölgelerinden daha fazla gümüş Potosi'de vardır) *ve ikincisi, Huanuni ve Vinto'da devletin maden sektörüne girmesi ve kadim madencilik zamanlarında terk edilen yerlerde dört yeni projenin 2008 sonu ve 2009 başında faaliyete geçecek olmasıdır.*" (Bolpress, a.y.)

"*2005'e kadar, madencilik kârlarından devlet %20 alıyordu ve özel sektöre %80'i gidiyordu. Yeni vergi ve maden işletme kanunu ile birlikte, 2008'de dağılım %55 devlet ve %45 özel sektör biçiminde değişti.*" (Bolpress, a.y. s.9)

Bankacılık: "*MAS hükümeti eski iktidar yapısını dört grupla birlikte miras aldı. Onların özellikle üçünü değiştirdi ve dördüncü grup, bankacılığa dokunmadı. Bankerler yıllık ortalama 50-80 milyon doları yönetiyorlar ve onların 2007'de Potosi madenleri sayesinde 100 milyon dolar kazan-*

dıkları hesaplandı. Bolivya'nın ekonomik güç yapısında radikal bir değişim görünmüyor, fakat Garcia Linera, politik yapıdaki değişimden daha güçlü olduğunu söylüyor." (Bolpress, a.y. s.9)

Sonuç olarak, henüz dört yılını dolduran Morales iktidarı, petrol-doğal gaz, madencilik ve ticari tarımda önemli adımlar atmış, kısmen de olsa Bolivya oligarşisinin ekonomik gücünü sınırlamıştır. Fakat henüz bankalara hiç dokunamamıştır. Venezüella'da da uzun süre Chavez, merkez bankasına dokunamamış, ancak spekülatif girişimler karşısında hamleler yaparak bu kurumu da devlet denetimine almıştır. Bu konuda Bolivya'nın gideceği daha çok yol vardır.

Morales İktidarının Sorunları

Morales'in 2009 sonundaki başkanlık seçimlerinde önemli bir çoğunlukla yeniden seçilmesi iktidarın elini güçlendirmiştir. Santa Cruz'un liderliğinde oligarşik muhalefet politik olarak güç kaybetmiş ve şimdilik geri çekilmiştir. Morales iktidarı için gelecek yıllar çok önemlidir. Ekonomide ve halk örgütlenmesinde atılacak daha pek çok adım vardır. Morales iktidarının öne çıkan sorunlarından hareketle Bolivya'daki ikili iktidarın kendine özgü yanlarını irdelemeye çalışalım.

İlk olarak, iktidarın dayanakları: Morales iktidarının yolunu su ve gaz savaşları açmıştır. "*Sivil toplumun yeniden inşası, örgütlenmesi, halk, yerliler, köylüler neoliberal rejimin yok edilmesinde temel dayanaktır. Özel olarak, son yirmi beş yılda en sert darbe yiyen sektörler: işçi sınıfı, çalışanlar, yerliler, köylüler ve gençlik parçalandı, zayıfladı, marjinalize oldu, haklarını yitirdiler. Bugün, artık büyük üretim merkezlerinde yoğunlaşmayan parçalanmış yeni tip üretim tarzına uygun olarak işçi örgütlenmelerinin yeniden yapılandırılması, toprağın yeniden dağıtım hakkını savunmak için köylü ve*

yerlilerin örgütlenmesi, gerçek vatandaşlık hakları çerçevesinde gençlerin harekete geçirilmesi...birinci büyük görevdir." (Linera, Ekim 2006, s.2)

"*Büyük işletmelerdeki sendikaların eski işçi hareketi kayboldu, fakat işçi sınıfı kaybolmadı. Öncekinden daha fazla işçi var. Büyük çoğunluk kadınlar, sendikasız gençler, örgütsüz, haklarından yoksun, küçük iş yerlerinde parçalanmış durumdalar. Bu, farklı ufuklara sahip olan kadın ve gençlerden meydana gelen yeni bir işçi hareketini, yeni bir anlayışla birleştirme süreci, devrimcilerin görevidir. Mahallelerine, mesleklerine ve işlerine, ancak artık iş yerlerine göre değil, onları gruplaştırmak gereklidir. Çünkü bugün, beş işçi burada, on tane orada, yirmi tane başka yerde, yoğun bir topluluk oluşturmuyorlar. Güçlü bir kıtasal emek hareketini yeniden yaratmanın mekanizmalarını bulmak gereklidir, çünkü öyle görünüyor ki, Latin Amerika'da, yerli köylü hareketlerinin ve yeni bir işçi hareketinin yetkin birlikteliği, kıtada "21. Yüzyıl Sosyalizmi"nin gerçek sosyal potansiyelini ortaya çıkartabilir.*" (Linera, a.y. s.5)

Venezüella Bolivar Devriminde olduğu gibi, Bolivya'da da Morales iktidarı neoliberaizmin parçaladığı, yoksullaştırdığı kitlelere dayanmaktadır. Son yirmi beş yıldır Bolivya'da madenler el değiştirerek kapanmış, kırda cocaleros iflasa sürüklenmiş, bütün bu sosyal yaşam ve iş yerlerinden dışlanan kitleler bir sembol gibi El Alto denen sekiz yüz binlik bir kent oluşturmuştur. Bolivya'nın Venezüella'dan farkı, Morales'i iktidara taşıyan yaygın bir halk örgütlenmesinin olmasıdır. Genç bir harekettir, fakat özellikle son on yıldır yaygın bir şekilde örgütlenmiştir. İlginç olan, bu örgütlü kitlenin, neoliberalizmin yarattığı parçalanma nedeniyle üretim gücünü bir mücadele silahı olarak kullanamayacak ölçüde zayıf düşürülmüş olmasıdır. Neoliberalizmin Latin Amerika'da çok keskin bir şekilde yarattığı bu sonuç, yeni tip sosyal hareketlerin

doğmasına neden olmuştur. Arjantin'den Bolivya'ya pek çok Latin Amerika ülkesinde bu olgu kendini en çarpıcı mücadele biçimleriyle ortaya koymaktadır.

Bolivya'da iki binlerin başlarında yaşanan su ve gaz savaşları, yeni tip mücadeleye Arjantin'den sonra en çarpıcı örnekleri oluşturur. Bu yeni sosyal hareketlerin üretimle ilişkisi sınırlı olsa da, kitlelerin günlük yaşamını örgütlemek gibi güçlü bir özelliği vardır. Bu özellik Bolivya Başkan Yardımcısı Garcia Linera'nın dediği gibi yeni bir işçi ve köylü-yerli hareketinin yaratılmasına yükseltilebilirse "21. Yüzyıl Sosyalizmi" için sosyal bir potansiyel güç haline gelebilir. Morales iktidarı bu birleşik hareketi yaratmak için büyük çaba göstermektedir. Bunun için neoliberalizmin özelleştirmelerle parçaladığı üretim temeli, kırlarda ve kentlerde yeniden inşa edilmek zorundadır.

İktidardaki MAS çok genç bir harekettir. 1995'te bölgesel bir örgütlenme olarak ortaya çıkan MAS, 2000 yılında ulusal seviyede yaygınlaşmış ve 2005 yılında seçimleri kazanarak iktidara gelmiştir. MAS'ın iktidar hazırlığı on yıl kadardır. "*Ve bu zorluklar ortaya çıkarmıştır, temel politik çekirdeğinde MAS, bir kadro yapılanması değil fakat sosyal hareketlerin esnek bir birleşimidir.*" (Linera, Eylül 2009, s.8)

"*Bu süreçte, politik yapılanmamızın temel zaaflarından birisi politik ve teknik kadroların yokluğudur.*" (Linera, a.y. s.7)

"*Bu yıl* (2009 y.n.) *Nisan ayında, parti üyeliğine dayanarak halk yönetiminde eski pratiği devam ettirmek isteyen bazılarını ihraç ettik. Bundan sonra, bizzat Başkan, bir hizmet olarak halk yönetiminin politik etiğini saptamakla yetinmedi, açıkça şunu ilan etti: MAS'a katılan yoldaşlar devletin yönetim basamaklarında bir yere gelmeyi hayal etmemeli, tam tersine, partinin ideolojik ve örgütsel yapısını güçlendirmekle uğraşmalıdırlar.*

"Eğer devletteki personel değişimlerini bizden önceki yönetimlerle kıyaslarsak, bizim onların yaptığının sadece yüzde yirmisi kadar değişiklik yaptığımız görülür. MIR, ADN ve MNR'in iktidar günlerinde yöneticiden kapıcıya tüm kadrolar içinde parti 'temizliği' yapılırdı. Pek çok üye olması ve daha az devlet kadrosu olmasını sorun olarak görmüyoruz. Ve politika kavramının, toplumun çıkarları için yaşam boyu 'askerlik hizmeti' gibi algılanması gerektiğini vurguluyoruz." (Linera, a.y. s.7)

Nüfusunun yüzde altmışı 36 farklı yerli halktan oluşan Bolivya'da neoliberalizmin tahribatı o ölçüde güçlü olmuştur ki, bu durum bir de en az yüz yıldır dışlanan ve aşağılanan yerli halkların öfkesiyle birleşince, MAS oldukça kısa bir zaman aralığında iktidara gelmiştir. Toplum ve üretim dışına itilen geniş kitleler Morales iktidarının temel dayanak noktasıdır. Bu kitleler en azından son on beş yıldır kendi örgütlenmelerini kurmuş, katılımcı bir halk inisiyatifi yaratmışlardır. Elbette iktidar olmak çok başka bir zemindir. Morales iktidarı hem kadro kıtlığından, hem de olanların iktidar mevkilerinde bozulmalarından dolayı önemli sıkıntılar yaşamaktadır. Bu nedenle iktidar ile El Alto'nun yönetimi FEJUVA (Mahalle Konseyleri Federasyonu) arasında zaman zaman seçilen yönetici kadroların niteliği üzerine gerilimler yaşanmaktadır. Bu kaçınılmazdır. Morales iktidarı ile halk örgütlenmeleri arasındaki kanallar tıkanmadığı ve gerilimler zamanında yönetildiği takdirde böyle her sorundan iktidarın yetkinleşmesi yolunda dersler çıkarılabilir.

İkinci olarak, Morales iktidarının ülkesindeki "ikili iktidar" sorununa yaklaşımı: Bu konunun başlıca iki yönü vardır. Morales'in eski oligarşi ile ilişkisi ve gücüne dayandığı halk örgütlenmeleriyle ilişkisi.

İlkinden başlarsak; aslında henüz Morales iktidara gelmeden iki bin başlarında su savaşlarıyla Bolivya'da bir ikili

iktidar durumu yaşanmaya başlamıştır. Buna Başkan yardımcısı Garcia Linera "iktidar krizi" diyor. Bu kriz sürecinde Bolivya halkları neoliberalizme karşı güçlü direnişleriyle iki devlet başkanını yerinden etmiştir. Bu mücadele Morales iktidarının yolunu döşemiş, ancak MAS seçimi kazanmasına rağmen "iktidar krizi" sona ermemiş, ikili iktidardaki konumlanmalar değişmiş, fakat kriz devam etmiştir. Politik iktidarı yitiren Bolivya oligarşisi, bunu yeniden kazanmanın savaşına girişmiştir. Bu kavganın kızışmakta olduğu 2007 yılında Garcia Linera ilişkiyi şöyle tanımlar:

"İmtiyazlılar bu imtiyazlarından vazgeçmeye nasıl ikna edilecekler?" sorusuna cevap verirken şunları söyler: "*Söz konusu olan cömertlik değildir, en imtiyazlı kesimlerin paylarının bir bölümüdür -çünkü politikada ve ekonomide böyle bir kavram* (cömertlik y.n.) *bulunmaz- ancak stratejik bir bakış açısıdır. Hareketimiz, herhangi bir anda imtiyazların ortadan kaldırılmasını isteyen bir hareket değildir; fırsatlara ve kaynaklara minimum seviyede ulaşmayı sağlamaya çalışan bir harekettir.*

"*Stratejik bakış açısından, en imtiyazlı kesimlerin imtiyazlarının bir bölümünü korumalarının en iyi yolunun, imtiyazlarının bir bölümünden vazgeçmek olduğunu anlamaları gerekir. Fakat imtiyazlarının bir parçasından vazgeçmeye razı olmazlarsa, olacak olan, tüm imtiyazlarını tehlikeye sokabilecek bir baskının gittikçe artarak onlara yönelmesidir.*

"*Bolivya ezilen sınıflarının programı tüm zenginliklerin ve mülkiyetin sosyalleştirilmesini önermiyor. Bu tür öneriler Bolivya'da henüz ortaya çıkmadı.*" (Carlsen, Kasım 2007, s.2)

"İktidar krizi" yıllarında yapılan bu çok ihtiyatlı ve ustaca değerlendirme sanki yaklaşan hesaplaşmanın öngörüsüdür. Morales iktidarı nasıl bıçağın sırtında durduğunun bilincindedir. Bolivya oligarşisi, imtiyazlarının bir kısmında

vazgeçmeye razı olmayıp, Morales iktidarını yıkmaya girişince, 2008 yılı keskin bir hesaplaşma süreci oldu. Mayıs-Eylül ayları arasında Santa Cruz darbecileri ile Morales, üç alanda-geri çağırma referandumu, sonra askeri alanda ve son olarak mecliste-hesaplaşma yaşadı ve darbeciler kesin bir yenilgi aldılar. Hemen ardından 2009 sonunda başkanlık seçimlerinden Morales gücünü büyüterek çıkınca, sekiz yıldır süren "iktidar krizi" bir dönem için yerli halkların iktidarı lehinde sonuçlanmış oldu.

Başkan yardımcısı Linera'nın dediği gibi, imtiyazlarının bir bölümünden vazgeçmeye razı olmayan Bolivya oligarşisinin tüm imtiyazları tehdit altına girmiş oldu. Politik olarak ezildiler, ancak ekonomik olarak hâlâ güçlüler. Morales iktidarının eski egemenlere karşı ilk stratejik adımı onların imtiyazlarının bir bölümüne el koymaktır. Bolivya ezilen sınıflarının programında "henüz tüm zenginlik ve mülkiyetlerin sosyalleştirilmesi" yoktur. Venezüella'dakine benzer bir şekilde bir yandan kamu işletmelerini yaygınlaştırmak, aynı zamanda kooperatif işletmeleri güçlendirmek yolu izlenirken; eski oligarşinin ekonomiyi ve siyaseti her sabote etme adımlarına, karşı hamleler yaparak onların yaşam alanını daraltmak güçler dengesinin dayattığı bir stratejik yöneliş olmaktadır. İkili iktidar sürecinin uzun gerilimli yıllarının ardında 2009 yılı sonrası Morales iktidarı açısından daha avantajlı görünmektedir.

İkili iktidarın diğer yönüne, Morales iktidarı ile dayandığı halk örgütlenmeleri arasındaki ilişkiye gelince, sürecin bu yönünün de kendine özgü gerilimlerle yüklü olduğu anlaşılır.

Morales iktidarı, yönetim ve halk örgütlenmeleri arasındaki ilişkiye, mevcut özgün koşullarda, önemli bir bakış açısı getirmektedir.

"*Devlet ve sosyal hareketler arasındaki ilişki nasıl yönetilecek? Devlet, tanım olarak, kararların merkezileşmesidir,*

devlet kararlarda tekeldir. Tanım olarak sosyal hareket, kararların sosyalleşmesi, kararların yaygınlaşmasıdır. Sosyal hareketler tarafından öncülük edilen ve yönlendirilen bir devlet nasıl kurulacaktır, sorun çelişik görünüyor.

"2003'e kadar tartışma şöyleydi: Sosyal hareketler devletin içine girmezler. Veya eski solun tartışmaları vardı: Devlet, sosyal hareketlerin sınırındaki tek parti tarafından kontrol edilmelidir. 21. yüzyıl, Latin Amerika olarak bizim deneylerimizle başlayan başka bir yola işaret ediyor: Devlet ve sosyal hareketler arasında, sosyalleşme ve merkezileşme arasında sürekli diyalektik, sürekli gerilim." (Linera, Ekim 2006, s.4)

Bu yaklaşım, sadece Bolivya'daki çok özgün ikili iktidar durumuna karşılık gelmekle kalmıyor, sosyalizmin önceki uygulamalarında iktidar, parti ve halk örgütlenmeleri ilişkisine getirilen çözümlere de bir eleştiri niteliğini taşımaktadır. Önceki uygulamalarda "çelişkiyi yönetmek" değil, ortadan kaldırmak amaç edinilmişti, sonuçta bu canlı çelişki halk örgütlenmelerinin sönümlenmesi sonucunu doğuracak şekilde "çözümlendi" Oysa amaç devletin sönümlenmesiydi. Uygulamalar tam tersi bir sonuç üretti. İktidar ve onun dayandığı halk örgütlenmeleri arasındaki ilişkide "sürekli diyalektik, sürekli gerilim"den söz etmek ne anlama gelebilir? İktidar, dayandığı örgütlenmelerle ilişkisini her yeni koşulda yenilemek ve onların desteği ve katılımını yeniden kazanmak zorundadır. Bu gerilim nasıl yönetilecektir? Bunun nihai bir formülü olmasa da, Morales iktidarı en azından yaşanan dönem için bazı davranış prensipleri benimsemiştir.

"*Biz bunu* sosyal hareketlerin bir hükümeti *olmak olarak kabul ediyoruz. Bu gerilimlerin olduğu anlamına da gelir, çünkü tanım olarak hükümet ve devlet kararların merkezi yürütümüdür; sosyal hareket, tanım olarak, kararların alınmasına kolektif katılım ve sosyalleşme süreci demektir. Önemli olan şey bu gerilimi yönetmektir. Süreçteki yeni yan budur.*

"En genel anlamda, hükümetin değişim ve dönüşüm programı son 15 yıldır harekete geçen tabanın isteklerinin programıdır. Başkan Morales hükümetinin yaptığı, sosyal hareketlerin aracılığıyla toplumdaki kolektif gelişmeyi karar ve kanunlara uyarlamaktır.

"İkinci olarak, hükümetin bütün önemli kararlarında, istisnasız, çeşitli sosyal hareketlerin liderlerine danıştık.

"Üçüncüsü, hükümetin yapısında, sosyal hareketlerin liderliğinin iyi bir temsil edilişini görebilirsiniz. Valiler, bölge liderlikleri, parlamento temsilcileri, kurucu meclis, bakanlıklar nerede olursa olsun, iktidarda taban liderlerinin pratik ve fizik temsili vardır.

"Dördüncüsü, sosyal hareket bizzat kendisi yönetimin içine girmese de, hükümet yöneticilerinin seçiminde sadece yetenekli olma kriteri değil, sosyal hareket ve örgütlenmelerin onayı da karşılanmalıdır." (Carlsen, Kasım 2007, s.5)

"Gerilimi yönetmek" için ortaya konan davranış prensiplerini özetlersek: İktidarın programı, halk hareketlerinin son on yıllarda ortaya koydukları taleplerdir; her önemli kararda hükümet halk liderlerine danışmaktadır; halk örgütlenmeleri yönetimin her kademesinde iyi bir şekilde temsil edilmektedir; her yeni yönetici seçimi onların da onayına dayanmaktadır. Bu sıralanan noktalardan elbette bir sihirli formül çıkmaz. Tarihin gösterdiği gibi her yönetim mekanizması zamanla yozlaşabilir. Bu tuzağa düşmemek için kaybedilmemesi gereken temel duruş noktası, bu ilişkilerin sürekli bir gerilim taşıyacağı ve bu gerilimin her seferinde kitleleri yeniden kazanarak çözülebileceğidir. Donmuş formüller, yaşamı karşılayamaz, olsa olsa statükonun ve ardından hemen hortlayan keyfiliğin gerekçesi olabilir.

III. BOLÜM

21. YÜZYIL SOSYALİZMİNE TEORİK GİRİŞ

Günümüz sosyalizm mücadelesi, tarihindeki en ilginç dönemden geçiyor. Sosyalizm, *Komünist Manifesto*'nun yayınlanmasından 1917 Ekim'ine kadar gerçekleşip gerçekleşmeyeceği belli olmayan bilimsel, siyasal bir öngörüydü. Paris Komünü'nün sadece üç ay süren ömrü, bu öngörüde bir sarsılma yaratmak şöyle dursun, tam tersine ardında mücadelenin nasıl daha yetkin sürdürülmesi gerektiğiyle ilgili pek çok deney bıraktı. Ayrıca I. Emperyalist savaş yıllarında, dünyadaki sosyalist mücadelenin yol gösterici örgütlenme ve otoritesi, II. Enternasyonal'in çöküşü yaşandı. Fakat uluslararası işçi sınıfı mücadelesi için bu çok önemli kayıp da mücadelenin hızını kesmedi, devrim doğuda Rusya'da başarıya ulaştı. 1917 Ekimi ile birlikte sosyalizm bir bilimsel öngörü olmaktan çıkıp pratik gerçeklik haline geldi. Artık insanlık için yeni bir "çağ" açılıyordu: "Kapitalizmden sosyalizme geçiş çağı!" *Komünist Manifesto*'dan Ekim Devrimine yaklaşık yetmiş yıl süren bir mücadeleden sonra, sosyalizm yaşayan bir gerçeklik haline gelmişti. Ardından gelen yıllarda sosyalizm bir "sisteme" dönüştü ve dünyanın üçte birinden fazlasında yaşam buldu. Sosyalizmin iktidardaki yılları da yetmiş yıl kadar sürdü, yirminci yüzyılın bitimine on yıl kala büyük çöküş geldi.

Bu çöküşün etkileri şüphesiz ki çok derin oldu. Sosyalizm teorisine güven sarsıldı, "proletaryaya elveda" dendi,

insanlığın gelecek projelerinden vazgeçmesi vaaz edildi, sadece ânı yaşamak mümkündü, gerisi boştu. Daha da öteye gidildi. Kuantum fiziğinin bulguları temel yapılarak, "akla" ve "bilim"e veda edenler de oldu. Postmodernizm mürekkep lekesi gibi insanların düşünce dünyasına yayıldı. Elbette sadece bir düşünsel etki olarak kalmadı, insanlar günlük olarak postmodern bir dünyada yaşamaya başladılar. Geleceği anımsatan ne varsa, program, iktidar, strateji, örgütlenme gibi kavramlar lanetlendi, herkes kendini ânın gündelik kımıltıları içine bıraktı. Bu arada sosyalizm yeniden Marks öncesi günlerdeki gibi anılmaya başladı. Bütün bu yıkıntıların arasında yükselen "sosyalizm ütopyasına sahip çıkmalıyız" çığlıkları, kulağa hoş gelse de, yüz elli yıllık mücadeleden çıkartılan papazca bir dersten öteye anlama sahip değildi. Çünkü bu yaklaşım tarzı, sosyalizmi sadece bir ahlâki tercihe, "kötü"ye karşı "iyi"nin seçilmesine indirgiyordu. İnsani yaklaşım anlamında hoş görülebilecek bu yaklaşım, çöküşten çıkartılması gereken dersleri bulanıklaştırdığı için zarar vericiydi.

Çöküş çok önemli bir gerçeği gözler önüne serdi. Bu da, sosyalist teori ve pratik arasındaki **kopmadır.** İktidara giden uzun mücadele yıllarında, sosyalizm teorik olarak çok zenginleşti; ancak iktidar sonrası yıllar için aynı şeyi söylemek kolay değildir. Sovyetler Birliğini temel alırsak, teorinin pratikten koptuğu dönemin 1960'lı yıllarda olgunlaştığını söylemek hatalı olmaz. Olağanüstü yıllar geride kalmış, ortaya bir sosyalist sistem çıkmış ve artık onun kendi kendisini sürekli yetkinleştirmesine imkân veren tarihsel bir dönem başlamıştı. Fakat aynı yıllarda teori ile (buna kurulan sistemin üst yapı kurumları da diyebiliriz) akan pratik (gündelik sosyal ve ekonomik yaşam) arasında çelişkiler de uç vermeye başlamıştı. Bunlar, Sovyetlerde Kruşçef dönemindeki sancılar, Doğu Almanya'da Berlin Duvarı'nın inşa edilmesine yol açan gelişmeler ve ünlü Çekoslovakya'nın işgali olaylarıyla en açık bir şekilde kendilerini ortaya koymuştur. Sistem bütün

bunlara kendini **koruyarak** cevap verdi, fakat kendini geliştirerek değil. Konumuz Sovyetler tarihi değil. Bu yıllardan sonra teori, pratiği algılamadığı ölçüde donuklaştı, katılaştı ve pratik, sosyalist yaşamın sorunlarından koptu. Bu nasıl gerçekleşti?

İnsanlık, tarihi boyunca kendi yarattığı düşüncenin, kavramların çokça esiri olmuştur. Totem ve Tanrı bunların en bilinenidir. Tanrının yerini bilim aldıktan sonra çok önemli değişimler yaşanmış olsa da, bu kendi yarattığının esiri olma olgusu tümüyle ortadan kalkmamış, başka biçimlere bürünmüştür. Düşüncenin katılaşması, kendini yaratan insanları tutsağı haline getirmesi, onun aynı zamanda **toplumsallaşması** demektir. Toplumsallaşmayan bir düşünce katılaşamaz. Buharlaşır gider. Tanrılar dönemini geride bıraktığımızı varsayarsak burada bilim ve toplum ilişkisine gelip dayanırız.

Bilim tarihine baktığımızda, gelişmenin düz çizgi gibi değil sıçramalarla yaşandığını görüyoruz. Newton Fiziği uzun sancılı ortaçağ yıllarından sonra "Tanrı'yı dikkate almadığı" noktada doğabilmiştir. Zamanında fiziğin son sözü olarak göründü. Ancak ardından Einstein Fiziği gelmiş, Newton Fiziğinin temel kavramları büyük sarsıntı geçirmiştir. Bu, gelişmenin hem sürekliliğine hem de sıçramalı kopuşuna çok güzel bir örnektir. Einstein Fiziği, Newton Fiziğini tümüyle tarihin çöplüğüne atmamış, onun geçerlilik sınırlarını ortaya çıkartmıştır. Kuantum Fiziği ise, Newton ve Einstein Fiziğinin parçacıklar dünyasında geçerli olmadığını, ayrıca bu dünyada sınırlı bir belirsizlik olduğunu kanıtlamıştır. Her sıçramalı gelişim, bilimde büyük bunalımlar sonrasında yaşanmıştır.

Yeniden yola çıkarken, aynı zamanda sosyalizm teori ve pratiğinin kopmaya uğradığı tarihsel bir dönemden geçiyoruz. Kopmanın kaynağı gündelik taktiklerdeki, hatta stratejilerdeki hatalarla sınırlı değildir. Doğrudan sosyalizmin yeniden

kuruluş imkânlarının sorgulanmasına kadar derinleşmiştir. Sosyalist sistemin çöküşü, teorinin pratik tarafından sınanmasıdır. Fakat bu sınavdan çıkartılan dersler çok farklı noktalara savrulmuştur. İki uç nokta, bütünüyle sosyalizm teorisinin geçersizliği sonucuna varma; öte yandan, teoride bir sorunun olmadığı, konunun sadece yanlış uygulamalardan kaynaklığı tespitlerinde kendini gösterdi. "21. Yüzyıl Sosyalizmi"nin pratik bir çağrı haline geldiği günümüzde artık bu iki uç kutba savrulma önemli ölçüde zemin kaybetmektedir.

Çöküş, sosyalist teorinin yüz yılı aşkın birikiminin sınırlarını ortaya koydu. "Proletarya diktatörlüğü", "mülksüzleştirenlerin mülksüzleştirilmesi" ve kapitalizmin israfçı ve anarşik üretimine karşı "merkezi planlama", sınavın en temel konularıydı. Einstein fiziğinin Newton fiziğinin sınırlarını ortaya koyması gibi, 19 ve 20. yüzyılla beslenen sosyalist teorinin de sınırları ortaya çıkmıştır. Ancak bu yaptığımız analojinin de bir sınırı vardır. Çünkü insanlığın elinde şu anda geleceğin sosyalizmini ortaya koyan bir teorik olgunlaşma yoktur. Bunun doğum sancılarını yaşadığımız bir dönemden geçiyoruz.

İnsanlık tarihinin büyük tıkanma ve kriz günlerinde, düşünce, sancılı doğumlar yapmış, öngörüleriyle pratiğin önüne geçmiştir. Ardından yeni toplumsal düzenlerin kurulduğu dönemlerde ise durgunluğa uğramış, pratik gidişin belli ölçülerde gerisinde kalmıştır. "Düşünce zaten maddi ortamın yansımasıdır" diyerek sorunun içinden çıkmak mümkün değildir. İnsanlığın, öğrenmesi ve yeni bir gelecek öngörüsünün peşine düşmesinin çok karmaşık süreçleri barındırdığı artık biliniyor. İnsanlık, toplumsal olarak yaşamaya başladığından beri, hep bir ideolojik çimentoya ve "toplumsal kurallara" gerek duymuştur. Eşyanın tabiatı gereği bu böyledir. Ancak değişimin kaçınılmaz olduğu evrende, eski ideoloji ve kurallarla çatışma zamanı mutlaka gelip çatar.

Günümüzün özgün olan yanı, hem sosyalizm, hem de kapitalizm açısından "eski" ile hesaplaşma sürecinin içinde olmamızdır. Sosyalizm, çöküşüyle eski zemininin tıkanma noktalarını ortaya koydu. Fakat ne sosyalizmin yıkıldığı toplumlardan ne de "informatik çağı"na giren kapitalist merkezlerden gelecekle ilgili insanlığı kavrayan düşünceler ortaya çıktı. Doğu Avrupa ülkelerinde meyve isimleri ile anılan sözde devrimlerin geleceğe yönelik hiçbir öngörüsü yoktu. Kapitalist merkezlerde bu dönemde ileri sürülen en gözde düşünce "tarihin sonu"nun geldiği teziydi. Elbette bütün dünyada bu süreçte postmodernizm hayaleti gezindi. Fakat bu hayalet hem meyveli devrimlerle hem de "tarihin sonu" tezi ile zaten çok uyumluydu. Ancak bu düşüncelerin tümü, Berlin Duvarı'nın yıkılışının üzerinden on yıl geçmişken buharlaşıp yok oldular.

Yaşadığımız dönemin diğer özgün yanı, nefes kesici toplumsal, siyasal ve teknik değişimler yaşanıyor olmasına rağmen, düşünce, bıktırıcı tekrar sancıları içinde kısırlaşıyor. Dinlerin yeniden geri dönmesi, kitapçı raflarını fantezi türlerinin doldurması, hatta bilimin itibar yitirip, inançların öne çıkması yeninin doğum sancıları içinde olduğumuzun işaretleridir. İnsanlık, bilimsel öngörülerden inanca doğru savruldu. Nedeni yeterince açıktır. Büyük Fransız Devrimi ile tanrının toplumsal düzenden kovulduğu yıllardan beri insanlık bilimle çok parlak gelişmeler yaşadı. Fakat aynı süreçte büyük felaketler de! Hatta insanlığın o döneme kadar görmediği ölçüde büyük trajediler yaşandı. İki dünya savaşını ve Japonya'nın iki adasında tüm canlılığı silip süpüren atom silahının dehşetini anmak yeter. Bilim bunları engelleyemiyorsa "iyi"ye gitmek için inançtan başka yol kalmıyordu. Bilim, kapitalizmin "meta fetişizmi"ni beslediği, insanlığın uzun tarihinden süzülüp gelen moral değerleri "akılla" yok etmeye çalıştığı ölçüde, itibarını yitirdi. İnsanlık, bugüne kadar ayaklarının altında sağlam görünen zeminin hiç de güvenilmez

olduğunu gördüğü, neredeyse her şeyden şüpheye düştüğü bir dönemden geçiyor. Kuantum fiziğinden hareketle yaratılan "kaos" teorilerinin bu kadar destek bulması rastlantı değildir. Dönem düşünceden öncülük bekliyor, düşünce ise fırtınalı değişimlerin rüzgârında savrulup duruyor.

"Kaos"un bu ölçüde yaygın ve derin olmasının nedeni, insanlığın hem kapitalizmle hem de sosyalizmle aynı zaman aralığında hesaplaşma içinde olmasından dolayıdır. Bu durum gelecek öngörülerini çok karmaşık hale getiriyor. Katılaşan kalıplar kırılıyor ancak yeni yetkin öngörüler olgunlaşıp toplumsal güce henüz kavuşamıyor. Düşünce dünyası, deprem sonrasını andırıyor. Yıkıntı çok, ancak yeni yapılanmalar görünmüyor.

Aynı zaman aralığında yaşanan bu iki yönlü büyük hesaplaşmanın temel özelliklerine geçmeden "21. Yüzyıl Sosyalizmi" kavramına değinmek gerekiyor.

Kavram yeni doğduğu için, en azından şimdilik, bizi esir alma şansı zayıf. Yüzyıllara göre sosyalizm olur mu, çağrışımı yapıyor. Chavez'in, Ocak 2005'teki Dünya Sosyal Formu'nda yaptığı konuşmadan sonra kavram hızla yaygınlaştı. "21. Yüzyıl" nitelemesi aslında tam bir rastlantıdır. Sovyetlerin çöküşünden sonra sosyalizmin yeniden pratik bir çağrı olarak dile gelmesi için aradan on yıldan fazla zaman geçti. Bu zaman aralığında anti küresel hareket çok etkiliydi, ancak onun parolası "başka bir dünya mümkün" kavramı sınırlarında kaldı. Konunun özü sosyalist sistemin çöküşünde yatıyor. Sosyalizm, böylesine büyük, tarihsel bir olaydan sonra farklı kavramlaştırılmak zorundaydı. Kapitalizm için bile benzeri bir gelişim söz konusudur. Berlin Duvarı'nın yıkılışından sonra, zafer çığlıkları atan kapitalizm, kendisini "küreselleşme", "informatik çağ" ve hatta "post-kapitalizm" kavramlarıyla tanımlamaya çalıştı. Sosyalizmi, önceki tarihinden ya da 19. ve 20. yüzyıldan ayıran iki temel neden açıktır. İlki, yüz

elli yıllık deneyin bir çöküşle sonuçlanmasıdır. İkincisi, kapitalizmin, özellikle 1980'ler sonrası, uğradığı yapısal değişimlerdir. Yüzyıllara göre sosyalizm olmasa da, Berlin Duvarı'nın yıkılışı sonrası artık sosyalizmle ilgili pek çok şeyin eskisi gibi olmayacağı ortadaydı. Bu nedenle, Chavez'in 21. Yüzyıl Sosyalizmini kurma çağrısı, kendi doğallığı içinde tam yerine oturmuştur.

Buradan bir başka soruna gelinir. 21. Yüzyıl Sosyalizmi konusunda özellikle teorik öngörülerde bulunmak için yeterince pratik birikim yaşanmış mıdır? Chavez'in, Dünya Sosyal Formu'ndaki çağrısı üzerinden henüz beş yıl geçti. Fakat gerçek milat bu tarih değildir. "21. Yüzyıl Sosyalizmi" için mücadele aslında, çöküşten hemen sonra başladı. Anti-küresel hareket, Zapatistaların neoliberalizme karşı dünya halklarını mücadeleye çağırması, yeni dönemin başlangıç kilometre taşlarıdır. Fakat Latin Amerika'daki Bolivar Devrimi yeni dönem mücadelesine farklı bir nitelik ve renk kazandırdı. Bu nitelik ve rengin gelecekle ilgili hangi ipuçlarını verdiğine gelmeden, *Komünist Manifesto*'dan sonra teori ve pratiğin gelişim tarihine bakmakta yarar vardır.

Komünist Manifesto, kapitalizmin mükemmel bir tablosunu çizer ve kendinden önceki ütopik, küçükburjuva, feodal vb. sosyalizmlerle hesaplaşır ve proletaryanın iktidarını müjdeler. Ancak proletarya iktidarının nasıl olacağı ile ilgili henüz bir belirleme yoktur. O dönemde, Avrupa'da, burjuva devrimleri sırasında yaşanan işçi ve köylü ayaklanmaları vardır. Proletarya iktidarının nasıl olabileceği komünizmin literatürüne ancak *Manifesto*'dan 20 yıl sonra yaşanan Paris Komünü deneyiyle birlikte girer.

Yine strateji sorununda, o yıllarda daha sonraki kavramsal yapısına kavuşmamış olsa da, o dönemin devrimcileri "kıtasal bir devrim" öngörüyorlardı. Bunun doğal sonucu 1864'de I. Enternasyonal kuruldu. Olaylar bu stratejik öngörüyü uzun

yıllar doğrulamadı. I. Emperyalist paylaşım savaşına doğru yaşanan gelişmeleri tahlil eden Lenin, kapitalizmin eşitsiz gelişim gerçeğine dayanarak, stratejik olarak "tek ülkede devrim"in olanaklı olduğu öngörüsünde bulundu. 1917 Ekim Devrimi bu öngörüyü doğruladı. Böylece dünya devrim süreci yeni bir stratejik duruş kazanmış oluyordu.

Bir işçi sınıfı partisi programının özelliklerinin tespiti ve çerçevesinin çizilmesi, Bebel'in liderliğindeki Alman Sosyal Demokrat İşçi Partisi ile Lassalle liderliğindeki Alman Emekçileri Genel Derneği'nin birleşme çalışmaları sırasında ortaya çıktı. Bu girişimin *Manifesto*'nun öngörülerini çarpıtacağını sezen Marks, 1875 yılında *Gotha Program Eleştirisi*'ni kaleme aldı. Böylece bir işçi sınıfı partisi programının temel çerçevesi belirlenmiş oldu.

Rusya'daki devrim süreci işçi sınıfı mücadelesinin bilinç birikimine iki önemli yenilik getirmiştir. İlk kez işçi partisi programı "asgari ve azami hedefler"e ayrılmıştır. Başka bir deyişle "demokratik devrim", "sosyalist devrim" aşamaları sınıf mücadelesinin stratejik yönelişleri arasına katılmıştır. İkinci önemli katkı, "Leninist parti prensipleri"dir. Bir anlamda, I. ve II. Enternasyonal'in lider partisi Alman Sosyal Demokrat Partisi "model" olmaktan çıkmış, yerini Bolşevik Partisine bırakmıştır.

Örnekler verdiğimiz dönem yaklaşık yarım yüz yıl gibi uzun bir zaman aralığını kapsar. Bu zaman aralığında teori ve pratik sürekli canlı bir ilişki içindedir. Teorik öngörüler ve pratik sanki nefes nefese birbirini beslemiştir. Böylece 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın başları arasında biriken zengin bir sosyalist literatür ortaya çıkmıştır. Ancak *Manifesto* ile yola çıkılırken elde temel bazı öngörülerden başka bir birikim yoktur. *Manifesto*'nun ardında burjuva devrimleri ve bunlar sırasında yaşanan sınıflar mücadelesi deneyleri durur, önünde ise proletaryanın fethetmeye talip olduğu koca bir

dünya. Bu dünyada zaman aktıkça çok önemli deneyler kazanılmış ve sosyalizm teorisi zenginleşmiştir.

"21. Yüzyıl Sosyalizmi" üzerine konuşmak ve teorik bazı sonuçlar çıkartmak için henüz çok erken olduğu düşünülebilir. Fakat bugün ardımızda yüz elli yılı bulan bir mücadele deneyi vardır. Üstelik bu mücadele sürecinin yetmiş yılı "iktidardaki sosyalizm" deneyidir. Bu süreçte stratejiler, programlar sınavdan geçmiştir. Son yirmi yılda ise dünyanın tek egemen sistemi kapitalizme karşı, sınırlı da olsa, birbirinden çok farklı nitelikte mücadeleler verilmiştir. Bu temel nedenlerle "21. Yüzyıl Sosyalizmi" üzerine konuşmak, bazı öngörülerde bulunmak için erken değildir. Deneylerin çok sınırlı olması, tümüyle karanlıkta olduğumuz anlamına gelmiyor. Bugün geçmişin çok zengin deneylerine de sahip olduğumuz için, her filiz halindeki gelişme, eskiye oranla daha güçlü bir şekilde okunabilir. Ayrıca bu, devrimciler için bir görevdir de.

DEVRİM OLANAKLARI AÇISINDAN GÜNÜMÜZÜN TABLOSU

Günümüz kapitalizmi sosyalist sistem yıkıldıktan sonra oldukça hızlı değişimler yaşadı. 1990'lı yılların başlarında kapitalizm rakipsiz kalmasının keyfini yaşıyordu. "Süper güç" "imparatorluğunu" ilan etmişti. Fakat çok geçmeden tahtının ayaklarının hiç de sağlam olmadığı ortaya çıktı. O güne kadar, sosyalist sistemin dizginlediği dünyanın açgözlüce yağmasına girişti. Ancak bu yağma aynı zamanda onun "imparatorluk" heveslerinin de sonunu getirdi. Bugün dünya 90'lı yıllardan çok başka bir görünüm içindedir. Artık "imparator" borç ve kriz içinde debelenirken, "çok kutuplu dünya" şekilleniyor.

"Çok kutuplu dünya" sadece farklı güç merkezleri tarafından dünyanın çeşitli yollardan paylaşıldığı bir dünyadan ibaret değildir. Kutuplaşmalar yumuşak ve son derece oynaktır. Emperyalizmin yüz elli yılı aşkın sürede biriktirdiği günahları, artık onun dünyayı eski bildik yollardan paylaşmasına engeldir. Bunu en pervasız bir şekilde Afganistan ve Irak'ın işgaliyle denedi. Ancak bu denemeler "imparator"a çok pahalıya patladı. Çok kutuplu dünyada sadece avcılar ve avlar yoktur artık. Dünün avlanan halkları ve ülkeleri, kendi kutuplarını yaratma imkân ve cesaretine sahipler. Günümüz dünyasında "kutuplar"dan söz edildiğinde akla sadece "büyük güçler"in gelmesi eksik, eksik olduğu için de hatalı bir değerlendirme olur. Üçüncü dünya ülkeleri emperyalist merkezlerle kendi çıkarlarını öne alan farklı ilişkiler kurma yoluna çıktılar. Daha da ötesi, artık korkunç dip noktalara varan dünyadaki açlık ve yoksulluk, kendi kutbunu yaratma yollarını arıyor. Bu, gelgeç bir olgu değil, günümüz dünyasının bir gerçekliğidir. Son yirmi yılda dünyada yaşanan en önemli gelişmelerden birisi budur. İki kutuplu dünya yıkıldı; "imparatorluk" hevesleri de Bağdat'tan döndü. Artık dünyanın kutuplarının bazılarından farklı renklerde ve tonlarda dünya yoksullarının sesi de yükselmektedir. "21. Yüzyıl Sosyalizmi" de bunlardan birisidir.

Son yirmi yılda kapitalist dünyada yaşanan diğer önemli değişim, neoliberalizmin duvara toslaması ve kapıyı çalan büyük bunalımdır. Bu politikalar 1980'li yıllarda başlamış olsa da, sosyalizmin yıkılışı sonrası büyük bir hız kanadı. Tüm dünyada özelleştirme ve kuralsızlaşma fırtınası esti. Sıcak para dünyayı çevresindeki uydulardan daha hızlı dolaşmaya başladı. Tekniğin hızlı gelişimi ve artan rekabet yıllardır kâr oranlarını sürekli aşağıya çekiyordu, bunu telafi etmek için kapitalizm spekülasyona kaydı. Tatlı kârlar kazanıldı, her şey borsa tanrısının buyruklarına göre düzenlendi. Fakat kaçınılmaz yıkım gelip çattı. Neoliberalizm macerası iki

temel gerçekliği gözler önüne serdi. İkinci Dünya Savaşı sonrası kısmen sosyalleşmek zorunda kalan ve refah devletlerini yaratan kapitalizm, Sovyetlerin yıkılışı sonrasında unutulan vahşi yüzünü en pervasız bir şekilde dünyanın yeni kuşaklarına gösterdi. İnformatik çağ söylemiyle çizilen pembe dünya tablolarının sahne arkası ortaya çıktı. Diğer temel gerçek, kapitalist merkezlerin üretimden yorgun düşüp, spekülasyona kaymalarıdır. Yüksek tekniği kendi tekellerinde tutarak, dünyada yeni üretim atölyeleri yaratıyorlar. Şimdilik Çin ve Hindistan bunlardan ikisidir. Yakın gelecekte bu zincir büyüyecektir. Fakat bugünün dünyasında yüksek tekniği uzun süre kendi tekellerinde tutma şansları zayıftır. Bu gerçeğin ışığından bakıldığında, yaşanan büyük bunalım aslında sıradan değil, dünya kapitalizmindeki büyük sancılı değişime işaret etmektedir. Bu değişimin çarpıcı yanı son elli yıldır keyifleri ve kârları yerinde olan kapitalist merkezlerin artık başka bir döneme girdiklerini gösteriyor. Bugüne kadar tartışmasız dünya egemeni olan kapitalist merkezler, aralarında bazı farklar olsa da, artık ekonomik, ideolojik ve moral hegemonyalarını kaybediyorlar. Sosyalizmin yıkılışı şerefine kadeh kaldırmalarının üzerinden daha iki on yıl geçmeden, sıra kendi dertlerinden içmeye geldi.

Son yirmi yılda yaşanan bu iki önemli değişim, dünyadaki bundan sonraki her gelişmeye damgasını vuracaktır.

Bu genel tablonun biraz daha derinliklerine inip, kapitalizmin bir sistem olarak karşı karşıya geldiği tıkanmalara değinelim.

Sistemin sınırları: Kapitalizm, üretici güçlerin gelişmesine kendinden önceki sistemlerle kıyaslanmayacak bir hız kazandırmıştı. 1970'li yılların ortalarından itibaren, bilimsel teknik devrimle birlikte bu gelişim, daha da baş döndürücü bir ivme kazandı. Bir dönemin, tekellerin üretici güçlerin gelişimini engelleyeceği yönlü kaba yorumların çoktan ömrü doldu.

Üstelik kapitalizm sınırları içinde bu gelişim sonsuza kadar sürecekmiş gibi görünüyor. Devrimin yolunu döşeyen üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki çatışma sanki ufukta görünmüyor. Elbette bu sadece görünüştedir. Sistemin gelip dayandığı bazı sınırları, sadece yaşanan son büyük bunalıma dayanarak ele almak hatalı olur. Aslında bu bunalım, uzun zamandır biriken tıkanmanın kendini güçlü bir şekilde açığa vurmasıdır.

Neoliberalizmin tüm dünyada fırtına gibi esmesiyle birlikte yaşanan bölgesel savaşlar, çok hızlı artan işsizlik ve yoksulluk, daralan enerji kaynakları, doğanın tahribi, küresel ısınma gibi sivrilen sorunlar nedeniyle son dönemlerde kapitalizmin "sürdürülebilirliği" önemli bir tartışma konusu olarak gündeme oturmuştur. Kapitalizmin dayandığı sınırlarını "21. Yüzyıl Sosyalizmi"yle ilgili ipuçları verecek noktalardan ele almakla yetineceğiz. Bunları iki temel başlıkta toplamak mümkündür: teknik ve insan; bilim ve mülkiyet ilişkileri.

Üretim tekniklerindeki yenilenme hızı ve insan üretici gücü ilişkisinde gelinen nokta: Üretim koşulları açısından kapitalizmin tarihine baktığımızda, önce pazar için işgücü yaratmak ve aynı zamanda bu işgücünün elinden **üretim araçlarını** ve bütün **üretim yeteneklerini** almak, bu tarihin en belirgin özelliğidir. 19. yüzyılın ilk yarısını kapsayan "makine kırıcılar hareketi" kapitalizmin bu yetenek katliamına gösterilen en çarpıcı tepkidir. (Yılmazer, Şubat 2005, s.3-12) Bu süreç fordizmle tepe noktasına çıkmıştır. 1970'li yılların ortalarından itibaren bu gidişte bir kırılma yaşanmaya başlar. Bu kırılma sonrası süreç, kapitalizm açısından önemli değişimlerin birlikte yaşandığı bir dönemdir.

Teknik değişimin hızı artınca üretim makinelerinin yenilenme periyodu da çok kısalmıştır. On beş-yirmi yıldan beş altı yıla inmiştir. Bu, üretimde değişmeyen sermayenin artması, dolayısıyla kâr oranlarının sürekli aşağıya doğru baskılanması

demektir. Bu baskı karşısında kapitalizm hemen klasik eski tepkilerini göstermiştir. Sermayenin üretim devresinden spekülasyona kaçması, üretimin bazı alanlarının kapitalist merkezlerden "gelişmekte olan ülkelere" kaydırılması, çalışma saatlerinin uzatılması, ücretlerin düşürülmesi bu klasik tepkilerden en bilinen ve yaygın olanlardır. Ancak bu klasik tepkiler yanında iki yeni tepki de geliştirmiştir. Üretim makineleri satın alınmak yerine artık kiralanmaktadır. Bu zaten fazlasıyla şişkin olan finans sisteminin çok daha baskın hale gelmesi ve irileşmesi demektir. Diğer yeni tepki, klasik meta üretiminden **meta yaratımına** geçiştir. (Yılmazer, 2007, s.191-194) Eski tip kitlesel meta üretimi yerine sürekli yeni metaların yaratılması, bu yolla ek kâr imkânlarının arttırılmasıdır. Bu da üretimde **nitelikli işgücünün** etkisinin büyümesi anlamına gelir.

Bu değişimlerin işgücü üzerindeki etkileri çok derin ve yapısaldır. Üretim dışına itilen işçi kitlesi artmaktadır. İşsizlik gelgeç bir olgu olmaktan çıkmış, çoktandır işsizler artık toplumun doğal bir parçası haline gelmiştir. Öte yandan, iş koşullarındaki çok değişken ve güvensiz ortam her geçen gün artmaktadır. Çalışma saatleri uzamakta, iş stresi artmakta, buna karşılık ücretler sürekli erimektedir. İşçi sınıfı parçalanmakta, bir yanda niteliksiz ve her an işsiz kalma korkusuyla çalışan geniş bir kesim; öte yanda üretim bilgisiyle donanmış, "*Team Work*" içinde çalışan imtiyazlı bir işçi azınlığı oluşmaktadır.

Sınıflar mücadelesi açısından teknik ve insan ilişkisine baktığımızda, kapitalizm sınırları içinde başlıca iki dönemden söz etmek mümkündür. Manüfaktür kapitalizmi yıllarında işçiler henüz zanaatçı özelliklerinden kopmamıştır. Sahip oldukları üretim bilgi ve yetenekleriyle yeni doğmakta olan burjuvaziye karşı direnirler. Ardından gelen sanayi veya fabrika kapitalizmi döneminde burjuvazi, işçi sınıfını **niteliksizleştirdi** ve

homojenleştirdi. Fabrikadaki işçiler, bant başında makinelerin basit uzantıları haline geldiler. Bir dönem sonra bu üretim tarzına işçi sınıfının yaygın direnişi başladı. Grevler dışında günlük çalışma yaşamında, sık sık iş değiştirme, hastalık yapma, bant temposunu yavaşlatma gibi yollarla üretkenlik artışı durakladı. Bu noktadan sonra kapitalizmin üçüncü dönemine, bilgi-hizmet kapitalizmi dönemine girilir. Popüler adı, "yeni ekonomi" veya "informatik çağı"dır. Bu "çağ"da, niteliksizleşen ve homojenleşen işçi sınıfı değişime uğruyor, bir yandan yeni bir nitelik kazanıyor, öte yandan da parçalanıyor ve üretim dışına savruluyor.

Bilgi-hizmet kapitalizminde işgücünün yeniden nitelik kazanması elbette eskiye dönüş biçiminde olamazdı. Bir işi başından sonuna kadar yapan zanaatçılar ve ustalar artık çoktan tarih olmuştu. "*Emek, kapitalizmin 'yeni ekonomi' döneminde iki yönden yeniden nitelik kazanıyor. Birisi, meta yaratımının kaçınılmaz sonucu olarak tasarımcı emeğin gelişmesidir. Diğeri, Team Work ile, emeğin somut 'zanaat' olarak nitelik kazanması değil, üretim bilgi ve organizasyon yeteneğinin artmasıyla soyut anlamda nitelik kazanmasıdır.*" (Yılmazer, 2007, s.202) Sonuç olarak, tekniğin basit bir uzantısı haline gelmiş olan işgücü, artık bilgisi ile tasarım yapan, tekniği uygulayan, üretim içindeki sorunlardan hareketle tekniğin gelişimini tetikleyen bir nitelik kazanma yolundadır.

İşgücünün bir bölümünün, tekniğin basit uzantısı olmaktan çıkmaya başlaması, yeniden nitelik kazanması, kapitalizmin sırf kâra kilitli üretim sisteminde gelecekteki tıkanmaların zeminini oluşturmaktadır. Elbette bugünden işgücünün bu kesiminin sınıflar mücadelesinde nasıl bir rol oynayacağını kestirmek imkânsızdır. Ancak kapitalizm, doymak bilmez kâr hırsıyla insanlığı ikide bir uçurumun kenarına getirdikçe, üretim bilgi ve organizasyon gücüne sahip sınıfın bu parçası, kârdan çok insanlığın geleceğini düşünmeye yönelebilir. Sonuç

olarak, hızlı teknik gelişim, işgücüne yeniden nitelik kazandırdığı ölçüde, bunun kullanım tekelinin sadece sermayenin egemenliğinde kalmasının sınırları da oluşmaktadır. Üretim bilgisi ile yeniden nitelik kazanan işgücünün sermaye ile ilişkisi, fordizm dönemindeki işgücü ve sermayenin ilişkisi gibi olmayacaktır. Kapitalizm özellikle bilgisayar tekniklerini geliştirerek ve ayrıcalıklı ücretlerle bu nitelik kazanan işgücünü tümüyle sermayenin hizmetinde tutmak için bütün gücünü kullanıyor. Bu konuda çok da başarılıdır. Ancak bu başarının sürekliliğinin hiçbir teminatı yoktur.

Öte yandan, günümüz kapitalizminde teknik- insan ilişkisinde tam tersi bir eğilim daha gelişmektedir. Teknik gelişim, daha doğrusu tekniğin sırf kâr amacıyla kullanımı, işgücünün artan bir bölümünü üretim ve giderek toplumsal yaşamın dışına savurmaktadır. Bu olguyu sadece kapitalist merkezlerdeki sınırlılığıyla değil, tüm kapitalist dünyada dikkate aldığımızda ortaya korkunç bir insanlık dramı çıkmaktadır. Antik çağ'da küçük adacıklar olan kent medeniyetleriyle geniş barbar yığınlarının ilişkisi hatırlanırsa, günümüz dünyasında da kapitalist zenginliği kuşatan yoksullar denizi gittikçe büyümektedir.

Kapitalizm bu çelişkili gelişimiyle kendi yıkıcılarını da, yeni bir sistemin kurucularını da hazırlıyor. Ancak sınıflar mücadelesinin tarihine baktığımızda problemin çözümünün hiç de basit olmadığı görülebilir. "Yıkıcılar" ve olası "kurucular"ın ilişkisini bugünden kestirmek neredeyse imkânsızdır. Toplumsal yaşamın iyice kıyısına itilmiş geniş yoksul kesimlerle, yeniden nitelik kazanan işgücünün ilişkisi, bugünün dünyasında, hemen tümüyle kopuktur.

"21. Yüzyıl Sosyalizmi"nin önündeki önemli sorunlardan birisi budur. Dünün "işçi-köylü ittifakı" günümüzde nitelik değiştiriyor. İmtiyazlı azınlık olan nitelikli çalışanlar, bunun yanında geniş "yoksul çalışanlar" kitlesi, türedi işlerde çalışanlar ve işsizler kentlerde büyük bir yığınak oluşturuyor. Bu

gerçeklikten dolayı kent yaşamı neredeyse kesin sınırlarla bölünüyor. "21. Yüzyıl Sosyalizmi"nin mücadele, anlayış ve yöntemleri bu temel gerçeklikler üzerinde yürümek zorundadır.

Bilim ve mülkiyet ilişkileri: Tekelci mülkiyet ilişkilerinin bilimsel gelişmeleri engellemesi bir yana çılgın bir hız verdiğini söylemek mümkündür. Elbette bilimin hangi sınıfın çıkarlarına kullanıldığı, tartışma götürmez bir şekilde her gün yeni bir olayla tekrar tekrar kanıtlanıyor. 2009 yılında yaşanan "domuz gribi" rezaleti bunun en son örneğidir. Sorun bir dönem Marksistlerinin tartıştığı zeminden, farklı bir noktaya taşınmıştır. Bilimsel gelişmelerle öylesine büyük güçler özel mülkiyetin eline geçiyor ki, artık bunların kullanımının nasıl, hangi kurallarla yapılması gerektiği konusu, insanlığın en önemli gündem maddelerinden birisi olmuştur. Nükleer silahların gücünü unutmadan, son dönem gelişmelerinden yapay beyin, genetik mühendisliği, nano teknolojisi ile artık doğrudan doğal üretim ve yapılanma alanına giren hemen her şey bilimi tekelinde tutan güçlerin denetimine girebilecektir. Genetik bilimi ile canlıların yapısına, nano teknoloji ile maddelerin molekül ve hatta atom yapısına müdahale edilebilecektir. Bilimsel gelişmenin bu yöndeki her adımı, kapitalist mülkiyet ilişkileriyle ve her şeyin metalaştırılması olgusuyla güçlü bir çatışmaya doğru ilerliyor. Kapitalizmin her şeyi mülk edinme ve metalaştırma özgürlüğünün sınırlarına geliniyor. Kapitalizmin bu sınırları kendiliğinden kavrayacağını ve kendini buna göre değiştireceğini düşünmek tam bir hayaldir. Bu sınırların kavranması ve insanlığın bilincine çıkması büyük olasılıkla doğal ve insani felaketlerin uyarılarıyla olacaktır. Elbette bunların sosyal devrimlere varan siyasi sonuçları da olacaktır.

Bilimin doğal güçleri fethetme amacı ve tüketim histerisi için kullanılması bugün artık doğanın tahrip edilmesine dönüşüyor. Bunun yakın gelecekte iki önemli sonucu olacaktır:

Doğanın bugüne kadarki cömertliği azaldıkça üretim maliyetleri artacaktır. Kapitalizm koşullarında bunun en doğal sonucu bilimi tekelinde tutan güç merkezleri arasındaki rekabetin çok daha yüksek ve vahşi boyutlara tırmanması demektir. Diğer sonuç çok daha önemlidir, kapitalizmin tüketim çılgınlığının sınırlanmasıdır. Çinlilerin Amerikalılar kadar tüketim yapması halinde dünya enerji kaynaklarının on yıl içinde tükeneceği biliniyor. Böylece, kapitalist merkezler dışında, yani dünya nüfusunun büyük çoğunluğu, bundan böyle "batılılar gibi yaşamayı" hayal edemeyecekler. İnsanlığı genel bir zenginleşme değil, genel bir yoksullaşma bekliyor. Elbette zenginlikten, her gün deliler gibi yeni malların tüketimi anlaşıldığı ölçüde bu böyledir. Ortaya çarpıcı bir paradoks çıkıyor. Bugüne kadar bilim ve teknik, zenginliğin kaynağı iken, gücünün büyümesine karşılık mülkiyet ilişkilerinin dar çerçevesiyle güdülendiği ölçüde, insanlığın tümü için yoksullaşma ve felaketin aracı haline gelmektedir. Bilim ve onun pratik ürünleri, kapitalist mülkiyet ilişkileri içinde kaldığı ölçüde "gelişme" değil, yeni doğal ve sosyal felaketlerin kaynağı haline gelebilir.

Kapitalist üretimin bu haliyle doğayı her gün daha fazla felakete sürüklediği açıktır. Günümüzde kapitalizmin "sürdürülebilirliği" konusu daha çok "çevre sorunu" odaklı olarak tartışılıyor. Öte yandan, bu sistemin esnekliği ve değişme gücünü dikkate aldığımızda, bu yeni ve çok önemli engeli aşmasının tümüyle olanak dışı olmadığı düşünülebilir. Konuyu sadece doğanın sınırlamaları yönünden irdelemek onun karmaşık üretici güçler sistemini fazlaca basitleştirmek olur. Feodalizm esas olarak toprağa dayalı bir sistemdi. Kapitalizm her şeyin metalaştırıldığı bir sermaye birikim sistemidir. Feodalizm, kendi iç çelişkileri yanında, aynı zamanda çok belirgin bir doğal engele gelip dayandığı için de çöktü. Toprağa dayanan bu sistem, fethedilecek toprak kalmadığında sınırına geldi. Daha doğru bir deyişle toprak fethi güçlü imparatorlukların birbiriyle yıkıcı savaşlarını tırmandırdığı

için sistem çöküşe geçti. Günümüzde kapitalizm benzer bir doğal engelle mi karşı karşıyadır? Bu devasa meta üretim makinesi doğal engellerle mi işlemez hale gelecektir?

Kapitalizmin her şeyi metalaştırma "yeteneği" dikkate alındığında soruna sadece, çevre sorunu yönünden bakmak eksik olur. Kapitalizm kendi devinimi içinde "engelsiz" ilerleyebilecek olsa, genetik bilimi ile doğanın üretim sistemini, yapay beyin ve insan genetiğine müdahale ile insanın üretim ve gelişim sistemlerini de ele geçirmek ve metalaştırmaktan kaçınmazdı. Aslında bu yolda adımlar da atıyor.

"Doğanın tahribi", bir çevre sorunundan öteye, kapitalizmin, doğanın üretim sistemini, insanın üreme ve gelişimini, genetik müdahalelerle meta olarak ele geçirme hırsı kapsamında düşünüldüğünde, kapitalizmde bilim ve mülkiyet ilişkisinin dehşet verici denklemi daha açık olarak algılanabilir. Kapitalizm, işgücünün metalaştırılmasından **insanın metalaştırılmasına** doğru ürkütücü yolculuğuna başlamıştır. Bilim adına atılan bu adımların, kapitalist mülkiyet ilişkileriyle birlikte yürümesi, dev tekellerin modern derebeylere, çalışan insanların da modern serflere dönüşmesiyle sonuçlanabilir.

Doğal kaynakların kıtlaşması kapitalizmin tüketim histerisinin önüne bir engel olarak çıkarken, bilimin artan gücü ve el attığı alanların insan genetiğinin bile metalaştırılması noktalarına kadar gelmesi, bilim ve mülkiyet ilişkisinde kapitalizmin 21. yüzyılda önemli engellerle yüz yüze geleceğinin işaretleridir.

Özetlersek, kapitalizm tarihsel gelişiminde iki önemli sınırla yüz yüze geliyor. Üretim tekniklerinin gelişim hızının fırtınalı bir ivme kazanması sonucu, bir yanda, işgücünün niteliksizleşmesi süreci bir dönüm noktasına gelerek, sınıf içinde bir azınlık da olsa üretim bilgisiyle donanmış nitelikli bir işgücü şekilleniyor. Öte yandan, gelişen teknik her gün daha fazla canlı emeği üretim ve toplumsal yaşam dışına savurarak

büyüyen bir "toplumsal fazla", "dışlanmışlar" kitlesi yaratıyor. Bu durum artık gelgeç değil, yapısal bir özellik kazanmıştır. Bu gerçeklik, kapitalizmin "toplumsal bir sistem" olma özelliğini darbeliyor.

İkincisi, bilimin doğanın ve insanın üreme-gelişme sistemlerini metalaştırma gücüne kavuşmasıyla, hem kutsal özel mülkiyet insanlık açısından bir tehdide dönüşüyor hem de kapitalizmin her şeyi metalaştırma gücünü sınırlıyor. Kapitalizm bu haliyle sadece işçi sınıfıyla değil, insanlıkla karşı karşıya geliyor. Bunlar, 21. yüzyıl boyunca kapitalizmin pervasız sömürüsünün önünde temel sınırlamalar olacaktır.

Şüphesiz ki, bu sınırlamalardan doğrudan devrimler çıkmaz. Devrimin koşulları krizlerin derinliği ve çalışanların örgütlülüğü ile bağlantılıdır. Lenin'in deyimiyle "*devrimler tarihi sınıflar kopuşmasından çıkagelir.*" Günümüzün devrimlerinin pratikte hangi yolları izleyeceğini yaşayarak göreceğiz. Fakat onların önceki devrimlerden hangi yönleriyle farklı olabileceği üzerine bir belirleme yapmak yararsız olmaz.

19. ve 20. yüzyıldaki proletarya devrimlerine bugünden baktığımızda, bu devrimler, kapitalist üretim ilişkilerinin gelişiminin tıkanma noktasında değil, daha çok kapitalizmin içinden çıkıp geldiği feodal güçleri tasfiye edemeyip tıkandığı noktalarda patlak vermiştir. Burjuva devrimleri tarih sahnesine çıktıktan sonra, hemen her restorasyon döneminde, feodal güçlerin devrimi yavaşlattığı zamanlarda işçi ve köylü ayaklanmaları yaşanmıştır. Bu nedenle, proletaryanın devrim atılımları hep burjuvazinin yapamadığı işleri karşısında bulmuştur. Bu devrimler sürecinde proletarya, sadece, kapitalizmin geç ama çok hızlı geliştiği Rusya'da iktidarı alabilmiştir.

21. yüzyıl devrimlerinin önünde önceki yüzyılda proletaryanın karşısına çıkan sorunların olmayacağı düşünülebilir. Feodalizm kalıntılarının dünyadaki etkilerinin sınırlılığı dikkate alınırsa böyle bir sonuca varmak mümkündür. Aslında dünya,

sırf kapitalist üretim güçlerinin kendini tüketmesi nedeniyle patlak veren bir devrimi henüz yaşamamıştır. Ancak toplumsal sistemlerin gelişiminin keskin basamaklarla birbirinden ayrılmadığı, pek çok giriftliğin yaşandığı dikkate alınırsa böyle saf devrimlerin yaşanması belki de hiç mümkün olmayacaktır. Bütün, bu karmaşık gelişmelere rağmen kapitalizm dünyada egemen bir sistemdir; bu anlamda 21. yüzyıl devrimleri ülkelerin kendi özgünlükleriyle birlikte, artık kapitalist sistemin tıkanma noktalarından patlak verecektir.

Kapitalizmin genel tablosuna baktığımızda devrimleri pratik olarak tetikleyecek **iki fay hattından** söz etmek mümkündür: İlki, kapitalist merkezler arası artan rekabet ve doğrudan ya da dolaylı savaş olasılıklarıdır. Artık kapitalist anayurtlarda da kapitalizmin geleceği tehdit altındadır. Merkezler arası egemenlik mücadelesi, beklenmedik şekilde onların bazılarını çöküşe götürebilir. İkinci fay hattı, merkezler ile üçüncü dünya ülkeleri arasındaki ilişkiden geçiyor. Neoliberalizmin iflası ve yüz elli yılı aşkın sömürünün üçüncü dünyada yarattığı bilinç ile artık geri ülkeler merkezlerden yavaş, ancak istikrarlı bir şekilde kopuyor. Bu kopuşun içinden bir yandan "çok kutuplu dünya" doğuyor; öte yandan, merkezlerin manevra alanı daralıyor. Kapitalizmin bu cennet ve cehennem ölçüsünde birbirine zıt konumlanan iki ucu arasındaki gerilim, devrimlerin diğer en güçlü kaynağı olacaktır.

21. YÜZYIL SOSYALİZMİNDE SİYASAL PROGRAM İKTİDAR-DEMOKRASİ

21. yüzyıl sosyalizm deneyleri, program hedefleri ve uygulamaları konusunda yeni neler ortaya koymaktadır?

"*21. Yüzyıl Sosyalizmi*" *birçok bakımdan öncellerinden farklı olacak ve önceki ortodoksinin tersine, kesin belirlenmiş*

formüller sunmayacaktır; ama öncekinden daha yaratıcı, daha dinamik ve son aşamada daha esnek olma vaadinde bulunmaktadır." (Raby, 2006, s.347)

Evet, "21. Yüzyıl Sosyalizmi" "kesin belirlenmiş formüller" sunmuyor. 20. yüzyıl, sosyalizmin öngörüleri, prensipleri, programları, stratejileri ile pratik gerçekler arasındaki artan açı farkını yoğun şekilde tartışmıştır. Fakat bu tartışmalar bir zaman sonra üretken olmaktan çıkmış, daha çok, "hata", "sapma" ve "yozlaşma" gibi "tespitlerle" yetinen, kısır döngü içinde kalan tekrarlara dönüşmüştür. Hele Sovyetlerdeki sosyalist düşüncenin inanılmaz kireçlenmesi, hiçbir tartışmayla aşılamadığı için bir yıkılışla tarihin çöplüğüne süpürülmüştür. Süpürülen elbette sosyalizm düşüncesi değil, onun donuklaşmış, yaşamdan kopmuş, ruhsuz kalıplara dönüşmüş versiyonuydu.

"21. Yüzyıl Sosyalizmi" bu önemli dersten yararlanmak zorundaydı. Hem önceki deneylerin sonuçları, hem de günümüzde mücadelenin bambaşka koşullarda yaşanmasından dolayı, dünün formüllerinin itibarı ve daha önemlisi aydınlatıcılığı kalmamıştır. Öte yandan, Latin Amerika'da yaşanan pratik ne ezbere geliyor ne de formüle. Latin dünyasında hâlâ formül savaşçıları yok mudur? Vardır. Ancak günü kavrayamadıkları ölçüde yükselen dalganın dışına süpürülüyorlar. Zaten Latin Amerika'da 1980'lerin ortasından sonra yükselen mücadelenin en önemli özelliği, eski örgütlenmeler dışında büyümesidir.

Sovyetlerin yıkılışından sonra "iktidarsız, dünyayı değiştirmek" görüşü oldukça yankı buldu. Aslında 90'lı yıllarda çok etkili olan "anti-küresel hareket"in temel eğilimi de bu yöndeydi. 2001 yılındaki Arjantin Ayaklanması da mücadele tarihine bu özelliği ile geçti. Oysa tüm 19. ve 20. yüzyılda sosyalizm mücadelesinin vazgeçilmez hedefi "proletarya iktidarı"na varmaktı. Sosyalist iktidarların kötü sicili ve sonunda

yıkılışı, büyük bir şok yarattı, düşünce en uç noktalara kadar savruldu. Bu savruluştan önemli dersler çıkartılmalıdır. Bunu basit bir tepki olarak algılamak hatalı olur. Ne Paris Komününün yenilişi, ne de II. Enternasyonal'in çöküşü kendi zamanlarında böylesine güçlü geriye savrulan düşünce anaforları yaratmamıştı. Böyle anaforların ortalığı kaplaması, sosyalizmin çöküşünün öncekilerle kıyaslanmayacak ölçüde derin etkiler yarattığını ve aynı zamanda büyük bir umutsuzluk dalgası yaydığını ortaya koyar. Umut, mücadelede mutlaka olması gereken bir moral değer olarak büyük önem taşır. Güçlü, tükenmez bir enerji kaynağıdır.

"21. Yüzyıl Sosyalizmi" yolunda pratik deneyler yaşanmaya başlandığında iktidar sorununda, zamanımıza özgü olgular şekillenmeye başlamıştır. "İkili iktidar" olgusu bunların içinde en öne çıkanıdır. Venezüella ve Bolivya'da yaşananları "kural dışı istisna" veya sadece bir rastlantı olarak algılamak günümüz tablosuna eski dengelerin alışkanlıklarıyla bakmak olur. Günümüz dünyasında ikili iktidarlar rastlantı değil oldukça yaygın bir gerçekliktir. Onları başlıca iki kategoride ele almak mümkündür. Venezüella ve Bolivya'da olduğu gibi devrimci güçlerin iktidarda olduğu, ancak eski egemen sınıfların varlığını ve hatta gücünü koruduğu siyasal düzenler; öte yandan iktidarda olmayıp, fakat bulunduğu ülkenin belli alanlarında mahalli ya da bölgesel iktidarlar olarak egemen sisteme karşı varlığını sürdüren güçlerin bulunduğu siyasal düzenlerdir. Ortadoğu'da, Afrika'da, Güney Asya'da, Latin Amerika'da böyle pek çok alan ve siyasal güç vardır.

Bu ikili varoluşların bir açıklaması olmalıdır. Sosyalist sistemin bir güç merkezi olduğu koşullarda, bu tür varoluşların açıklaması son derece basittir. Sosyalist sistemin yıkılışından sonra ikili iktidar olgusu yok olmadığı gibi daha zengin ve farklı örneklerle yaygınlaştı. Bu nedenle, ikili iktidar

olgusu kapitalizmin kendi sorunlarından kaynaklanıyor olmalıdır. Bunu başlıca iki nedene bağlamak gerekiyor:

İlk neden, dünya güç dengelerindeki değişimdir. Bu değişim, böyle bir olgunun ortaya çıkmasına ve tutunmasına olanak sağlıyor. Berlin Duvarı yıkıldıktan sonra büyük güçler dünyanın paylaşımı için hırçın bir rekabete girdiler. Fakat aynı zamanda üçüncü dünya, yüz elli yıllık emperyalist sömürü zulmünden sonra merkez ülkelerden yavaş yavaş kopmaya başlamıştır. Diğerleri bir yana, bunun en tipik iki belirtisi 1992 yılında Latin Amerika'da, "*500 yıl yeter*" kampanyasıyla Kristof Kolomb heykellerinin yerlerinden sökülüp atılması; 1999'da Seattle'deki Dünya Ticaret Örgütü toplantısında üçüncü dünyanın efendilerine, yani batı ülkelerine isyanıdır. "Süper güç" Amerika'nın başını çektiği yeni dünya düzeninin kurulma gayreti, Irak bataklığına saplandı. Sonrasında çok kutuplu dünyaya girildi. Bu süreçlerde merkez kapitalist ülkelerle üçüncü dünya ülkeleri arasındaki ilişki iki kutuplu dünyadan oldukça farklı bir tablo çiziyordu. 1990'lı yılların sonlarına doğru, olması gereken oldu; merkezler tarafından üçüncü dünyanın denetim ve kontrolü gittikçe zayıflamaya başladı. Hele Afganistan ve Irak işgallerinin ABD ve genel olarak batı dünyası için zaferle sonuçlanmaması, güç merkezlerinin dünyadaki kontrolünü daha da zayıflattı. Bir yandan dünyada yeni güç merkezleri doğup, bunlar arasındaki gerilim yükselirken, öte yandan üçüncü dünya ülkelerinin eski efendilerinden uzaklaşmaları, dünyada **güç boşlukları** yaratıyordu. Özellikle üçüncü dünya ülke yönetimlerinin eskiden olduğu gibi bir merkeze sırtını dayayarak iktidar olma rahatlıkları erozyona uğruyordu. Bu süreç esas olarak iki kutuplu dünya çöktükten sonra başlamıştı. ABD'nin Irak bataklığında güç kaybı ve büyük bunalımla birlikte daha da derinleşerek devam ediyor. Bu sürecin geçici olduğu, bir süre sonra yeni bir güç merkezinin (bu birkaç gücün ittifakından da oluşabilir) kendi yeni dünya düzenini kuracağı düşünülebilir.

Ancak gerçekler böyle bir olasılığı çok zayıflatıyor. Bir dönemlerin İngiltere ve Amerikası gibi dünya egemeni bir gücün ortaya çıkması birkaç nedenle çok zordur.

Kapitalizm ilk büyük sermaye birikimini o günün dünyasını (başta Latin Amerika, Hindistan ve Güney Afrika) sömürgeleştirerek yaptı. Sovyet sistemi bir güç olduktan sonra ise yeni sömürgecilikle bu soygununa devam etti. Son otuz yıl da neoliberal soygunla geçti. Fakat bütün bu yollar büyük oranda tıkanmıştır. Bu nedenle Amerika, Afganistan ve Irak'ı işgal ederek eski doğrudan sömürgecilik yağmasına dönmek istedi. Bu yolun çok zorlu olduğu üç beş yılda ortaya çıktı. Yeni bir güç merkezinin doğması dünyanın büyük boyutlarda sömürülebilmesiyle doğrudan bağlantılıdır. Fakat bu yol, emperyalizmin yüz elli yıllık günahlarıyla bir doyum noktasına dayanmış, hatta astarı yüzünden pahalı hale gelmiştir.

Kapitalizmin tarihinde dünya gücü olmanın diğer yolu, dev sermaye birikiminin yanında, üretimde en üstün tekniklere sahip olabilmektir. Bu konuda kapitalist dünyada şiddeti gittikçe artan yeni bir rekabet yaşanmaktadır. Fakat bugünün dünyası yüz yıl öncesinden çok farklıdır. Teknik gelişimin bazı alanlarında hâlâ ABD önde olsa da, günümüz dünyasında teknik akışkanlık çok hızlıdır. Enerji, gıda ve insan genetiği üzerine çok köklü sonuçları olacak bir rekabet fırtınası birikiyor. Üstelik bu konularda kör bir rekabete karşı insanlık çok daha bilinçlidir ve bu noktada kapitalizmi temelden sarsacak sınırlara gelinir. Tüketim oburluğu yavaş yavaş bir tıkanma noktasına gidiyor. Üstelik eski kapitalist merkezler, yukarıda açıkladığımız nedenlerle bir anlamda "üretim yorgunu"dur. Bir ya da birkaç gücün günümüz dünyasında üretim alanındaki teknik rekabetten egemen çıkması hemen hemen imkânsızdır. Bu zemin artık çok değişken ve kaygandır. Bu yönden de tek bir güç merkezinin egemenliği olanak dışıdır.

Egemenlik için diğer ayak, yukarıdakilerin yanında büyük bir silahlı güce sahip olmaktır. Bu egemenliğin teminatıdır; ancak maliyeti, egemeni bile bir dönem sonra zora sokacak kadar yüksektir. Bu konuda dünyada tartışmasız en büyük güç hâlâ Amerika'dır. Ancak aynı Amerika hem dünyayı istediği gibi yağmalayamıyor, hem üretim alanlarının büyük bölümünde pazar kaybediyor hem de ona muazzam avantaj sağlayan dünya parası doların etkinlik alanı daralıyor. Devasa silah gücü ve nükleer tehditle Amerika dünyayı dize getirebilecek midir? Pentagon'da "sınırlı nükleer savaş" epeydir gündemdedir; ancak böyle bir çılgınlık Amerikan egemenliğinin devamını teminat altına alamayacağı gibi, büyük olasılıkla onun yıkımını getirir.

Dünyada egemen güç olmak için son ayak, ideolojik üstünlüktür. Batı değerlerinin çoktandır yıpranışa girdiği ortadadır. Demokrasi, insan hakları, portakal devrimleri, uluslararası teröre karşı mücadele, neoliberalizmle pazar tanrısının yeniden kutsanması, tüm bu demagojiler yirmi yıl gibi, insanlık tarihi için kısa bir sürede, yıpranmıştır. Yakın gelecekte hangi büyük güç adayı, dünyada nasıl bir ideolojik üstünlük kurabilir? Böyle bir olasılık yoktur.

Başlıca bu nedenlerle, geleceğin dünyasında bir büyük gücün yıldız gibi kayıp diğerinin onun yerini alması mümkün görünmüyor. Dünyadaki zemin, büyük bir gücün yükselip güçlenmesi için çok daha karmaşık hale gelmiştir. **Bu nedenlerle dünyamız, iktidar ve egemenlik boşluklarının yaşandığı yeni, "çok kutuplu" bir döneme girmiştir.**

İkinci neden, kapitalizmin yaşadığı iç evrimleşme veya yapısal değişimdir. Teknik gelişimin hızı ve merkezler arası rekabetin artan baskısı kapitalist sistemde iki önemli gelişmeye yol açmıştır. Bir yandan finans devasa boyutlarda şişmiş, spekülasyon kârın en önemli kaynağı haline gelmiştir; öte yandan, teknik gelişim sürekli olarak işgücünü üretim alanı

dışına savurmuştur. Kapitalist gelişimin 1980'li yıllarda hız kazanan bu dalgası sonucu, tüm dünyayı dikkate aldığımızda, kentlere büyük bir nüfus yığılmış; ancak bu büyük kitle klasik üretim sistemi ve toplumsal düzen içinde şekillendirilemez hale gelmiştir. Yoksul çalışanlar, türedi işlerde çalışanlar ve işsizlik, yapısal bir özellik kazanmıştır. Yeni teknik gelişimlere bağlı olarak farklı üretim alanlarının açılmasıyla bu yığınağın ortadan kalkacağını düşünmek; bu olaya nicelik bir sorun olarak bakmak ve kapitalizmde yaşanan yapısal değişimi kavramamak olur. Sorun geçici olmaktan çıkmıştır. Üretim tekniklerindeki gelişimin işgücünü, iş pazarı dışına savurma hızı ile yeni üretim alanlarının onu emme kapasite ve hızı arasındaki fark, geri getirilemez bir şekilde birbirinden kopmuştur. Sonuç olarak, fabrika kapitalizmi evresinden "informatik çağ"a veya bilgi-hizmet kapitalizmine geçiş, aynı zamanda toplum dışına itilen kitleyi sürekli büyütmektedir.

Bu alanlarda yaşam genel olarak düzen dışı yollarla sürdürülür. Buralarda toplumsal çürüme ve yeni bir yaşam kurma savaşı iç içedir. Kapitalist merkezlerin henüz böyle bir olguyla karşı karşıya olmadığı açıktır. Fakat eriyen refah devletleri, üretimin bazı alanlarının gelişmekte olan ülkelere taşınması, ayrıca üçüncü dünya ülkelerinden artan sayıda gelişmiş dünyaya insan göçü, bu cennet adacıklarının durumunu da her geçen gün bozmaktadır. Kapitalizm, egemen bir sistem; ancak artık dünyayı bir fabrika düzeninde yönetemiyor. Dünyadaki "kaos" alanları sürekli büyüyor.

"*Kent teorisyeni Mike Davis kent varoşlarını sosyal değişimle ilgili olarak analiz ediyor. Bir tek cümle onun analizini özetliyor:* 'Üçüncü Dünyanın yoksul kentlerinin varoşları kesinlikle jeopolitik alanlar haline geldiler'. *Davis, varoşlar gelecek savaşlara ve diğer emperyalist projelere en fazla meydan okuyan alanlardan biri haline geldikleri için, Pentagon*

stratejistlerinin kent planlaması ve mimarisine büyük önem verdiklerini ileri sürüyor.

"*Geçen yıllarda, askeri düşünce kurumları kadar finans organları tarafından yapılan analiz yayınlarında da kent savaşlarından yükselen yeni sorunlar ve çetelerin temsil ettiği meydan okumalar büyük yer tutmaktadır. 'Asimetrik savaş' ve 'dördüncü kuşak savaş' kavramları üçüncü dünya kent varoşları tarafından yaratılan problemlere cevap olarak ileri sürüldüler.*" (Zibechi, Şubat 2007, s.2)

Kapitalizm kendi yarattığı "kaos alanları" ile baş etmeye stratejik olarak hazırlanıyor. Bu konuda ne ölçüde başarılı olacağını zaman gösterecek.

Sonuç olarak, ikili iktidar olgusunun içinden çıkıp geldiği koşullar gelgeç olmadığından için, bu gerçeklik günümüz mücadelesinde farklı örneklerle yer almaya devam edecektir. 19. ve 20. yüzyıl mücadelelerinde öne çıkan topyekün işçi-köylü ayaklanmaları ve ulusal kurtuluş savaşları dönemi 1970'li yılların ortalarında Nikaragua Devrimi ile tarih sahnesinden geri çekilmeye başlamıştı. Elbette İran'daki "molla devrimi"nin hakkını yememek gerekiyor. 1979 yılındaki bu devrim tam bir topyekün halk ayaklanması olarak yaşandı.

Sosyalist sistemin çöküşünden sonra, batı tarafından motive edilmiş sözde "renkli devrimler"i bir kenara bırakırsak, kesin hesaplaşmalarla sonuçlanan devrimler yaşanmadı. Karşı karşıya gelen güçler, kesin bir hesaplaşmayı gerçekleştirecek güçte olmadıkları için, sürekli dünya-bölge ve ülke içindeki koşulların etkisiyle, birbirlerine karşı konumlanmalarına rağmen, birlikte varolmak gibi sancılı ve gerilimli süreçler yaşıyorlar. Bunların içinde elbette en özgünü Venezüella ve Bolivya deneyleridir. Bolivar Devrimi ve Bolivya'daki daha çok yerli halklara dayanan devrim, iktidar kazanımı elde etmiş; ancak kendi karşıtlarının nihai tasfiyesi gerçekleşmemiştir. Bu iki ülkede devrimci güçlerin iktidara gelişlerinin

ve iktidarda tutunuşlarının ortak özellikleri vardır. Sonuç olarak, seçimle iktidara gelinmiştir. Fakat iki deneyde de seçimler öncesi etkili halk ayaklanmaları yaşanmıştır; devrimci güçlere seçimle iktidar yolunu açan bu ayaklanmalar, geniş halk örgütlenmeleridir. Yine her iki ülkede de, devrimci güçler iktidara geldikten sonra karşı devrimci güçler, bu iktidarların ömrünü kısaltmak için askeri darbe dâhil, her türlü şiddet yolunu denemişlerdir. Fakat siyasal iktidarı kaybeden egemen sınıfların bu saldırılarını Chavez ve Morales iktidarları usta ve kararlı taktiklerle geri püskürtmüşlerdir. Siyasi olarak yenilgiye uğrayan eski egemen sınıflar, medya, kilise ve ekonomi üzerinden yıpratma savaşlarına elbette devam ediyorlar. Buna rağmen, Chavez ve Morales iktidarları defalarca seçimle güçlerini kanıtlamaya devam ediyorlar.

İkili iktidar olgusu özellikle Latin Amerika'da bazı tartışmaların yolunu açtı. Bir türlü egemen düzenle nihai hesaplaşmaya giremeyen Latin Amerika Solu "reformist mi" oluyor? Ya da "Bolivar Devrimi, gerçekten bir devrim mi?" soruları tartışmaların eksenini oluşturuyor. Önce olayları içinden yaşayan Marta Harnecker'in tespitleriyle başlayalım:

"*Latin Amerika solunun büyüyen bölümlerinin son yıllarda çabalarını kurumsal alanlara yoğunlaştırmaları gerçekliği bu Sol'un çoğunluğunun reformist olduğu anlamına mı geliyor?*

"*Bu soruya bir cevap verebilmek için, diğer bazı soruları cevaplandırmamız gerekiyor. Kurumsal konulara yoğunlaşan bir Sol mutlaka reformist midir? Kurumsal konulara yoğunlaşmayı reddeden ve çok radikal çözümler öneren Sol mutlaka devrimci midir?*

"*Pratik politikanın devrimci olarak nitelenmesi için aşağıdaki kriterleri düşünüyorum:*

"*Birincisi, savunulan reformlar, halk örgütlenmesinin ve mücadeleye katılımının büyümesi yoluyla halk hareketini güçlendirmek için paralel bir çabayla birlikte yürüyorsa,*

"**İkincisi**, *Sol mevcut kurumlar içinde çalışırken, dersler alınabiliyor ve öğretilebiliyorsa, örneğin, bir seçim kampanyası, halk eğitimi için mükemmel bir alan olabilir. Elbette, kampanya, en önemli politik sorunlarda halkın uyanıklığının yükselmesini sağlamalıdır.*

"**Üçüncü olarak**, *eğer pratik politika, Solun davranışı ve geleneksel politik partilerin pratiklerini birbirine karıştırmayı imkânsız kılacak şekilde farklı ise. Pratik politika aynı zamanda var olan kurumların sınırlarını göstermeli ve onları değiştirme ihtiyacını taşımalı, ancak bunları yaparken de devrimci çözümler talep eden sorunların reform yoluyla çözülebileceği umudunu yaymamalıdır.*" (Harnecker, 2007, s.131-132)

"*Baştaki soruma dönersem, halk sektörleri bu süreçte kendilerini tarihin gerçek baş aktörlerine dönüştürürken ve hükümet tabandan inşa edilen yeni bir devletin temellerini yaratırken, Venezüella'da devrimci bir sürecin olmadığını söyleyebilir miyiz?*

"*Neo-liberal küreselleşme çağında, bu durum, inşa etmek istediğimiz insancıl, dayanışma dolu, sosyalist dünyanın güçlü düşmanlarına karşı mücadeleye yapılan en iyi katkıdır.*" (Harnecker, 2007, s.151)

Bu tartışmalara yol açan nedenler bellidir. Venezüella ve Bolivya'da seçimle iktidar olunmuş ve eski devlet aparatının pek çok kurumu varlıklarını sürdürmüşlerdir. Latin Amerika'da yaşananlara Paris Komünü, 1917 Ekim Devrimi ve daha sonraki devrimlerin ışığında bakıldığında tartışmalar hiç de yersiz değildir. Devrim eylemi, neredeyse eski devlet aparatının ve eski düzenin tümüyle tasfiye edilmesiyle denk bir kavram olduğu için, bugün yaşananların bu açıdan yorumu pek çok zorluk içeriyor. Fakat tarihte her yaşanan ilk deney böyle zorluklarla karşı karşıya gelmiştir. Böyle bir tartışma, basit formül karşılaştırmalarından öteye günümüz özgünlüklerinin

kavranmasına yol açtığı ölçüde kesinlikle yararlıdır.

Rus Devrimi, çok geri bir kapitalist ülkede gerçekleştiği için, çağdaşı pek çok sosyalist tarafından "erken" bulunmuştur. "*Uygarlığın sosyalizmin inşası için gerekli olduğunu söylüyorsunuz. Çok güzel. Fakat neden Rus kapitalistlerini ve toprak beylerini tasfiye ederek ülkemizde uygarlığın önkoşullarını ilk önce böyle yaratıp ve sonra sosyalizme doğru yürümeyelim? Olayların alışılmış tarihsel dizilişinin böyle olasılıklara izin vermediğini veya imkânsız olduğunu nerede, hangi kitapta okudunuz?*" (Lenin, 1980, s.480)

Venezüella ve Bolivya'da yaşananlar da herhangi bir kitapta yoktur. Sosyalist mücadele tarihinde orijinal bir yere sahiptir ve ilktir. Şüphesiz ki, Chavez ve Morales'in seçimle iktidara gelmeleri bir ilk değildir. Ancak iktidara geldikten ve şiddetli mücadele aşamalarından sonra sosyalizmi amaçlayan bir anayasayı yürürlüğe sokmaları, eski kurumlara karşı paralel ekonomik ve siyasal kurumlar yaratmaları, yani sosyalist nitelikli kurumlarla, kapitalizmin iç içe, üstelik kısa sayılmayacak bir zaman aralığında birlikte varolmaları bir ilktir. Yeni-paralel kurumların yaratılmasında halk örgütlenmeleri, her iki ülkede de, baş aktör konumuna yükselmiştir. Ayrıca bu gelişmeler Latin Amerika'daki diğer ülkelerde de belki ölçüde etkiler yaratmaktadır.

Doğrudan cepheden bir saldırıyla Chavez ve Morales iktidarları ülkelerinde kapitalizmin tasfiyesini gerçekleştirecek güçte değildirler, ancak aynı şekilde bu ülkelerin oligarşileri de yaptıkları bütün girişimlere rağmen eski düzenlerini yeniden inşa edebilecek güçte olmadıklarını gösterdiler. Uzun süren bir ikili iktidar dönemi yaşanıyor.

Özellikle Venezüella'da Troçkist siyasetlerin bazıları Chavez'i kapitalizmi doğrudan tasfiye etmemekle suçlayıp duruyorlar. Ancak bunun yolunu göstermek yerine sadece yakınmakla yetiniyorlar.

Yeni toplumsal düzeni savunan güçlerle, eskilerin savaşının, bir tarihsel sıçrama noktası olan devrimle bitmediği, tersine sonraki aşamanın çok daha çetin bir süreç olduğu artık çok iyi bilinmesi gereken bir gerçektir. Ekim Devrimi sonrası yaşananlara bir de bugünden bakalım. Lenin, Yeni Ekonomi Politikaya (NEP) geçişi şöyle gerekçelendiriyordu: "*1921 baharında, 'doğrudan saldırı' yoluyla, yani en kısa, en hızlı ve en doğrudan yolla, üretim ve dağıtımda sosyalist prensipleri uygulama girişimimizde acı bir yenilgiye uğradığımız apaçık hale geldi. 1921 baharındaki politik durum, ekonomik konularda, devlet kapitalizmine geri çekilmenin, 'doğrudan saldırı' taktikleri yerine 'kuşatma' taktiğinin kaçınılmaz olduğunu gösterdi.*" (Lenin, Cilt 33, s.93) Lenin, NEP'in anlamını ise eğip bükmeden ortaya koyar: "*Kabul edilebilir ölçüde kapitalizme geri dönüş anlamına gelir -ne kadar bir dönüş, bilmiyoruz.*" (Lenin, Cilt 33, s.64)

Sovyet iktidarından sonra "doğrudan saldırı" yoluyla sosyalizme geçiş, yenilgiye uğrayınca "kabul edilebilir" ölçüde kapitalizme geri dönüş kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu "doğrudan saldırı"dan "kuşatma" taktiğine geçişin Rusya'ya özgü koşullarda -Birinci Dünya Savaşı, iç savaş, açlık- yaşandığını unutmadan; fakat Sovyet iktidarı deneyinin gösterdiği gibi, kapitalizmden sosyalizme "doğrudan", "en kısa, en hızlı" geçişin olmadığını artık öğrenmiş durumdayız. NEP bunun ilk habercisiydi. Ancak dönemin sosyalistleri tarafından böyle algılanmadı. NEP sosyalizme gidiş yolunda daha çok bir "arıza" olarak kavrandı. Lenin, ne ölçüde geriye -kapitalizme dönüş- yapılacağını, konuşmasında açıkça "bilmiyoruz" diyerek cevaplamasına rağmen, bu dönüş çok kısa bir süre sonra planlı ekonomiye geçişle tasfiye edilmiştir. Merkezi planlamayla çok hızlı gelişme yaşayan Sovyet ekonomisinde tarım sürekli aksamış ve tüm ekonomide tıkanma ise en açık bir şekilde 1950'li yılların sonlarında başlamıştır. Açıkça yeni bir restorasyon zamanı gelip çatmıştı. Vaktiyle Çin'de,

tarımda komünizme doğrudan geçiş olarak algıladığımız, "tarım komünleri" uygulamasının da 1970'li yılların ortalarında büyük bir geri tepmeyle dağılışa geçtiğini artık biliyoruz.

Feodalizmden kapitalizme geçiş tarihine bakıldığında, burjuva devrimlerinden sonra hemen her ülkede restorasyon dönemleri -feodal etkilerin yeniden canlandığı dönemler- yaşanmıştır. 20. yüzyıl deneylerinde kapitalizmden sosyalizme geçiş ise farklı öngörüldü, mümkün olduğunca hızlı ve doğrundan bir geçiş uygulandı. NEP gibi olaylar istisna ve hatta yoldan sapma olarak kavrandı. 21. yüzyıldan geçmişe baktığımızda, kapitalizmden sosyalizme geçişin de "restorasyonlar"ının olduğu açıkça görülüyor. Bunun anlamı açıktır: En güçlü devrimler bile önceki toplumsal düzenin tüm güçlerini ve etkilerini bir çırpıda süpüremiyor. Bu güçler birikerek zaman zaman yeni toplumsal düzenin karşısına bir biçimde çıkıyor.

Venezüella ve Bolivya'ya dönersek: Bu iki ülkede siyasal iktidarı alan halk güçleri, önceki egemenlerle her gün mücadele içindedir, her uygun momentte bu güçler eski düzenden yeni bir mevzi ele geçiriyor. Bu sürekli bıçak sırtında yürüyen mücadelede Harnecker'in dediği gibi halk güçleri "tarihin gerçek baş aktörlerine dönüşüyor." Venezüella ve Bolivya'da devrimci bir süreç ve aynı zamanda yapısal bir kriz iç içe yaşanıyor. Bunu en güzel Chavez anlatıyor:

"*Burada, Venezüella'da, yıllardır, gerçek yapısal bir krizin, gerçek Gramsci tarzı bir krizin, tarihsel bir krizin tam ortasında olduğumuzu unutmayalım. Ölmekte olan, ölümü reddediyor ve ölüm tamamlanmıyor, öte yandan, doğmakta olan bütünüyle henüz doğamıyor. IV. Cumhuriyet kesinlikle ölmedikçe ve V. Cumhuriyet, Sosyalist ve Bolivarcı Venezüella Cumhuriyeti tümüyle doğmadıkça, iyi yıllar gelinceye kadar, bu tarihsel krizin parçası, krizin merkez üssü olacağız.*" (Chavez, Haziran 2007, s.3)

Bir devrimci süreç ve yapısal kriz iç içe yaşanıyor. Bu sürecin nasıl sonuçlanacağını elbette bilmiyoruz. Bolivar Devriminin alın yazısının ülke içindeki dengeler kadar, dünyada ve Latin Amerika'daki güçler durumuna bağlı olduğu açıktır. Ancak tespiti bu genel haliyle yapmak hiçbir anlama sahip değildir. Bu ülkelerde yürüyen gündelik mücadele deneyleri büyük bir öneme sahiptir. "21. Yüzyıl Sosyalizmi"nin yolları bu mücadeleyle döşeniyor.

Eskinin ölmediği, yeninin tam doğmadığı bu özgün mücadele yılları, aynı zamanda dünya kapitalizmi için özel bir anlama sahip midir? Genel bir sonuç çıkartmak için erken olsa da bazı tespitler yapmak mümkündür. Kapitalizmin, tüm dünya dikkate alındığında, artık üçüncü dünya ülkeleri için - özel olarak üçüncü dünyanın yaygın yoksullar kitlesi için- verebileceği herhangi bir umut yoktur. Bu anlamda eskinin tıkandığı, yeninin ise henüz doğmadığı oldukça fazla bölge ve ülke vardır. Venezüella ve Bolivya bir yanıyla da bu gerçekliğin daha gözle görünür hale geldiği sivrilen örnek ülkelerdir. Kapitalizmin eteklerinde tarihsel bir tıkanma döneminin eşiğine gelindiğini haber veriyorlar. Venezüella ve Bolivya üçüncü dünyada artık geleceği temsil etmeyen, tıkanma noktasına gelen kapitalizmin hastalıklı durumunu gösteren semptomlardır.

Latin Amerika'da ve genel olarak yoksullar dünyasında yaşananlar bir başka gerçeği daha göstermektedir. İşçi sınıfının ve halkların uzun yıllarda kazandıkları mevzilerin yirminci yüzyılın son yirmi yılında büyük ölçüde kaybedilmesi, yeni mücadele dönemi üzerinde kaçınılmaz etkiler yapmaktadır. Dünün büyük dalgalarla yürüyen, topyekün ayaklanmalarla taçlanan mücadeleleri günümüzde mevzi savaşlarına dönüşmüştür. Çöküşten sonra yeni bir mücadele dönemine girerken, devrimci güçler henüz çok zayıfken böyle yollardan gidilmesi kaçınılmazdır. Kapitalizm dünyanın "gri alanlarını"

yönetemiyor, bu iktidar boşluklarında örgütlenen yapılanmalar da henüz nihai hesaplaşmalar için yeterince güç biriktirmiş durumda değildir.

Soyut bir kavram tartışmasından öteye, 21. yüzyılın mücadele pratiğinde Venezüella ve Bolivya'da olanlar günümüz koşullarında yaşanan devrimlerdir. Bir devrim durumu ile parlayan ve sonuca ulaşan tarzda değil; akışkan, zamana yayılan, her gün yeni hesaplaşmanın yaşandığı devrimci süreçlerdir.

Bu ikili iktidar süreçlerinin diğer iki önemli özelliğine geçelim:

İlki "katılımcı demokrasi"dir. Katılımcı demokrasi, Latin Amerika'da yükselen devrimci dalganın yarattığı bir filizdir. İçinde başlıca iki yönlü tepkiyi barındırıyor. İlki, burjuva demokrasisinin çürüyen temsili sistemine bir tepkidir. Latin Amerika'nın "Amerika'nın arka bahçesi" olduktan sonra yaşadıklarını tekrarlamaya gerek yoktur. Bu tarihsel süreç burjuva kurumlara karşı derin güvensizlikler yaratmıştır. Bu çok önemli bir politik kazançtır.

"*Komünal Konsey tarafından seçilenler* ***sözcüler*** *olarak adlandırılıyor, çünkü onlar topluluğun sesidir. Bu nedenle, topluluğun düşüncelerini ve aldığı kararları aktarmadıklarında, onları seçenler güvenlerini kaybettikleri zaman, sözcüler geri çağırılmak zorundadır, onlar artık topluluğun sesi olamazlar. Venezüellalı militanlar 'temsilci' kelimesini kullanmayı, burjuva temsil sisteminden kalan bu kelimenin yaptığı olumsuz çağrışımdan dolayı reddediyor.*" (Harnecker, 2007, s.144) Latin Amerika halkları "*güneşin altındaki her şeyi vadeden sonra da ortadan kaybolan temsilcilerden*" (a.g.e., s.144) yeterince çektikleri için, 1990'lar sonrası yükselen halk hareketlerin hemen hepsinde "katılımcı demokrasi" talebi ortaya çıkmıştır.

Tepkinin öbür yanı bir dönemin devrimci örgütlenmelerinedir. Onların iç örgütlenme yapısına büyük bir tepki birikmiştir. Bu nedenle, 1990'lar sonrası yükselen mücadele

dalgasında eski örgütlenmeler sürükleyici aktör olamamıştır, hatta çoğu zaman bilinçli olarak dışlanmışlardır. Yeni hareketlerin eskilerden en büyük farkı sadece siyasal bir hareket olmayıp, aynı zamanda **sosyal bir hareket** olarak ortaya çıkmalarıdır. Yeni Hareketler, kitlelerinin sosyal yaşamlarını da örgütleyerek farklı bir ilişki biçimi yarattılar. Aslında bu hareketler, Latin Amerika'nın uçsuz bucaksız kent varoşlarının "dışlanmışları"nın kendi yaşamlarını örgütleme çabalarından doğmuştur. Bu ilişki biçiminde hiyerarşiden çok katılım öne çıkıyordu. Sonuç olarak, Latin Amerika'da yükselen halk hareketleri içinde "katılımcı demokrasi" talebi siyasal öncülerin programından uygulamaya geçen değil, halk hareketlerinin kendi içinden çıkıp gelen bir talep olmasıyla özel bir öneme sahiptir. "Temsili demokrasi"den öteye bir adım olarak dile getirilen bu talep, aslında doğrudan demokrasiye gidişte bir adım olma anlamını da taşımaktadır. Venezüella ve Bolivya'da halkı ilgilendiren her önemli karar aşağıdan yukarıya bir tartışma süreciyle şekilleniyor. Komünlerde ise her karar halkın doğrudan katılımıyla alınıyor.

Bu konuda öyle bir süreçten geçiliyor ki, "aşırı demokrasi"den kaçınmak gerektiği üzerine tartışmalar da yaşanmaktadır. "*Fakat bu bürokratik merkeziyetçi sapmadan yakınırken, her şey, hatta en önemsiz konular bile herhangi bir somut eylemi iğdiş eden tartışmalara konu olduğu için, eylemden çok bol konuşma sonucunu yaratan aşırı demokratik sapmaya kaymaktan kaçınmak için çaba gösterilmelidir.*" (Harnecker, 2007, s.104)

Ekim Devriminden dört yıl sonra Lenin, benzer bir uyarı yapmıştı: "*Genel bir tartışma olmaksızın hiçbir işe başlayamadık, çünkü on yıllar ve yüzyıllar boyu bu halka her konuda tartışma yasaklandı ve devrim, halkın bütün sorunlar üzerine her yerde tartışmak için toplantı yaptığı bir dönemden geçmeden ilerleyemezdi.*

"*Bu durum büyük bir karmaşa yarattı. Bu olanlar, kaçınılmazdı, fakat bunun tehlikeli olduğu söylenemez. Eğer neyin toplantılar için, neyin yönetim için gerekli olduğunu yeterli bir zamanda birbirinden ayırmayı öğrenebilirsek, Sovyet Cumhuriyetinin konumunu ona yakışır bir seviyeye yükseltebileceğiz. Ne yazık ki bunu henüz öğrenemedik ve çoğu kongre iş kotarıcı olmaktan uzaktır.*" (Lenin, Cilt 33, s.70) Sovyetlerde durumun nereye kadar evrimleştiği biliniyor. Her toplantı, parti yönetimi tarafından hazırlanmış metinlerin okunduğu ölü kalabalıklara dönüştü. Bu durum, 1980'li yılların başlarında değişimi ilk başlatan genel sekreter Andropov'u, "toplantılarda hazır metinlerin okunmamasını" isteme noktasına kadar getirdi. Her köşe başında canlı toplantı ve tartışmaların yapıldığı Sovyetler, yıllar geçtikçe suskunlaştı.

Bu kaçınılmaz bir alın yazısı mıdır? İktidardaki sosyalizmin tarihine baktığımızda alın yazısı gibi görünüyor. "21. Yüzyıl Sosyalizmi" bu alın yazısını kırmalıdır. Latin Amerika'da ortaya çıkan "katılımcı demokrasi" talebi ileriye doğru önemli bir adım olsa da, önceki deneylerin yüz yüze geldiği sorunların daha fazlasına sahiptir. Fakat onun en büyük avantajı arkasında sosyalizmin iktidar deneyinin sonuçlarının olması ve katılımcı demokrasi talebinin kitle mücadelesinin içinden çıkıp gelmesidir.

Katılımcı demokrasi üzerinde üç yönden baskı vardır. İlki, düşmandan. Katılımcı demokrasinin hatalarını, uzayıp giden kimi sonuçsuz tartışmaları, sürekli olarak bu adımın yararsızlığı üzerine propagandaya dönüştürecektir. Ayrıca kitlenin yönetmeyi öğrenmesi için geçecek zamanın kendisi, başlı başına düşman için fırsat demektir. İkinci baskı, iktidardan gelmektedir. En devrimci iktidarlar bile bir anda gökten kadrolar devşiremezler. İster istemez eski bürokrasinin bir kısmını devralırlar, ayrıca kendileri de kaçınılmaz bir şekilde bürokrasi yaratırlar. Bu da halk inisiyatifi için engele dönüşür.

Burada Lenin'in belirttiği gibi, iktidarın karar alacağı konular ile halkın aktif katılımı ile kararlaştırılacak konuların iyi ayrılması gerekiyor. Bu ayrım ne genç ve deneysiz iktidarda bir irade erozyonuna yol açmalı ne de halk ile kendisi arasına bürokratik duvar örmelidir. Üçüncü baskı, halkın kendi içinden gelir. Çalışan kitleler, hem yönetim konularına yabancıdırlar hem de işten sonra yoğun tartışmalar onların enerjisini zamanla sönümlendirebilir. Kitlelerin yönetmeyi öğrenmesinin belli bir zaman alacağı yeterince açıktır. Ancak bu zaman kendiliğinden gidişe bırakılamaz. Öğrenmeyi hızlandıracak tüm çalışmalar yapılmalıdır. Bunlar ise doğrudan pratik içinden çıkarılacak derslerle sağlanabilir.

Sovyet deneyinden çıkan en önemli ders, "olağanüstü zamanlar" gerekçe gösterilerek sürecin "ertelenmesi"dir. Sovyetlerde 1930'lı yılların sonlarından savaş bitimine kadar, bırakın halkın yönetime katılımını, Parti Kongreleri bile toplanmamıştır. İktidar ve halk arasındaki bu uzun kopma, elbette daha sonra büyük ve bilinçli çabalarla aşılabilirdi. Bu da yapılmayınca ardından büyük çöküş geldi.

Latin Amerika'da adeta topraktan fışkıran "katılımcı demokrasi" talebi "21. Yüzyıl Sosyalizmi" için büyük bir şanstır. Fakat onun önünde de sosyalizmin daha önce düştüğü hata ve tuzaklar durmaktadır. "Temsili demokrasinin" kitlelerin gözünde yıpranması aslında büyük bir bilinç gelişimidir. Sovyet devrimi böyle bir avantaja sahip değildi. Rusya'da "temsili demokrasi" yaşanmadığı için, onun gerçek anlamda yıpranması da söz konusu değildi.

"Katılımcı demokrasi"nin ikili iktidar koşullarında gelişme şansının zayıf olduğu düşünülebilir. Hâlâ oligarşinin gücünü koruduğu, bazı komünlerde iktidar karşıtlarının çoğunlukta olması nedeniyle bu uygulamayı boşa çıkarma gayretlerinin her zaman süreceği koşullarda, bu olasılıklar hep gündemde olacaktır. Fakat bu koşullarda tam tersi gelişmeler de

mümkündür. Komünal Konseyler halk inisiyatifini yükseltecek pek çok imkâna sahiptir. Hızlı öğrenerek, doğru ve etkili işler yaparak her gün düşmanlarıyla rekabet etmek zorundadırlar. Bu durum, aynı zamanda Komünal Konseylerin gelişmesi için büyük bir fırsattır. Her gün, oligarşinin saldırılarına karşı yeni taktikler üretmek, bu gerilimle bilinçli olarak başa çıkmak, büyük geliştirici bir etkiye sahiptir. İkili iktidarın zorlukları kesinlikle avantaja dönüştürülebilir. Tarihte "zafer sarhoşluğu"nun nelere mal olduğunun pek çok örneği vardır. Fakat "ikili iktidar"ın sırat köprüsü özelliği böyle sarhoşluklara izin vermiyor. "21. Yüzyıl Sosyalizmi", "katılımcı demokrasi" ile kendini ortaya koyan bu bilinç basamağını daha yukarılara tırmandırmakla yükümlüdür. Özellikle komün ve bölge yönetimlerinde **doğrudan demokrasiye** geçiş uzak bir hedef değildir.

İkili iktidar sürecinin ikinci önemli özelliğine, iktidar ve halk örgütlenmeleri ilişkisine gelelim. Sosyalizm deneyinden çıkan en önemli derslerden birisi, Sovyet iktidarında sembolleşen bürokratik yozlaşma ve kireçlenmedir. Fakat bu kavramlar esas gerçekliği tanımlamakta yetersizdir. Konu esas olarak parti, devlet ve halk örgütlenmeleri ilişkisidir. Sistem yıkılışa geçtiğinde, her şeye egemen görünen Komünist Partisinin ancak yüzde on desteğe sahip olduğu gerçeği ortaya çıktı. İktidarın neredeyse mutlaklık ölçüsünde büyümesi, sonsuz egemenlik getirmedi. Bürokratik çürümeye sadece "tek parti egemenliği" yönünden bakmak sorunun tüm yönlerini görmeyi engelleyebilir. Sovyet iktidarının gücünün üç temel kaynağı aynı zamanda kavranmalıdır. Tek parti iktidarı, devlet mülkiyeti ve merkezi planlama onun temel güç kaynakları oldu. Bu üçünün bileşimi hem muazzam bir güç kaynağı yarattı hem de gerekli değişimlere karşı muazzam bir direnç, sonuç "muazzam" bir çöküş oldu.

Her toplumsal düzen değişikliğinde bir "kuruluş dönemi" vardır. Bu dönem olağanüstü koşullarla yüklüdür. Ardından

olağanlaşan, normal dönem gelir. Sosyalizm deneyinin gösterdiği gibi, iktidar, mülkiyet ve merkezi planlama gücünün aşırı yoğunlaşması, bir dönem gelişmelere büyük bir ivme vermiş olsa da, her sosyal organizasyon gibi onun da bir ömrü vardı. Bu ömür aşılıp zorlandıkça bozulmalar kaçınılmazlaştı. Deneyler, devrim sonrası şekillenmiş iktidar ve halk ilişkisinin biçimlerinin, kurumların hiçbirisinin değişmez olmadığı gösterdi.

Öte yandan, devrimle egemen konuma gelmiş işçi sınıfı iktidarının, onun çıkarlarını temsil ettiğini varsayması ve bu inançla iktidarını kullanması mantık olarak doğal görünse de yaşam, ilişkinin bu kadar doğrudan ve düz olmadığını gösterdi. İktidar, konumu gereği genelin çıkarlarını ve geleceği temsil eder. Çeşitli halk örgütlenmeleri ise daha çok günlük sorunları, kendi konumlarını temsil eder. Burada çelişki kaçınılmazdır. Bu genel ve özelin çatıştığı noktalarda nasıl bir karar mekanizması işleyecektir? İktidarın, büyük kitlelerden sürekli olarak gelecek için günlük çıkarlarından vazgeçmelerini talep etmesi veya tersine kitlelerin günlük çıkarlarını sürekli önde tutarak geleceğe kayıtsız kalmaları çelişkisi nasıl çözümlenecektir? Bu çelişkiyi **genel** ve **nihai** olarak çözüme bağlama çabasının boşuna olduğunu deneyler göstermiştir. Her çelişki içinde bulunduğu kendi koşullarında çözümlenecektir.

Bolivya Devlet Başkan Yardımcısı Garcia Linera kıtanın deneylerinden: "*21. yüzyıl, Latin Amerika olarak bizim deneylerimizle başlayan başka bir yola işaret ediyor: Devlet ve sosyal hareketler arasında, sosyalleşme ve merkezileşme arasında sürekli diyalektik, sürekli gerilim*" sonucunu çıkartıyor. (Linera, Ekim 2006, s.4) Çünkü Latin Amerika'daki ikili iktidar süreçlerinde iktidar ve halk örgütlenmeleri arasında "sürekli bir gerilim" yaşanmaktadır. Bu gerilim iki yönlüdür. Genel olarak iktidar dâhil tüm halk güçleri ile eski egemenler arasındaki gerilim; öte yandan, devrimci iktidarların

halk örgütlenmeleriyle arasındaki gerilimdir. Bu diyalektik bağın koptuğu noktada kireçlenme ve iktidarın halktan uzaklaşma süreci başlıyor. İkili iktidar koşulları, iktidar ile halk arasındaki ilişkiyi sürekli canlı tutan bir özelliğe sahiptir. Chavez ve Morales'in iktidarları neredeyse her gün sınavdan geçmektedir. Devrim bir kez yapılıp bitmiş değildir, her gün yenilenmek ve güçlendirilmek zorundadır.

Esas olarak, iktidar ve halk örgütlenmeleri arasında durağan bir ilişki değil, sürekli değişken ve yenilenmek zorunda olan bir ilişki vardır. Bu durum, ikili iktidar koşulları olumlu yönde sonuçlanırsa da sürmek zorunda olan bir özelliktir. Belki de bu özgün devrim örnekleri, Sovyet deneyinin ilk dönemlerinde bütün canlılığı ile yaşanan sonra partinin mutlak egemenliğinde bozulan iktidar ve halk ilişkisine yeni canlı özellikler katacaktır. İktidar ve halk örgütlenmeleri arasındaki gerilim ve çelişkiyi nihai olarak ortadan kaldırmayı amaçlamanın temel bir hata olduğu, yılların deneyi ile ortaya çıkmıştır. Bu çelişki her dönemde var olacaktır. Her dönemin sorunlarına cevap bu çelişkilerin çözümünden çıkar, ancak yeni sorunlarla birlikte farklı bir gerilimin yeniden yaşanması kaçınılmazdır. İktidar ve halk örgütlenmeleri arasındaki ilişkide sabit kuralların aranması yaşamın akışına ters düşüyor. Bir tek vazgeçilmez kural, halk örgütlenmelerinin her koşulda varlıklarını sürdürmeleri ve iktidarı etkileme ve yönlendirme gücüne ve araçlarına sahip olmalarıdır.

Devrim sonrası olağanüstü yıllar geçtikten sonra, sosyalist düzenin, kapitalizmden farklı olarak, krizler yaşanmadan yürüyeceği varsayıldı. Ancak bunun böyle olmadığı, daha sosyalizm ayaktayken sistem içinde yaşanan olaylardan görünmesine rağmen, bunlar hep "sosyalizmin düşmanlarına" bağlanarak algılandı. Krizsiz gelişim varsayımı, bir toplumsal yapının her sorununun anında algılanıp hemen çözüm üretilmesi anlamına geliyordu. İnsanlık hangi döneminde böylesine

mükemmel algılama ve sorun çözme seviyesine varacaktır, bunu bilemeyiz. Toplum denen çok fazla karmaşık bir yapının sorunsuz, sancısız ve krizsiz yürümesinin mümkün olmadığını artık biliyoruz. Özel mülkiyetin tasfiyesinin ve merkezi planlamanın sorunları çözeceğine dair öylesine güçlü bir inanç vardı ki, bunların **koşullara bağlı** ve ustaca uygulanması yerine, sadece uygulanıyor olmalarıyla sorunsuz bir toplumsal düzen yaratılacağı hayal edildi. Bunların sihirli değnek olmadığı, üstelik dozlarının fazla kaçması durumunda tam tersi sonuçlar da yaratabileceğini, ancak çöküşle görebildik.

Bugün ikili iktidar koşullarında Chavez'in "sürekli yapısal bir krizin ortasındayız" tespiti veya Garcia Linera'nın devlet ve halk örgütlenmeleri ilişkisinde "sürekli diyalektik, sürekli gerilim" tespiti, aslında sadece bu ülkelere özgü olanı tanımlamıyor. Kapitalizmden sosyalizme geçişte, iktidar sorunu devrimle topyekün bir yolla çözümlenmiş olsa da benzer sancılı süreçlerin yaşanması kaçınılmazdır. Feodalizmden kapitalizme geçiş de uzun, geri dönüşlü restorasyon süreçleriyle yaşandı. Ancak Sovyetlerde 1930'ların başlarında ilk beş yıllık plan uygulanmaya başlandığında ve birkaç plan dönemi sonrasında "artık Sovyetlerde tek işsizin kalmadığı" ilan edildiğinde, sosyalizmin düz, doğrudan sürekli gelişen bir yola girdiğine inanılıyordu. Olaylar bu öngörüyü doğrulamadı.

Sosyalizmin önceki deneyleri ve "21. Yüzyıl Sosyalizmi"nin henüz filiz halindeki pratiğinden iktidar ve halk örgütlenmeleri arasındaki ilişki konusunda çıkartılması gereken en önemli ders, sürecin doğru bir çizgide gitmeyeceği ve sürekli bir gerilimin var olacağının kabul edilmesidir.

"Katılımcı demokrasi" bu gerilimi ortadan kaldırmayacak mıdır? "Katılımcı demokrasi" ve iktidarla halk örgütlenmeleri arasında "sürekli gerilim" kendi içinde bir çelişki değil midir?

Veya "katılımcı demokrasi" iktidar ve halk örgütlenmeleri arasında uyumu sağlayacak bir kurumlaşma değil midir? Tam tersine, kitle her sorununu ne kadar hızlı ve doğrudan dile ve eyleme dökebilirse gerilim de hep canlı kalacaktır. Fakat burada "gerilim" sadece olumsuz bir anlama sahip değildir. Gerilim, sorunların ortaya konması ve çözüm yolları aranması anlamında olumlu bir özelliğe sahiptir. Hiçbir iktidar, sadece, bulunduğu konumdan bakarak karmaşık toplumsal sorunları çözümleyemez. Ruhunu zamanla kaybeden Sovyet sistemi bunun en iyi kanıtıdır. Bu sessiz "uyum"un, büyük bir çöküşün derinlerdeki birikimi anlamına geldiği artık yeterince kavranmış olmalıdır.

Sadece "uyum" aramanın kireçlenme yarattığı çok açıktır. "Katılımcı demokrasi" uyumdan çok ve ondan önce halk iktidarının sorunlarını ortaya koyma ve çözüm üretme mekanizmasıdır ve böyle işlediği oranda anlamlı olur. Bu yapılırken kitlelerin çok çeşitli talepleriyle iktidar ve onun (bürokratik) kurumları arasında çelişkiler kaçınılmazdır.

Venezüella ve Bolivya'da ikili iktidar özelliğinden dolayı hemen hiçbir sorun topyekün yollarla çözümlenemiyor. Her sorun kendi özgün koşulları içinde, eski egemenlerin her türlü engelleme gayretlerinin arasından adeta sıyrılıp çıkılarak çözümleniyor. Elbette sadece egemenlerin değil, aynı zamanda kitlelerin de iktidarın çözüm önerilerine hemen ve kolaylıkla onay vermedikleri biliniyor. Örneğin, Venezüella'da iş yerlerinde işçi yönetimi konusunda sendikalar ve iktidar arasında yaşanan sorunlar hâlâ çözümlenememiştir.

Venezüella'da Bolivar Devrimin önündeki iki "iç düşman" "bürokrasi" ve "rüşvet" olarak görülüyor.

Chavez iktidarında işçi yönetimindeki fabrikaların ve Komünal Konseylerin en önemli şikâyetleri bürokrasi ve rüşvettir. Genel olarak bürokrasi ve rüşvet bir madalyonun iki yüzüdür. Bürokratik engel rüşvetle aşıldığı için ikisi birbirini

sürekli besler. Fakat hiçbir düzen sırf bürokrasiden dolayı çökmez ve çökmemiştir. Sovyetlerin yıkılışının temellerinde de bürokrasi yatmıyor. Bürokrasi, genel anlamda her devlette olacaktır. Bürokrasinin, bir felaket hazırlayıcısı haline gelebilmesi için iktidar ve temsil ettiği sınıf arasında başka nedenlerle bir kopma yaşanmış olması gerekir.

Bolivar Devriminde bürokrasi, büyük oranda eski kurumlardan devralınmıştır ve Chavez iktidarı ile halk örgütlenmelerinin arasında konumlanarak, devrimi yıkıma uğratmak için uğraşmıştır. Chavez bu engeli aşabilmek için devleti yeni kadrolarla beslemeye çalışıyor, fakat esas olarak paralel örgütlenmelerle bu engeli aşma yolunu seçmiştir.

Bürokrasinin en köklü ilacı halkın yönetmeyi öğrenmesinden geçiyor. Bunun uzun ve sancılı bir süreç olduğu biliniyor. Kitlelerin yönetmeyi öğrenmesinin iki temel yolu vardır: Birincisi, genel bilinç seviyesinin eğitimle yükseltilmesidir. Bunu söyler söylemez sosyalist sistemde verilen eğitimlerin neden boşa gittiği sorusu kaçınılmaz olarak akıllara geliyor. İkinci yol, verilen eğitimin işlerlik kazanmasını sağlamaktır... Pratikteki sorunlardan öğrenmek, onlara çözüm üretmek, işleyen kurum ve mekanizmalarla, sürekli canlı tutulamazsa, eğitim ölü bilgiye dönüşür. İktidar ve halk örgütlenmeleri arasındaki sürekli gerilim, bir kusur veya kurtulunması gereken bir baş ağrısı değil, gerçek eğitimin ve halkın yönetim iradesinin gelişip güçlenmesinin canlı kaynağıdır.

Bu uzun ve sancılı süreç, deneylerin gösterdiği gibi fazlaca kırılgandır. Sadece iktidarın yersiz müdahalelerinden dolayı değil, kitlelerin kendi iç çelişkilerinin yaratacağı enerji kaybından dolayı da böyledir. Ancak bugüne kadarki deneylerde kırılganlığın esas sorumlusu sosyalist iktidarların halk inisiyatifini daraltan ve giderek yok eden müdahaleleridir. Ve insanlık bugüne kadar elinde bir mihenk taşı gibi tutulabileceği başarılı bir örneğe sahip değildir. Fakat bütün deneyler

"21. Yüzyıl Sosyalizmi"nde çubuğun halk inisiyatifinden katılımcı demokrasiden- yana bükülmesi gerektiğini gösteriyor. Belki bunun da bir bedeli olacaktır. Eskinin tekrarıyla bilinen alın yazısına doğru yuvarlanmak yerine, bu henüz bilmediğimiz bedeli göze almak gerekiyor.

21. YÜZYIL SOSYALİZMİNDE EKONOMİK PROGRAM: ÜRETİM-PLANLAMA-MÜLKİYET

"21. Yüzyıl Sosyalizmi" bu konuda da eski formüllerin dışında davranıyor. Önceki deneylere baktığımızda ekonomik program konusunda sosyalizm içinde başlıca üç farklı örnekten söz etmek mümkündür. Elbette en ağırlıklı olan ve her sosyalizm yoluna çıkan ülke için kutup noktası Sovyetler Birliği idi. Üretim ve dağıtımın tümünde devlet mülkiyeti, yoğun merkezi planlama, kırda devlet çiftlikleri ve kooperatif birlikler onun temel ayaklarıydı. Çin'de de aynı yapı olmasına rağmen, onun ayırıcı yanı kırda çok hızlı bir şekilde "tarım komünleri"ne geçilmesidir. Ancak "tarım komünleri"ne bu hızlı geçiş, aynı ölçüde tersine bir geri tepki yaratmıştır. Bu komünler 1970'li yılların ortalarında çözülmeye başlamıştır. O dönemin genel değerlendirmeleri için "sapma" olarak görülse de, sonuncu örnek Yugoslavya'dır. Fabrikalarda doğrudan ortak işçi mülkiyeti, zayıf merkezi planlama, bunun yanında kısmi pazar uygulaması; tarımda yoğun özel mülkiyete dayalı üretim onun temel özellikleriydi. Sosyalist sistem tümüyle yıkıldığı için, bu üç ayrı yoldan herhangi birisinin bugüne özel bir yol göstericiliği kalmamıştır. Elbette hepsinden çıkartılması gereken çok önemli dersler vardır.

"21. Yüzyıl Sosyalizmi" çok farklı yollardan yürüyor. İkili iktidar koşullarında, hızlı kamulaştırmalar yapılmadan yürünüyor. Böyle bir yol izlenmesinin elbette baş nedeni,

Bolivar ve Bolivya devrimlerindeki güç dengeleridir. Fakat tespit bu seviyede bırakılırsa eksik kalır. Sosyalizmin, tümüyle devlet mülkiyeti uygulaması ve iğneden ipliğe her şeyin merkezi planlama altına alınmasının yarattığı olumsuz sonuçların da önemli bir etkisi vardır.

Venezüella ve Bolivya'da kamulaştırmalar, anayasal bir temel sağlandıktan sonra, gündelik sınıflar savaşının gerilimi içinde gerçekleşiyor. Chavez ve Morales yönetimleri, stratejik iş kollarından başlayarak, direnen, üretimi sabote eden iş yerlerine el konulması yolunu izliyor. Bu konuda iki büyük meydan muharebesi verilmiştir. Venezüella'da, işverenlerin kışkırttığı petrol şirketindeki (PDVSA) greve çok hızlı bir kamulaştırma ile cevap veren Chavez yönetimi için, bu başarı kritik bir dönüm noktası oluştur. Bolivya'da, zengin maden ve doğal gaz kaynaklarının sahibi Santa Cruz cuntasının ayrılıkçı ayaklanmasına karşı Molares yönetiminin kararlı cevabı, aynı şekilde Morales iktidarı için çok önemli bir dönüm noktası olmuştur. Sonuç olarak, anayasal bir hak olarak (ki bu anayasalar da büyük mücadelelerle kabul ettirilmiştir), üretimde verimli olmayan, üretimi sabote eden, kırda derebeylerin fazla toprakları ve kullanılmayan topraklar üzerinde, iktidarın kamulaştırma hakkı adeta bir satranç oyunu gibi karşılıklı hamlelerle sürmektedir.

Venezüella'da ekonomide üç sektör vardır. **Sosyal sektör,** işçi yönetim ve mülkiyetindeki üretim alanları, bunlar henüz ekonominin ancak yüzde 2'sini kapsamaktadır. Özellikle başta stratejik üretim alanlarında olmak üzere **devlet sektörü,** bugün ekonominin yüzde 30'unu kapsamaktadır. Chavez yönetimi büyük uğraşlardan sonra petrol dışında mali sektördeki kamulaştırmaları da gerçekleştirmiştir. Morales yönetimi henüz bankalara dokunamamıştır. Üçüncü sektör, **özel işletmelerdir,** bunlar ekonominin geri kalanını, yani yüzde 68'inin kapsamaktadır. Bu haliyle sosyal sektör Venezüella

kapitalizmi içinde çok küçük bir adacıktır. Sosyal ve devlet sektörü birlikte ele alınırsa, ağırlık yüzde 32'ye çıkmaktadır. Stratejik sanayi kollarının, mali sistemin bu yüzde 32 içinde olduğu düşünülürse, Chavez iktidarı ekonomik olarak belli bir güç konumu elde etmiştir.

Ancak sosyal sektör beklenildiği kadar hızlı gelişmiyor. Burada, ünlü baş belası bürokrasinin engellemelerinin yanında başka çok önemli bir sorun vardır. İşçiler, fabrika yönetmeye hiç de beklendiği hızda talip olmuyorlar. Bolivar Devrimin en önemli sorunlarından birisi de budur. Venezüella'da işçi sınıfının ücret olarak oldukça iyi konumda olması ve bununla yetinip, yönetim sorumluluğuna yeterince talip olmaması, aşılması gereken bir sorun olarak hâlâ durmaktadır. Bu durum başka iki olguyla birlikte yürümektedir.

İlki, "*Fakat iş yerindeki ilişkilerin üzerine yaslanmaktan çok, mahallelere ve komünal ihtiyaçlara yaslanan, ne tür bir sosyalizmdir? Bu 21. yüzyılın yeni sosyalizminde komünal ilişkiler, üretim ilişkilerinin yerlerini mi almıştır? Burada ihtiyaçlar sistemi emek sistemine mi hükmetmektedir?*

"*Bu düşünce* ***tanım olarak*** *dışlanmamalıdır. Elbette, kapitalizmde, Sovyetler Birliği'nin devletçiliğinde ve Yugoslavya'nın öz-yönetimci işletmelerinde, üretim alanında bulunanların hedefleri sistemi sürükleyip onu yönetmişti. Belki de bu yüzden Mezsaros'un (****Beyond Capital: Towards a Theory of Transition****,* 1995, 835) *"ihtiyaçların önceliği" belirlemesi, dünyayı "21. Yüzyıl Sosyalizmi"ne doğru harekete geçirmek açısından uygun olan kaldıraçtır.*"

"*Ancak, komünal konseylerle komünal ihtiyaçlar üzerinde odaklanılması, geçmişin üretimci yaklaşımıyla açık bir karşıtlık içindeyken, varolan fark belki de gerçekte olduğundan daha çok görüntüdedir. Bu süreci neden yeni bir toplumsal ilişkinin, kolektif üreticiler arasındaki bir dayanışma ilişkisinin ortaya çıkışı olarak düşünmeyelim?*" (Lebowitz, Ekim 2007, s.6)

Bolivar Devrimi, Sovyetlerde olduğu gibi "üretim önceliğinden" değil, "ihtiyaçların önceliği"nden mi hareket ediyor? "21. yüzyılın yeni sosyalizminde komünal ilişkiler, üretim ilişkilerinin yerlerini mi almıştır? Burada ihtiyaçlar sistemi emek sistemine mi hükmetmektedir?" Bu sorular yersiz olmasa da, "üretim önceliği" veya "ihtiyaçların önceliği" ikileminin "21. Yüzyıl Sosyalizmi"nin yeni bir niteliği olarak ele alınması ne ölçüde doğrudur? "21. Yüzyıl Sosyalizmi"nin "ihtiyaçların önceliğini" öne çıkarttığı tespitini yapmak hatalı değildir, ancak bunu sosyalizmin "yeni bir niteliği" olarak tanımlamak doğru değildir.

Chavez yönetimi, Venezüella ekonomisinin tek yönlü, petrole dayalı, kırılgan yanıyla ilgili büyük bir mücadele başlattı. Fakat öte yandan, Bolivar Devriminde Komünal Konseyler ve onların ihtiyaçları çok açık bir şekilde öne çıkmıştır. Bu durum, Bolivar Devriminin niteliğinden geliyor. İşçi sınıfının Bolivar Devrimi ile bağları hâlâ zayıf iken, baştan beri Venezüella'nın *barrio*'ları hem devrimin patlak verdiği alanlar olmuştur hem de Chavez'e karşı askeri darbe sırasında büyük bir öfke ile Başkanlık Sarayını kuşatan onlardır. Halkın yönetim inisiyatifi en canlı ve hızlı bu alanlarda ortaya çıkmıştır. "Paralel iktidar"ın en son biçimi Komünal Konseyler olarak daha yetkin bir şekilde şekillenmiştir. "Mahallelerin ihtiyaçları", merkezi bir program ve planlama ile değil, doğrudan onların talepleri ile şekillenmiştir. Örneğin, *barrio*'lardaki evler inanılmaz ölçüde kötü iken, işe "yeni evlerle" başlanmamış, *barrio*'lara sağlık klinikleri, kooperatif işletmeleri ve özellikle çocuklara yönelik spor tesislerinin açılmasından başlanmıştır. Her Komün kendi talep ve projelerini genel komün toplantılarında tespit etmektedir. Venezüella ve Bolivya'daki devrimlerin bir özgünlüğü, onların "dışlanmışların" devrimleri olmasında yatmaktadır. Elbette, "dışlanmışların" ihtiyaç öncelikleri de kaçınılmaz olarak öne çıkmıştır.

Öte yandan, hâlâ binlerce iş yerinin, işçi yönetimi oluşturulması için beklemesine rağmen, bu sürecin oldukça yavaş ilerlemesi Venezüella'da yeni bir olgu ortaya çıkartmıştır; o da "Sosyalist Sanayiciler Konfederasyonu"dur. Günlük deyimiyle "Chavezci işverenler" ortaya çıkmıştır. Bunun sadece işçi yönetimine karşı bürokratik engellerin sonucu olduğunu düşünmek hata olur. Bu olgu aynı zamanda işçilerin fabrika yönetimlerini ele almada gösterdikleri yavaşlıktan ve hatta isteksizlikten de kaynaklanmaktadır. Üretim olmadan "ihtiyaçlar" karşılanamaz. Elbette bu ithalatla da mümkündür, ancak Bolivar Devrimi kan ter içinde kendi üretim gücünü yükseltmeye çabalıyor. Petrol gelirine dayanan ve kendi üretim gücü olmayan, ithalatla yaşayan ekonomi Bolivar Devrimi öncesinde kalmıştır. Üretim gücünün arttırılması ve çeşitlendirilmesi mücadelesi ise, "21. Yüzyıl Sosyalizmi"ni hedef edinmiş bir ülke için, her şeyden önce işçi yönetimindeki işletmelerin arttırılmasından geçiyor. Bu noktada, işçi sınıfı hâlâ Bolivar Devrimi ile güçlü bağlar kurmamıştır. Bunun sonucu bir yandan, devlet işletmelerinin sayısı artarken, öte yandan "Chavezci işverenler" ortaya çıkıyor. Bunları bir ölçüde, Sovyet devriminin NEP dönemindeki Nepmanlara (yeni ekonomi politikanın yarattığı işverenler) benzetebiliriz. İşçi sınıfının üretimde yönetime talip olma hızı ne ölçüde artarsa, şimdilik küçük bir adacık olan "sosyal ekonomi" alanı da o ölçüde hızlı büyür.

VENEZÜELLA'DA İŞÇİ YÖNETİMİ VE YUGOSLAVYA DENEYİ

Venezüella'daki işçi yönetimi uygulamaları, önceki deneylerden en fazla Yugoslav örneğine benzemektedir. Bu nedenle Yugoslav deneyine yeniden bir göz atmak gerekiyor. Michael A. Lebowitz, Nisan 2004'de Caracas'a davet edilir: "*2004*

Nisan'ında Yugoslavya deneyi üzerine, Venezüella Caracas'ta, Bolivar Devrimi ile İkinci Dünya Dayanışma Konferası'nda, Bolivar Devrimci Sürecinde Sendika Hareketi Komisyonuna, bir sunum yapmak için davet edildim." (Lebowitz, 2006, s.73)

Bu sunumda M.A. Lebowitz, Yugoslavya'daki işçi yönetimi uygulamasının yirmi beşinci yılında hâlâ büyük ölçüde cevaplanamamış "yedi zor soru" sorar.

Birinci soru: *"İş yerlerinde düşünenler ile yapanlar arasındaki bölünme nasıl ortadan kaldırılacaktır?"* İşçi Konseyleri, yatırım, pazarlama ve üretim konusunda karar verme yetkisine sahiptir. Ancak "*onlar, yönetici ve teknik uzmanlarla karşılaştırıldığında bu kararların alınmasında kendilerini yeterli görmediler.*" Bu nedenle pek çok iş yerinde, "*işçi konseyleri, yönetimden gelen önerileri fazla düşünmeden onaylama eğiliminde oldular.*" Konseylerde en canlı tartışmalar "*iş yerlerindeki gelirlerin adaletli olması*" konusunda yaşanmıştır. "*Uzmanlar ve işçiler arasındaki uçurum, yirmi beş yıl sonra hâlâ durmaktadır.*" (Lebowitz, 2006, s.76)

Yazar, sorunun çözümünün "işgününün kısaltılması" ve işçi eğitiminin yükseltilmesiyle mümkün olabileceğini düşünüyor. Kapitalizm, aslında bu soruna kendi içinde "*Team Work* "le bir çözüm bulmaya yakınlaşmıştı. *Team Work* çalışma tarzını önce, kendi yetkileri boşlukta kalan orta seviye iş yeri yöneticileri engellemişti, rolleri kalmayan bu yöneticileri kapitalizm 90'lı yılların sonlarına doğru tasfiye etti. Ancak daha sonraları, sıradan işçinin üretimle ilgili bilgisinin artması bizzat kapitalistleri ürküttü ve *Team Work* yakın zamanda kapitalistler tarafından doğal ölüme terk edildi. (Yılmazer, 2007, s.369-395)

İkinci soru: *"İşçi yönetimindeki iş yerlerinde, satışlar düştüğü zaman ne yapılmalıdır?"* Kapitalizmin çözümü basittir, işçi çıkarımı. Fakat Yugoslavya'da stok üretimi devam

ediyor. Satışlar zayıfladığından ham madde almak için kredi gerekiyor, bunun için iş yeri bankalara daha fazla bağımlı hale geliyor, geri ödeme gecikince, bunun ekonomide enflasyonist etkisi oluyor. (Lebowitz, 2006, s.78)

Bu soruna sosyalizm etkili bir çözüm yaratamadan çökmüştür. Sovyetlerde, merkezi planlamaya uygun olarak, üretim birimlerini ilgilendiren kendilerine verilen kotaları tuttura bilmekti. Bu malların satılıp satılmaması onları ilgilendirmiyordu. Satış kooperatiflerinin raflarından çöpe atılan mallar gittikçe arttı. Sonunda Sovyetlerde bu israf o noktalara vardı ki, toplumsal artı değer üretmeyen ve devlet desteği ile üretime devam eden işletmelerin ekonomide yeri yüzde elliyi buldu. Böylece üretimin yarısı toplumsal artı değer üretmiyor, değer yaratan öbür yarısı tarafından sübvanse ediliyordu. Bu durum, çalışma yaşamında, çalışma ahlâkında büyük bozulmalara yol açtı. Çöküşün ekonomik cephesine bakıldığında sistemi yıkıma getiren temel neden bu olmuştur.

Satılmayan malın yerine bir başkasını ve yeni bir teknikle üretmekte sosyalizm her zaman aşırı ölçüde hantal kaldı. Kapitalizmin bu konudaki hızı ve kıvraklığı biliniyor. Elbette bu hız ve kıvraklığın sonuçta toplumsal maliyeti işsizlikteki artıştır.

Üçüncü soru: *"Farklı iş yerlerindeki işçiler arasındaki rekabette işçi yönetiminin rolü ne olmalıdır?"* *"Aynı iş yerindeki işçiler arasında dayanışma vardı, fakat farklı, rekabet eden iş yerlerindeki işçiler arasında dayanışma yoktu...Fakat tek problem bu değildi. Birbirinin aynı yatırımlar da vardı. Bu iş yerleri aynı pazara hizmet için birbirleri ile mücadele ediyorlar ve bu amaçla yatırım yapıyorlardı.*" (Lebowitz, 2006, s.78) Bunun sonucu, 1970'li ve 1980'li yıllarda olduğu gibi aşırı üretimdi. İşçi yönetimindeki iş yerleri arasında dayanışma nasıl kurulacaktı? Yugoslavya tipi üretimde, bu sorunun ne tek bir doğru ne de sürekli geçerli bir cevabı vardır.

Dördüncü soru: *"Kendi yönetimlerindeki iş yerlerinde, işçiler; işsizlik ve işten çıkarma için nasıl sorumluluk sahibidirler? Yeni iş yaratmanın sorumluluğu kimdedir?"* 1950'lerde bu sorun vergilendirme ile çözümlendi. Fakat vergiler, işçileri hoşnutsuz etti. Vergiler yüzünden yeni yatırım yapamadıklarını ileri sürdüler. 1960'lı yıllarda, federal devletin rolü azaltıldı, vergiler düşürüldü ve elbette işsizlik yükseldi. Yugoslav Sosyalizmi bunu, Avrupa'ya işçi yollayarak "çözümledi."

Beşinci soru: *"İşçi yönetimindeki bir sistemde, bir bütün olarak işçi sınıfının çıkarlarını kim gözetecektir?" "1960'larda yükselen işsizliğin yanında, iş yerleri arasında ve farklı iş yerlerindeki işçiler arasında artan bir eşitsizlik vardı... Yoksul iş yerlerindeki işçiler bunun doğru olmadığını düşünüyorlardı ve zengin iş yerlerindeki işçilerin gelirlerinin artışına düşmanlıkla bakma eğilimindeydiler."* "*Yugoslavya'da bir deyiş vardı: 'Ne yaptığın değil, nerede yaptığın önemlidir.'"* (Lebowitz, 2006, s.79)

1978'de Lebowitz, merkez komite üyesi bir yetkiliyle buluşur ve sorar: "*Zengin firmaların yoksul firmaların ihtiyacı olduğu krediler için bankalar üzerindeki etkilerini kullanmaları mümkün değil midir?*" Yetkilinin cevabı: "*Evet, bu korkunç! Yoksul firmaların bankalardan kredi alabilmeleri için, zengin firmalara düşük fiyatla mal satmaları yönünde baskılandıkları durumları biliyoruz.*" Buna karşı ne yapıyorsunuz soruna, yetkili, çaresizce şu cevabı verir: "*Bunun bir bütün olarak işçi sınıfının çıkarlarına olmadığını onlara anlatıyoruz.*" (a.g.e., s.80) Bu tablo karşısında Lebowitz, haklı olarak şu sonuca varır: "*Burada sorun vardı. Tek tek firmalar açık bir şekilde tüm sınıfın çıkarları için davranmıyordu, devlet de bir bütün olarak işçi sınıfının çıkarı için davranamıyordu ve parti de aynı şekilde.*" (a.g.e., s.80) Sonuç olarak, yukarıdaki sorunun Yugoslav sisteminde bir cevabı yoktu.

Altıncı soru: *"İşçi yönetimindeki iş yerlerinin iflasına izin verilmeli midir?"* Yugoslav örneğinde, kimse işsizliğin sorumluluğunu üstlenmek istemediği için zayıf firmalar güçlü olanlarla birleştiriliyor. Fakat bu sorunu çözmek yerine yaygınlaştırıyordu.

Yedinci soru: *"İşçi yönetimindeki iş yerleri ve bir bütün olarak toplum arasındaki dayanışma, nasıl doğrudan bu iş yerlerinde kaynaştırılabilir?" "Yugoslavya deneyini göz önüne aldığımızda, tek tek iş yerlerindeki işçilerin kendi çıkarları doğrultusunda davrandıklarında kapitalistlerin gerekli olmadığını, işçi konseylerinin yönetebildiğini göstermiştir."* "*Fakat Yugoslavya deneyi aynı zamanda tek tek iş yerlerindeki çıkarların yeterli olmadığını da göstermiştir.*" Toplumsal dayanışma olmadığında bunun sonucu: "*İşsizlik, artan eşitsizlik, kıskançlık, enflasyon, yükselen sosyal ve etnik gerilimlerdir.*" (a.g.e.,. s.82)

Bu "yedi zor soru" aslında iki zorlu soruya indirgenebilir. İlki, iş yerlerinde düşünenler ile yapanlar arasındaki fark nasıl ortadan kaldırılacaktır? Ve işçi yönetimindeki iş yerlerinin çıkarlarıyla gelen sınıfsal ve toplumsal çıkarlar nasıl birleştirilecektir? Bu sorunlara ne Yugoslav örneği ne de merkezi planlama ve devlet mülkiyeti ile Sovyet örneği çözüm getirebilmiştir. Her iki örnekte de bazı dönemler sistem iyi işlemiş, ancak ardından bozulmalar gelmiştir.

Bolivar Devrimi bu sorunlarla birlikte yürümeye çalışıyor. Lebowitz'e göre bu konuda iki yönlü sorun vardır. "*Bir yanda, 'stratejik sanayilerde' ortak-yönetime yer olmadığına dair güçlü bir inanç vardır.*" "*Öte yanda, toplumsal dayanışmaya karşı olduğu sürece işçilerin kendi çıkarları bir sorundur. Sosyal dayanışmanın olmayışı, Nisan 2005 Dayanışma toplantılarında Inveval* (işçilerin yönetimindeki bir vana fabrikası y.n.) *temsilcisi tarafından yapılan sunumda dramatik olarak su yüzüne çıktı. Bizler kooperatifimizin firmanın*

sahipliğindeki payının yüzde 49'dan yüzde 100'e çıkartılmasını istiyoruz, dedi ve bunun diğerlerine genel bir örnek olacağını savundu. Neden? Çünkü kooperatifler vergi ödemek zorunda değiller.

"*Bu yaklaşım, Nisan toplantılarında Venezüellalı işçiler tarafından açık bir şekilde reddedildi.*" (Lebowitz, 2006, s.105) İnveval işçileri, kırk yıl önce Yugoslav işçilerinin düşündüğü gibi düşünüyorlar. Aradaki fark, o yıllarda Yugoslav yönetimi işçilerin vergi muafiyeti isteğini kabul etmişken, Venezüellalı işçiler bu isteğe kesinlikle karşı çıkmışlardır. Elbette bu bir gelişmedir. Fakat İnveval'in tek olmadığı, işçilerin kendi çıkarlarını öne çıkartarak toplumsal dayanışmayı dikkate almadıkları durumlar oldukça sık yaşanıyor. Bolivar Devrimin gündeminde neredeyse her gün böyle bir sorun vardır.

Tüm Sosyalizm uygulamaları boyunca var olan bu temel sorun, "21. Yüzyıl Sosyalizmi" yoluna çıkılırken de bütün ağırlığı ile ortada durmaktadır. İşçi sınıfının ve diğer halk tabakalarının çıkarları ile genel toplumsal çıkarın birleştirilmesi nasıl başarılacaktır? Detaylara girmeden genel söylersek, sosyalizm buna bir uçta Sovyet tarzında; diğer uçta Yugoslav tarzında çözümler bulmuştur. İlkinde, bu çıkarların uyumu tümüyle iktidar ve onun tartışılmaz gücüyle sağlanmıştır; diğerinde, işçi yönetimindeki iş yerlerinin kendi davranışları lehinde çözümlenmiştir. Her ikisinin de çözüm olmadığı artık ortadadır. Çözüm nedir? "21. Yüzyıl Sosyalizmi"nin bu soruna nasıl bir çözüm bulabileceğini bilmiyoruz. Ancak bunun uzun, değişken, sancılı bir süreç olacağı yeterince açıktır. Genel, sürekli geçerli bir çözüm olmayacağı deneylerden anlaşılıyor. Hem çalışan kesimlerin somut çıkarları, hem de genel toplumsal öncelikler dönemlere göre değişken olacağı için, çubuğun dönemlere göre farklı yönlerde bükülmesi gerekecektir.

Sovyetler Birliğinde iş yerlerinin büyük çoğunluğu sadece üretim yapan birimler değil, çalışanlarının ve bulunduğu çevrenin sosyal yaşamının da içinde olan (konut, okul, eğitim, çocuk bakım yuvaları vb.) kompleks kurumlardı. Bu tarz kurumlaşma, iş yerinin toplumsal yaşamla doğrudan bağlantılı olmasını sağlıyordu. İş yerlerinin sırf kendi çıkarlarından öteye bir ufka sahip olabilmesinin ilk çıkış noktası böyle bir yapılanmayla mümkün olabilir. Venezüella'da da böyle kurumlaşmalar vardır. Fakat İşyeri Konseylerinin Komünal Konseylerle organik ve düzenli bağlarının kurulması henüz başarılamamıştır. Tek yanlı, dar çıkarların içinde kaybolmamak için bu ve buna benzer, sürekli ihtiyaçlara göre değişen ve yetkinleşen örgütlenmeler şarttır. Aksi durumda dar çıkarlara yönelişleri, Yugoslav Komünist Partisinin yaptığı gibi, "işçi sınıfının genel çıkarlarını anlatmakla" engellemek mümkün değildir.

21. Yüzyıl Sosyalizmi, sosyalist üretimi inşa ederken onu etkileyen iki temel güç vardır. *Birisi*, önceki deneylerin sonuçlarıdır. Tümüyle devlet mülkiyeti ve merkezi planlama uygulamasında, çalışanların üretime katılımı ve gündelik taleplerinin karşılanması, genel toplumsal hedefler adına giderek göz ardı edilerek, sonuçta ortaya hem üreten hem de tüketenden kopuk bir sistem çıkmıştır. Fabrikaların, işçilerin mülk ve yönetiminde olduğu sistemde ise tek tek işletmelerin çıkarları öne geçmiş; sonuçta ortaya, eşitsizliğin hızla büyüdüğü, işsizliğin arttığı, "zengin" ve "yoksul" işletmeler arasındaki gerilimin tüm topluma yaygınlaştığı bir yapı çıkmıştır. 21. Yüzyıl Sosyalizmi, bu deneylerden hareketle, en azından hangi çıkış noktalarından uzak durması gerektiğini bilmektedir.

İkincisi, 21. Yüzyıl Sosyalizminin inşa edilmeye çalışıldığı somut koşullardır. Sosyalist üretim birimleri doğrudan kapitalist bir ekonomi içinde inşa edilmektedir. Önceki deneyde sosyalizm ve kapitalizmin "rekabeti" iki büyük sistem

çerçevesinde yürüyordu. Bugün, aynı ülke içinde doğrudan işletmeler arasında bir "rekabetle" yürümektedir. Bu yeni olgunun hangi sonuçlara varabileceğini bugünden öngörmek elbette imkânsızdır. Bir yanda özel mülkiyetin büyüsü ve gücü bütün canlılığıyla yaşarken, öte yanda bunun etkilerinden korunarak sosyalist değerleri pratikte somut olarak yaratmak beraberinde pek çok çelişkiyi getirmektedir. Bu koşulların dezavantajları yeterince açıktır. Sürekli bıçağın sırtında bir yürüyüşü gerektiriyor. Fakat aynı zamanda, hiçbir gevşemeye izin vermeyen, büyük hataların maliyetinin yüksek olacağı böyle bir ortamda sosyalist üretim birimleri yaratmak canlı ve yaratıcı bir pratiği dayatıyor. 21. Yüzyıl Sosyalizmi, bu koşullarda daha hızlı öğrenmek ve uygulamak zorundadır. Kapitalizmin doğrudan ve içeriden baskısı, sosyal ekonomiyi yaratmak için neden güçlü bir enerjiye dönüştürülmesin?

KAPİTALİZMİN İÇİNDEN SOSYALİZMİ İNŞA ETMEK

Venezüella ve Bolivya Devrimleri, "21. Yüzyıl Sosyalizmi" yolunda başarıya ulaşacak mıdır? Bunu elbette bilmiyoruz. Bolivar Devrimi gerçekleştiğinde, doğal olarak, bunun başarılı olmasının ancak Latin Amerika kıtasında devrimlerin yaygınlaşmasıyla mümkün olabileceği savunuldu ve Chavez iktidarı bu yolda davrandı, davranmaya da devam ediyor. Fakat konumuz bu değil. Konumuz ikili iktidar koşullarında, yani kapitalizmin içinden sosyalizmi inşa etmenin ne anlama geldiğidir.

Marksist teoride, kapitalizm koşullarında üretimin toplumsallaşmasının, aynı zamanda sosyalizm için bir maddi temel meydana getirdiği tespit edilmiştir. Fakat sosyalizmin inşası için proletaryanın iktidarı vazgeçilmez bir siyasal koşuldur. Böylece "egemen sınıf olarak örgütlenmiş proletarya"

sosyalizmin inşasına başlayacaktır. Ancak Venezüella ve Bolivya'da yaşananlar insanlığın önüne farklı bir olgu çıkartmaktadır. Kapitalist düzen içinde, ikili iktidar koşullarında paralel ekonomi ve paralel siyasal-sosyal örgütlenmeler yaratılarak, 21. yüzyıla özgü bir gelişme yaşanıyor. "Kara kaplı" kitapta böyle bir öngörü olmadığı için gelişmeleri rastlantı veya sonucu şimdiden belli, gerçekleşmeyecek hayaller olarak görmek de mümkündür. Elbette böyle bir yaklaşım idealist softalık olur, ayrıca yaşanan olaylar karşısında insanı sadece kaçınılmaz akıbeti bekleyen izleyici konumuna düşürür. Chavez ve Morales olsa olsa iflah olmaz hayalperestler veya 21. yüzyılın sıradan popülistleridir. Bu düşünceleri formüller dünyasında bırakıp biz önümüzdeki olguyu irdelemeye çalışalım.

Latin dünyasında yaşananları kapitalizmin içinden sosyalizmin filizlenmesi olarak ele almak mümkün müdür? Burada hemen tarihe bir dönüş yapıp feodalizmin içinden kapitalizmin filizlenişini hatırlamak kaçınılmaz oluyor. Burjuva devrimlerinden önce, kapitalizm, feodal sistem içinde başlıca iki yönden filizlenmeye başlamıştı. İlki, düşünce olarak, aydınlanma, feodal değerlere karşı yeni bir duruş ortaya koyuyordu. Öte yandan, ticari sermayenin birikimi ve üretim koşullarına el atışı ve manüfaktür üretimi ile kapitalizm, maddi olarak feodalizmin kanallarında yol almaya başlamıştı. Bu durum hem feodalizmin tarihsel sonuna işaret ediyordu hem de yeni düzenin doğum sancılarının habercisiydi. Bu filizlenmelere rağmen, feodalizmin tümüyle tasfiyesi ancak burjuva devrimleriyle mümkün oldu. Fakat burjuva devrimleri gerçekleştiğinde, kapitalizmin bazı düşünce ve maddi koşulları zaten oluşmuştu. Buna rağmen toprakta feodal tekelin kırılması ve ortaya özgür işgücün çıkışı ancak burjuva devrimleriyle mümkün oldu. Ancak bir gerçek daha unutulmamalıdır. İnsanlık tarihine damgasını vurduğu şekliyle "fabrika kapitalizminin" doğması için, genç kapitalist düzen

içinde bir büyük çatışma daha gerçekleşmiştir. Feodal sistemden geldikleri haliyle manüfaktür üretimde nitelikli emeğe sahip "zanaatkâr" işçilerin niteliksizleştirilmesi olmadan, fabrika kapitalizmi doğamamıştır. Bu aynı zamanda, üretici güçlerin büyük bir hızla gelişmesi sürecinin açılması anlamına geliyordu. Kapitalizm, gelişebilmek için, feodalizmi tasfiye ederek yarattığı "özgür işgücünü", ayrıca bir de kendi istediği kalıba dökmek zorundaydı.

19. ve 20. yüzyılda işçi ayaklanmaları ve proletarya devrimi girişimleri öncesinde kapitalizmin içinde sosyalizm filizleri var mıydı? Düşünce seviyesinde önemli gelişmelerin olduğu biliniyor. 19. yüzyılın ortasında *Komünist Manifesto*'nun ilanı sosyalizm düşüncesine bir çerçeve çizdi, ardından güçlü siyasal işçi örgütlenmeleri ortaya çıktı. Fakat işçi sınıfının üretim koşullarını ele geçirmesi anlamında filizler yoktu.

Dönemin işçi hareketlerinin ilk köklü dalgasının "makine kırıcıları" olarak tarihe geçmesinin önemli bir anlamı vardır. Feodalizmden kapitalizme doğru yol alınırken, manüfaktür kapitalizmdeki nitelikli işgücü, büyük ölçüde insanlığın önceki tarihsel dönemlerinde kazanılmış üretim yeteneğini temsil eden zanaatkârlardı. Ancak bu zanaatkâr-işgücü kapitalizmin gelişmesine cevap vermediği için, onların üretim yetenekleri zamanla makineler tarafından ele geçirildi. Makine kırıcılar hareketi, işgücünün üretim niteliğini yitirmesine karşı büyük bir tepkiyi ifade ediyordu. Fabrika kapitalizmine geçilince, işçi hareketinin tepkisinin mızrak ucu çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelmiştir. İşçi sınıfının üretimde nasıl yeni bir nitelik kazanacağı o dönemde bilinmiyordu. **Fabrikalarda toplu üretim yapmakla, sınıf olarak üretimi örgütleme yeteneği farklı şeylerdi.** 20. yüzyılda sosyalist düşünce bu konuda yeterince deneye sahip değildi. Sınıfın, makinelerin uzantısı bir fizik güç olarak, "üretim gücünü" elinde tutması ile üretimin bizzat örgütlenmesinde bir

yeteneğe sahip olması arasında büyük bir nitelik farkı olduğu daha sonraki deneylerde ortaya çıktı. Bu anlamda, 19. ve 20. yüzyılda üretimi örgütleme niteliği açısından, kapitalizm içinde sosyalizmin filizleri henüz yoktu. İşçi hareketi, sosyalizm mücadelesi verirken, onu harekete geçiren somut gerilim, çalışma ve yaşam koşullarındaki muazzam zorluklardan besleniyordu.

İktidardaki sosyalizm döneminde, sınıfın üretimle ilişkileri nasıl bir seyir izlemiştir? Sosyalizm, halk demokrasisi, özel mülkiyetin tasfiyesi ve merkezi planlamaydı. Bunlar ancak devrim ve halk iktidarıyla mümkündü. 19. ve 20. yüzyıldaki devrimlerle bu yolda büyük adımlar atıldı. Fakat yaşanan sosyalizmde iki şey olamadı. Halk demokrasileri zamanla ruhunu kaybetti. Öte yandan, kapitalizmde niteliksizleşen işgücü, sosyalizmde yeniden üretimi örgütleyecek ve yürütecek bir nitelik kazanmalıydı. Kapitalizm işgücünün çok büyük kesimini niteliksizleştirerek kendi gelişimine büyük bir ivme katmıştı; sosyalizm işgücüne yeni bir nitelik kazandırabildiği ölçüde güçlü bir ivme kazanabilirdi.

Proletarya iktidarı, özel mülkiyetin tasfiyesi ve merkezi planlama için yeterliydi, ancak işçi sınıfının üretimde nitelik kazanması için yetmedi. Daha doğrusu şöyle söylenebilir: Proletarya iktidarıyla "doğrudan", "en kısa, en hızlı" (Lenin) yoldan sosyalizmin inşası yenilgiye uğrayınca, bir geri adım atılarak NEP uygulamalarına geçilmiştir. Sonraları planlı ekonomiye geçilince bunun hızına paralel olarak, Stakhanov hareketi ortaya çıktı. Fakat bu hareket sınıfın geri kesimlerinin engellemeleri ve savaş hazırlıkları arasında tarihin sayfalarına gömüldü. Bir daha da canlanamadı. Sosyalizmin inşası yıllarındaki **bu iki geri tepme** büyük öneme sahiptir.

NEP, işçi sınıfı iktidarının "doğrudan" ve "en hızlı" yoldan sosyalist üretimi gerçekleştiremeyeceğinin bir kanıtı oldu. Elbette Birinci Dünya Savaşı ve ardından iç savaş yıkımlarını

yaşamış, geri bir ülke Rusya'dan söz ediyoruz. Başka koşullarda farklı sonuçlar elde edilebilir. Ancak bir toplumsal ve üretim sisteminin bir devrim sonrası bile hızlı ve doğrudan değişiminin sorunlu olduğu, burjuva devrimleri sonrasında yaşanan restorasyonlarda ortaya çıkmıştı. Kapitalizmden sosyalizme geçerken de benzer geri dönüşlerin yaşanabileceğini deneyler göstermiştir. NEP, sosyalizme geçerken iktidarın gücünün sınırlarını ortaya koymuştu. Bu dönem on yıldan az sürdü ve merkezi planlama dönemine geçildi.

İkinci büyük geri tepme, planlı ekonomi döneminde yaşandı. Sovyetlerde planlı ekonomi uygulamaları sosyal ve ekonomik yapıda kısa bir zaman aralığında muazzam değişimler getirdi. Beş yıl gibi kısa bir sürede 20 milyonun üzerinde insan Sovyet kırlarından kentlere işçi olarak geldi. Sanayileşmedeki bu müthiş atılım çok geçmeden işçi sınıfının üretimle ilişkisinde köklü değişimlerin ilk çarpıcı işaretlerini verdi. Sınıfın öncü kesimi, Stakhanov hareketi adı altında üretim organizasyonuna büyük bir yaratıcılıkla katıldı. O dönemi yaşayan bir tanık anılarında şöyle diyor: "*Bu adamların talepleri teknik süreci zorluyor ve kırıyordu. Bir mühendis bana şöyle diyordu: 'İşin akışını bu adamlara uydurmak için sabaha kadar oturup planlar yapıyorum.*'" (Yılmazer, 2000, s.162) "Bu adamlar" Stakhanovistlerdi! Fakat bu coşkulu dalga, Sovyet sisteminde, işçi sınıfının üretimin örgütlenmesine tüm yönleriyle katılarak, yeni bir nitelik kazanmasıyla taçlanmadı. Sınıfının geri kesimlerinin açık ve sessiz dirençleri ve 30'lu yılların sonlarına doğru yoğunlaşan savaş hazırlıkları, Sovyetlerde sınıf ile üretimin örgütlenmesi arasındaki bağın yabacılaşmaya kadar bozulmasına götürdü. Böylece sosyalizm için yaşamsal öneme sahip tarihsel bir dönüm noktasında ileriye sıçrama değil, geriye kayış yaşanmış oluyordu. İşçi sınıfı iktidarı, ardından gelen yıllarda, sınıfın üretim içinde yeni bir nitelik kazanmasını sağlayamadığı ölçüde, kendi kitlesinden koparak yozlaştı.

Böylece, kapitalizm içinde işçi sınıfının üretimde henüz yeni bir nitelik kazanamadığı koşullarda gerçekleşen Sovyet iktidarı, bunu sağlama yolundaki tarihsel şansını elinden kaçırmış oluyordu. Sovyetlerde ve diğer sosyalist ülkelerde çalışanların yaşam ve iş koşullarının, kapitalizmle kıyaslanmayacak ölçüde iyileştiği tartışma götürmez. Buna rağmen, işçi sınıfının üretimin örgütlenmesindeki yeri ise yine tartışılmaz biçimde önemli bir nitelik sıçraması kazanamamıştır.

Bugünün dünyasına baktığımızda kapitalizm ve sosyalizm ilişkisi konusunda neler görünüyor? Konuya dünyada işçi sınıfı mücadelesinin seviyesinden bakarsak, açıkçası durum umut kıracak ölçüde zayıftır. Günümüz mücadelesine bakarken, 19. ve 20. yüzyıldaki görüntüleri aramak sadece umut kırıklığı yaratmakla kalmaz, aynı zamanda hatalı bir duruş noktasını da temsil eder.

Günümüz kapitalizmi içinde sosyalizmin filizleri olarak görülmesi gereken başlıca üç olgu vardır.

İlki, ideolojik planda "21. Yüzyıl Sosyalizmi" düşüncesinin yavaş yavaş yaygınlaşmasıdır. "21. Yüzyıl Sosyalizmi" düşüncesi kendi içinde hem geçmişle bir hesaplaşmayı hem de gelecek için yeni düşünceleri içermektedir. Kapitalizmin ideolojik, siyasal ve moral değerlerinin iyice aşındığı günümüzde "21. Yüzyıl Sosyalizmi" henüz güçlü bir akım olmasa da, gerçekten yeniyi temsil edebildiği ölçüde hızla güçlenme şansına sahiptir. Sosyalist sistem yıkıldıktan sonra, bir on yıl içinde, kapitalizmin bütün parıltılı yanları dökülmüştür. Eğer sosyalist sistemin yıkılması gibi büyük bir yenilginin üzerinden fazla zaman geçmeden "21. Yüzyıl Sosyalizmi" yeni bir umut olabiliyorsa, bunun temel nedeni onun gücü ve başarılarından değil, kapitalizmin insanlık için artık çekim gücü olma özelliğini kaybetmekte olmasındandır. Kapitalizm, dönemsel krizlerinin ötesinde köklü tıkanma işaretleri veriyor.

İkincisi, daha çok kapitalizmin cehennem yüzü olan üçüncü dünyada yaşanan bir gerçekliktir. "Küreselleşen" kapitalizme karşı çıkışta, mücadele, yeni bir olguyla karşı karşıyadır. Bu kendini en çarpıcı bir şekilde siyasal hareketlerin **sosyal hareketlere** dönüşmesinde gösteriyor. Dünün devrimle iktidarı hedefleyen, doğal olarak "güzel günleri" getirecek talepleri iktidar oluşla birlikte düşünen siyasal hareketlerin hemen hiçbirisi 1980'lerin ortalarından sonra yükselen yeni mücadele dalgasında başat bir rol oynayamadan, yeni doğan sosyal hareketlerin gölgesinde kaldılar. Hatta eski alışkanlıklarıyla bu geniş, karmaşık sosyal hareketler içinde "etkinlik" kurma, "öncü" olma savaşı verdiler. Ancak olaylar, onları, ezberlenmiş söylemleriyle birlikte yolun kenarına süpürdü.

Sosyal hareketlerin en temel özelliği bulundukları alanlarda sadece siyasal bir varoluş göstermeyip, yaşamı **sosyal** ve **ekonomik** yönlerden örgütlemeleridir. Bunların en çarpıcı örnekleri Latin Amerika'dadır. Chiapas'daki Zapatistalar, Brezilya'daki Topraksız Köylü Hareketi, Arjantin'deki işsizler hareketi, Chavez ve Morales'i iktidara taşıyan hareketlerdir. Ekvador ve Uruguay'da, hatta darbe yapılan Honduras'ta bu hareketler çok canlı olarak yaşamın içindedirler. Sadece Latin kıtasında değil, Ortadoğu'da Hamas ve Hizbullah, Orta Afrika'da hemen her ülkede, güney Asya'da bu hareketler yaşayan olgulardır.

Bunların hepsinin bayrağında "21. Yüzyıl Sosyalizmi" yazmıyor; ancak hemen hepsi aynı gerçekliğin ürünleridir. Günümüz kapitalizmi, 80'li yıllardan beri geniş bir "dışlanmışlar" kitlesi yaratmaktadır. Bu geniş kitleler kapitalizmin bilinen üretim sistemi ve (tüketimci, bencil) sosyal yaşamı içine dâhil edilemiyorlar. Onlar adacıklar halinde kendi yaşamlarını örgütlüyorlar. İdeolojileri ve örgütlenme yapılarında farklılıklar olsa da, bu sosyal hareketler tümüyle dünya yoksullarının içinden doğmaktadırlar. "Dışlanmışlık" veya

yoksulluk kapitalizmin yapısal bir sorunu olmaya devam ettiği müddetçe bu hareketler yaşamaya ve güçlenmeye devam edeceklerdir. Bu olgunun günümüzde daha çok üçüncü dünya ile sınırlı olması, onun gelişmiş kapitalist ülkelerde görülmeyeceği anlamına gelmiyor. Ünlü refah devletlerinin erimeye başladığı ve bu gerçekliğin geçici değil geri dönüşsüz olduğu hatırlanırsa, "dışlanmışlık" olgusu bu ülkelere de sıçrayacaktır. Aslında büyük bunalımla bu süreç yeni bir ivme kazanmıştır.

Üçüncüsü, kapitalizmin üretim sisteminde gelip dayandığı yeni konak, içinde sosyalizmin filizlerini taşımaktadır. Kapitalizmin üretim tarihi aynı zamanda işgücünü niteliksizleştirme ve onu makinenin bir uzantısı haline getirme tarihidir. Bu süreç zirve noktasına fordizm ile çıkmıştır. Bant başında sabit hareketlerle ve belli bir tempoyla çalışan işçi, zamanla bu makineleşmeye çeşitli yollardan tepki üretmeye başlamıştır. Hasta olma, tempoyu kasıtlı olarak düşürme ve sık sık iş değiştirme, büyük grevlerin yanında, her gün gösterilen direnç haline gelmiştir. Teknik ve iş disiplini açısından bütün kontrol çabaları sonuç vermemiş ve fordizm 1970'li yılların ortalarında tıkanma noktasına gelmiştir. Bu noktadan sonra kapitalizm, Japon örneğinden de yararlanarak üretim biçimi olarak *Team Work* 'e geçmiştir. *Team Work*: özetle işgücünün sadece kas hareketlerinden yeterince verim alamayan kapitalizmin onun aklını ve yaratıcılığını da üretime katma uygulamasıdır. İşçi guruplarına belli bir inisiyatif verilerek, aynı zamanda onlarla üretim bilgileri paylaşılarak, üretim tempo ve örgütlenmesine işgücünün ruhuyla da katılması sağlandı. Bu, kapitalizmin gelişimi boyunca niteliksizleştirilen işgücünün yeniden nitelik kazanması anlamına geliyordu. Böylece fordizmin son yıllarında kaybedilen verimlilik yeniden kazanıldı. Fakat bu uygulamadan hemen başka iki sonuç daha çıktı. İlki, işçiler üretim örgütlenmesiyle ilgili çok fazla bilgiye sahip oluyorlardı. Üretim sisteminde makinelerin basit bir

uzantısı olmaktan çıkıp, onun çekirdeğinde bu kez bilgi ve inisiyatifleriyle de varoluyorlardı. İkincisi, kendilerine verilen verimlilik kotalarını tutturduktan sonra daha fazla çalışmak istemiyorlar, zamanı kendileri için kullanmaya eğilim gösteriyorlardı. Bu gidiş kapitalizmi ürküttü. Kapitalizm, üretim örgütlenmesinde bu ölçüde inisiyatif ve güç sahibi olan işgücüne katlanamazdı. Sonunda *Team Work*, her gurup üyesinin diğerini tempo ve hata açısından denetlediği, iş geriliminin bant sisteminden bile öteye geçtiği bir cehenneme dönüştü. Bu macera batıda iki binli yılların başlarına kadar sürdü, sonra fordizm ve *Team Work* karışımı melez bir üretim sistemine geçildi. Bu durum kapitalist üretimde makine ve işgücü ilişkisinde yeni bir döneme işaret ediyor. *Team Work* ilk uygulamalarıyla kapitalist üretim mantığının sınırlarının dışına çıkma özellikleri gösteriyordu. Öte yandan, üretim organizasyonunda yaratıcılığı ile yer alan işgücünün bilinci, bir sıçramayla kapitalistlerin üretimdeki rolünü **sorgulamaya** başlayabilirdi. Burada da bir sınıra gelinmişti. Üretim bilgisi ile donatılan işgücü hızla üretimi kendi inisiyatifinde örgütleyebileceğini gösterdi. Fordizmden sonra verimliliği yükselten bu olgu, aynı zamanda kapitalizmin korkularını da arttırdı.

Kapitalizmin iki kutbundaki (merkezler ve üçüncü dünya) gelişmeler birbirinden çok farklı görünüyor. Üretim tekniklerindeki hızlı değişim ve neolibereal politikalar, üçüncü dünyada, kentlere yığılan sistem dışı (üretim ve standart sosyal yaşam dışı) kitleyi büyütüyor. Gelişmiş kapitalist ülkelerde ise, refah devletleri eriyor, işçi sınıfının büyük bölümü elde ettiği hakları yitirirken, sınıfın belli bir kesimini nitelikli işgücü olarak üretim örgütlenmesinin çekirdeğine çekiyor. Fakat bu farklılıklar birbirine temas etmeyen tümüyle ayrı kanallardan akan süreçler değildir.

Genel olarak kapitalizm, özel olarak batı kapitalizmi, artık üretim yorgunudur. Üretim tekniklerinin değişim hızı ve

uluslararası rekabet sürekli kâr oranlarını aşağıya çektiği için, sermayenin spekülasyona akan bölümü sürekli büyüyor. Kapitalizmin iki kutbundaki gelişmeler bir tek temel nedene dayanıyor: Kapitalizmin eski anayurtlarında üretim temelli sermaye birikim sistemi köklü bir tıkanma içindedir. Yaşanan büyük bunalımın zemininde yatan gerçek budur. Kapitalizmin bu üretim yorgunluğu işçi sınıfı mücadelesinde yeni bir tarzın ipuçlarını da ortaya koymaktadır. Bu da, **işgal fabrikalarıdır.** Bu olguya en fazla Latin Amerika'da rastlansa da, batı ülkelerinde de böyle denemeler yaşanıyor. Kapitalizmin hem üçüncü dünyada hem de kendi anayurtlarında sürekli olarak sınıfın önemli bir bölümünü üretim dışına püskürten eğilimi sürdüğü müddetçe, işgal fabrikaları da artacaktır.

Sonuç olarak, kapitalizmin tıkandığı noktalardan ortaya çıkan sosyalizmin filizleri, sistemin tümüne baktığımızda umut kıracak ölçüde cılızdır. Fakat feodalizm içinden kapitalizmin filizlerinin yeşerdiği 16. yüzyıla geri dönüp baktığımızda, orada da henüz cılız gelişmeler görürüz. Bu filizlerin gürbüzleşmesinin kaynağı feodal sistemin bir bütün olarak tıkanmasında yatıyordu. Kapitalizm de tarihinin en köklü tıkanmasının eşiğindedir. Devrimci literatürde bitip tükenmeyen bir şekilde "sürekli kriz"den söz edilmiş, kapitalizme hep ömür biçilmiştir. Şimdi de benzer bir yanılgı içinde olamaz mıyız? Sözünü ettiğimiz, kapitalizmin son derin krizinin yaşandığı ve yolun sonuna gelindiği yollu falcılıklar değildir. Kapitalizm öyle bir noktaya gelmiştir ki köklü tıkanma noktalarından kendi alternatifinin filizleri ortaya çıkabiliyor. Fakat bu kapitalizmin doğrudan yıkılışını haber vermiyor. O başka güç dengelerinin ortaya çıkmasını gerektiriyor. Ajitasyon yüklü "son büyük bunalım" söylemleri yerine kapitalizmin günümüzde girdiği tıkanıklığın öncekilerden farkını ortaya koymak daha yerinde olur. "Sistemin sınırları" bölümünde vurguladıklarımızı tekrarlayalım.

Kapitalizm, yeni bir sermaye birikim ve üretim tarzı krizi içindedir. İkinci Dünya Savaşından beri yürüttüğü tarz tıkanmıştır. Son yaşanmakta olan büyük bunalım bunun en güçlü kanıtıdır, ancak ortada henüz bir "çıkış-çözüm yolu" görünmüyor.

"Bilimsel teknik devrim" çok önemli bir sonuç yarattı. Tekniğin değişim ve üretime uygulanma hızı önceki dönemlerle kıyaslanmayacak ölçüde arttı. Bu değişim sermayenin organik bileşimini arttırdığı için kâr oranları üzerinde aşağı yönlü baskı da arttı. Neoliberalizm ile uluslararası rekabetin yükselmesi de aynı yöndeki baskıyı güçlendirdi. Kâr oranları üzerindeki baskının yoğunlaşmasına sermayenin en güçlü tepkisi spekülasyondaki artış oldu.

Üretimde hızlı yenilenen tekniklerin uygulanmasının başlıca iki yönlü etkisi oldu. Üretim ve standart sosyal yaşam dışına itilen kitle sürekli büyüdü, "dışlanmışlık" gelgeç değil yapısal bir sorun haline geldi. Öte yandan, yeni tekniklerle işçi sınıfının bir kesimi *Team Work*'la üretim örgütlenmesinde, sadece kol gücüyle değil, yaratıcılığı ile rol almaya başladı. İşçi sınıfının yaratıcı inisiyatifinden ürken kapitalizm, bu yeni üretim tarzının özünü öldürerek, kendi yolunu tıkamış oldu. Bunun yarattığı gerilim, üretim sisteminin derinliklerinde birikmeye devam ediyor.

Kapitalizm, bütün bu tıkanmalardan, nano ve gen teknolojisiyle, doğa ve insanın üretim gücünü ele geçirmeye çalışarak çıkmaya hazırlanıyor. Bu, doğada insanın varoluş koşullarının kapitalizmin kâr ve mülkiyet hırsının boyunduruğuna, bugüne kadar olduğu gibi dolaylı değil, doğrudan girmesi anlamına geliyor. Böylece, kapitalizm, yapılandırmaya hazırlandığı yeni üretim ve sermaye birikim tarzıyla sadece işçi sınıfı ile değil insanla karşı karşıya gelmektedir. Kapitalizmin krizinin bugünkü özgün yanları, aynı zamanda onun bir üretim sistemi olarak tarihsel sınırlarına yaklaştığının

ipuçlarını vermektedir.

Bu özgün koşullara kapitalizme karşı mücadele yönünden bakarsak, orada da bir anormallik göze çarpar. Bugün "akıl almaz" bir terslikle karşı karşıyayız. Kapitalizm büyük bunalımlarından birisini yaşıyor, fakat çalışanların dünya ölçüsünde örgütlülüğü ve mücadelesi ise sosyalizm tarihinin neredeyse en zayıf günlerinden geçiyor.

Bu "akıl almaz" çelişki nasıl açıklanacak? Sosyalizm, yüz elli yılı aşkın mücadele sürecinde çok köklü bir değişimin, yeni bir tarihsel dönemin eşiğindedir. Yaşananlar bu büyük değişimin sancılarıdır. "21. Yüzyıl Sosyalizmi"nin henüz çok cılız pratiği bu köklü değişimin ipuçlarını veriyor. Bugünün zayıflığının kaynağı köklü değişim sancılarıdır. Günümüz mücadelesinin belki de en özgün yanı, kapitalizm tarihsel sınırlarına dayandıkça, onun içinden sosyalizmin, sadece bir düşünce akımı ve politik mücadele olarak değil, bir yaşam biçimi olarak filizlenmesidir. Venezüella ve Bolivya'da yaşananlar bu yönde en çarpıcı örneklerdir. Bu olgu, sosyalizm mücadelesini strateji, program ve örgütlenme biçimleri yönünde güçlü bir şekilde etkilemektedir.

21. YÜZYIL SOSYALİZMİNDE "ÖNCÜLÜK" SORUNU

Sosyalizm mücadelesinde sınıf öncülüğü sorunu kapitalizmin "informatik çağ"a girmesiyle yoğun bir tartışma konusu oldu ve olmaya devam ediyor. Tartışma Sovyetlerin çöküşü öncesinde başlamıştı, çöküş sonrası iyice şiddetlendi. Bu tartışmayı tetikleyen iki temel neden: kapitalizmde yaşanan yapısal değişim ve sosyalist sistemin çöküşüdür.

Kapitalizmde yaşanan yapısal değişim, sınıfın mücadele içindeki konumlanışında önemli değişimler yarattı. Sanayi

kapitalizminden informatik çağa veya bilgi-hizmet kapitalizmine geçiş, sınıfın **yoğunluk** ve **homojenliğinde** köklü değişimler getirdi. Fabrika kapitalizmindeki yoğunluk zayıfladı; sınıf, bilgi-hizmet kapitalizminde dağınık ve çok parçalı hale geldi. Yapısallaşan işsizlik tehdidi ve parçalanma, sınıfın topyekün davranış yeteneğini **sınırladı.** Ayrıca özellikle üçüncü dünya kapitalizmi için bu tablo çok daha keskin hale gelmiştir. Bu dünyada bir işte çalışıyor olmak imtiyazlı bir konuma sahip olmak anlamına geliyor.

Bütün bunların basit değişimler olmayıp, işçi sınıfı mücadelesinde bir tarihsel dönemin kapanışına işaret ettiği artık yeterince ortaya çıkmıştır. 19. yüzyıl başlarında hız alan ve 1970'li yılların sonlarında kapanış işaretleri veren sanayi kapitalizmi döneminin özellikleriyle koşullanmış mücadele dönemi, yerini bilgi-hizmet kapitalizmindeki mücadele koşullarına bırakıyordu. Bu köklü değişim kaçınılmaz bir şekilde işçi sınıfının öncülüğü ve yeni mücadele yolları üzerine soruları yoğunlaştırdı. Sadece bu kadar da değil, sosyalist sistemin çöküşü, işçi sınıfının sosyalizmi kurma ve yetkinleştirme yeteneği üzerine sorgulamayı da getirdi. Daha önce vurguladığımız gibi, bugünün sosyalistleri sadece kapitalizmle değil, yaşanan sosyalizm deneyi ile de aynı zamanda hesaplaşmak gibi çok zorlu bir görevle karşı karşıyalar.

Buradan Latin Dünyasında yaşanan "21. Yüzyıl Sosyalizmi"n pratiğine geçelim. Ne Venezüella Bolivar Devriminde, ne de Bolivya'da işçi sınıfı belirleyici bir rol oynamıştır. Bu devrimlerin aktörleri *barrio*'ların yoksulları ve yerli haklardır. Üstelik işçi sınıfı, özellikle Venezüella deneyinde görüldüğü gibi, devrime ve üretim örgütlenmesine katılımda sorunludur. Ücret artışı "dar ufkundan" geniş "stratejik hedeflere" geçmekte sancılanıyor. Bu deneylerden hareketle "21. Yüzyıl Sosyalizmi" mücadelesinde işçi sınıfının rolü ile ilgili genel sonuçlar çıkartmak erken ve hatalı olur. Ancak hem

kapitalizmde yaşanan yapısal değişimlerin sınıf mücadelesine etkilerinden, hem de Latin Dünyasında yaşananlardan bazı sonuçlar da mutlaka çıkartılmalıdır.

Birincisi, dünya devrimci sürecinin yanıcı maddesi geniş yoksul yığınları, dışlanmışlar, işsizler ve çalışan yoksullar arasında birikiyor.

İkinci olarak, işçi sınıfı parçalanmış yapısıyla hem kendi içinde hem de geniş yoksul yığınlarıyla ittifak kurmak, birleşmek göreviyle yüzyüzedir. Dünün işçi-köylü ittifakı bugün özellikler kentlerde yığınaklar oluşturan işçi, işsiz ve yoksul kitlelerin **iç ittifak** kurma sorununa dönüşmüştür. Ancak bu iç ittifakı kurmada "imtiyazlı" konumda olan işçi kesimlerinin öncü rolü oynama şansı hemen hemen görünmüyor. Sınıfın en yoksul kesimleri bu ittifakı yaratmakta daha büyük şansa sahiptir.

Üçüncü ve en önemlisi, işçi sınıfı sosyalizm mücadelesinde öncü konumunu yeniden kazanabilmek için, pratik mücadele hedeflerinde yeni seviyelere çıkmak zorundadır. Sadece ücret ve yaşam koşulları için mücadele etmek sınıfa öncülük konumu kazandıramaz. "Kapitalizmin içinden, ona meydan okuyarak" geniş yoksulların yaşadığı varoşlarda sosyal yaşamın ve üretimin örgütlenmesinde öncü olabileceğini kanıtlamalıdır. 1980'lerin ortalarında büyüyen sosyal hareketler bu özelliğe sahiptir. İkili iktidarların yaşandığı dünyamızda işçi sınıfı iktidar mücadelesi hedefini yitirmeden, günümüz koşullarında sosyal yaşamı ve üretimi örgütlemeye talip olabilmelidir. "İşgal fabrikaları" üretim yorgunu kapitalizmin içinde yeni mücadele alanı olmaya adaydır. Sosyalizmin filizlerini kapitalizmin içinde yaratma rolünü üstlenebildiği ölçüde işçi sınıfı öncü rolünü yenileyebilecektir.

21. YÜZYIL SOSYALİZMİNDE ÖRGÜTLENME

"*Bugün Latin Amerika'da işçi sınıfının başarma gücünün büyük ölçüde zayıfladığına şüphe yoktur. Bu ortalıkta dolaşan iki hayalet nedeniyledir: imtiyazlı bir azınlık haline gelen istikrarlı ücrete sahip olanların işten atılma korkusu ve neoliberalizm altında sınıfın parçalanmasıdır.*" (Harnecker, 2007, s.68) Bugün sadece Latin Amerika'da değil, hemen tüm dünyada "yeni sendika stratejileri", yeni örgütlenme biçimleri tartışılmaktadır. Yeni koşullar yeni arayışları getiriyor. Örgütlenme alanı mücadelenin esneklik ve değişkenlik gerektiren alanı olduğu için, sabit formüller arayışının en yararsız olduğu bir alandır. İşçi sendikalarından devrimci siyasal örgütlenmelere kadar, yaşamın her alanında günümüz mücadelesinin gereklerine göre yeni yönelişler kaçınılmazdır. Kendimizi bütün bu değişimlerdeki bir temel özellikle sınırlayacağız.

"*Sol, sadece politik partilere ve politik örgütlenmelere ait olanlara indirgenemez; sosyal aktörler ve hareketler de ona dâhildir. Bunlar sıklıkla öncekilerden daha dinamik ve mücadelecidirler, fakat herhangi bir politik parti ve örgütlenmeye dâhil olmayı reddediyorlar.*

"*Sosyal pratikte bu kavramsal ayırma her zaman geçerli olmasa da, basitçe, ilk grubu* ***politik sol****, ikinci gurubu* ***sosyal sol*** *olarak nitelemeye karar verdim.*" "*Stratejik görev, büyüyen ve yaygınlaşan sosyal muhalefeti dev bir blokta birleştirmektir.*" (Harnecker, 2009, s.22)

Latin Amerika'daki deneyler ve batıda anti-küresel hareketlerin gösterdiği gibi, eski "politik sol" ile yeni "sosyal hareketler"in birleşmesi, içinde zorlu sorunları barındırıyor. Kapitalizmin "yeni dünya düzeni"nden söz ettiği yıllar, aynı zamanda "sosyal hareketler"in yaygınlaştığı yıllardır. Bu rastlantı değildir. "Politik hareketler", yeni koşulları kavrayıp, buna göre davranamadığı ölçüde "sosyal hareketler" onların

dışında büyümüştür.

"*Alternatif bir toplum için sadece propaganda yeterli değildir. ...Vaat ettiklerimizi pratiğimizde göstermek zorundayız.*

"*Bunu yapmak için, bölgelerde ve solun egemen olduğu alanlarda, kâr mantığıyla ve bunu dayatan ilişki tarzıyla bağları koparmak ve dayanışma temelli insancıl mantığı aşılamaya çalışarak, kapitalizme karşı halkçı yapılanma sürecini geliştirmeliyiz.*" (Harnecker, 2009, s.36)

"*Aktif olmak için, bir partinin, bir kitle örgütlenmesinin, bir hareketin üyesi olmak şart değildir; alternatif bir model projenin pratiğe uygulanmasına katılarak da aktif olunabilir.*" (a.g.e., s.37)

21. yüzyıl mücadelesi kendi özgün koşullarına göre farklı örgütlenmeler yaratıyor. Bunların en öne çıkanı Harnecker'in deyimiyle "sosyal sol"dur. Yazımız boyunca bu örgütlenmelerden "sosyal hareketler" diye söz ettik. Sosyalizmin çöküşü ile iktidar mücadelesinin darbelendiği ve ayrıca neoliberalizmin yarattığı yeni sosyal felaketlerin sonucu yeni bir mücadele biçimi ortaya çıktı. Belli alan ve bölgelerle sınırlı, oralardaki yaşamı değiştirmeyi amaçlayan bu hareketler artık günümüzde bir olgudur. Kapitalizm eğer yeni bir "refah" dönemi yaratamazsa ki bu imkânsız görünüyor, bu hareketler daha da gelişecektir. "Kâr mantığıyla ve bunu dayatan ilişki tarzıyla bağları koparmak ve dayanışma temelli insancıl mantığı" yaygınlaştırmayı hedefleyen sosyal hareketler, eskinin bilinen siyasal partilerinden farklıdır. Liderlik, hiyerarşi, örgütlenme olarak çok esnek, katı sınırlarla belirlenmemiş hareketlerdir. Gündelik yaşamın sorunlarını yaratıcı yollarla çözmeyi hedefliyorlar.

Günümüzde, bugüne kadar belirgin ve baskın örgütlenme biçimleri olan işçi sendikaları ve işçi sınıfı partileri kesin bir erozyon içindedir. Sendikalar, büyük maddi varlıklara sahip olmalarına rağmen, ufuklarında dünkü ücret mücadelesi

dışında yeni bir şey yoktur. Oysa günümüz kapitalizmi her gün canlı emeği daha fazla üretim dışına itiyor, aynı zamanda çalışanları yüz yıl öncesinin koşullarında üretim yapmaya zorluyor. İşgünü çoktandır 12, hatta 14 saate çıktı. Başta Fransa olmak üzere bazı batı ülkelerinde, elbette daha çok Latin Amerika'da işgal fabrikalarında işçilerin üretim yapması yeni bir mücadele biçimi olarak doğuyor. Sendikalar artık ücret alanından **üretimin örgütlenmesi alanına** da stratejik bir hedef olarak sıçramak zorundadırlar.

İşçi sınıfı partileri farklı konumda değildir. "Sınıf içinde" örgütlenme artık yetmiyor, "alternatif bir toplum için sadece propaganda yeterli değildir. Vaat ettiklerimizi pratiğimizde göstermek zorundayız." İkili iktidarların yaşandığı dünyamızda gelişen sosyal hareketler bunu yapıyorlar.

"21. Yüzyıl Sosyalizm" mücadelesinin örgütlenme alanında temel stratejik sorunu, devrimci örgütlenmelerle sosyal hareketlerin bağını kurabilmektir. Eski yollarla bu bağlar kurulamıyor. Bunu en iyi Arjantin örneği göstermiştir. Fakat aynı örnek, sosyal hareketlerin kendi gündelik ufuklarının dışına çıkamadıklarında zayıflamaya mahkûm olduğunu da gösterdi. Venezüella ve Bolivya'da yaşananlarsa sosyal hareketlerle öncü hareketlerin birleşmesinden bambaşka sonuçların çıkabileceğini göstermiştir. Venezüella'da MBR-200 hareketi, Bolivya'ya Sosyalizme Doğru Hareketi, yaygın sosyal hareketlerle güçlü bağlar kurabilmiş ve en önemlisi iktidara doğru yürümeyi göze almıştır.

SONUÇ

"21. Yüzyıl Sosyalizmi", büyük devrimci dalgalarla değil, mevzi savaşlarıyla yol alıyor. Kapitalizmin "gri alanlarından" yükselen bu mücadele, mürekkep lekesi gibi dünyaya yayıl-

maya adaydır. "21. Yüzyıl Sosyalizmi"nin "çok kutuplu dünya"nın kutuplarından birisi olması büyük olasılıktır. Onun kapitalizmin muazzam üretim teknikleriyle ve tüketim bolluğuyla yarışması elbette imkânsızdır. Fakat kapitalizmin gittikçe vahşileşen yüzüne karşı farklı değerleri öne çıkartarak mevzi kazanma şansı vardır. Bu yönde üç önemli silaha sahiptir.

Birisi, katılımcı demokrasidir. Kapitalizmde artık bir medya şovuna dönüşen temsili demokrasi gittikçe inandırıcılığını kaybediyor. "21. Yüzyıl Sosyalizmi"nde insanların kendi gelecekleriyle ilgili hem söz söyleme hem de pratik uygulama gücünü elde etmeleri onun üstün bir yanıdır. Katılımcı demokrasi, kapitalizmin siyasal değerlerine karşı bir meydan okumadır.

İkincisi, üretim sürecinin insan için bir işkence olmaktan çıkarılmasıdır. "21. Yüzyıl Sosyalizmi" kendi üretim disiplinini kurabilir, üretime insanın yaratıcı katılımını sağlayabilir. Kapitalizmin uygulamaktan ürktüğü gurup çalışmasını (*Team Work*) daha etkin ve yaratıcı bir şekilde yaşama geçirebilir. İşçi sınıfının üretime yaratıcı katılımının zorlu bir süreç olduğu, bir kez daha Bolivar Devriminde ortaya çıkmıştır. "21. Yüzyıl Sosyalizmi" kapitalizm okyanusunda bir adacık olsa da, bu konudaki başarıları onun çekim gücünü arttıracaktır.

Üçüncüsü, tüketim çılgınlığı yerine yeni bir tüketim ahlâkının yaratılmasıdır. Amerika'da obezitenin toplumun üçte birini kapladığı ve bu toplumsal bozulmaya karşı şişmanlatıcı yiyeceklere vergi konulması tartışmalarının yapıldığı zamanlardayız. Oburca değil insanca tüketim, sosyalizmin mutlaka yaratması gereken hem maddi hem de moral bir değerdir.

Günümüz kapitalizmi işgücünün metalaştırılmasından insanın metalaştırılmasına doğru adımlar atarken, bu aynı zamanda onun büyük açmazını gösteriyor. "21. Yüzyıl Sosyalizmi", kapitalizmin devasa teknik gücüyle henüz baş edemeyecek kadar zayıf olsa da, onun yitime sürüklediği insana, insanlığını geri vererek büyük bir güç kazanabilir.

KAYNAKÇA

Achtenberg, Emily. "Halk Örgütlenmeleri ve İsyan: Bolivya, El Alto'daki Mahalle Konseyleri", *Yol Dergisi*, S. 15, Kasım-Aralık 2008

Acosta, Vladimir. "Venezuela: A 'Critical Evolution' of The Bolivarian Process I", *www.venezuelanalysis.com*, June 2009

Albert, Michael. "Argentine Self Management", *www.zmag.org*, Nov. 2005,

Barrett, Patrick., Daniel Chavez, Cesar Rodriguez-Garavito, *The New Latin American Left*, Utopia Reborn, 2008

Bohmer, Peter. *Venezuela: Socialism for The 21st Century*, Znet, August 2009

Bolpress. "Bolivia: Two years of 'post-neoliberal' Indigenous nationalism", *www.boliviarising.com*, August 2008

Borges, Stalin Perez. "Venezuela Steel Nationalisation Marx 'New revolution within revolution", *Green Left Weekly*, April 2008

Carlson, Chris. "United Socialist Party of Venezuela Enters New Phase", *www.venezuelanalysis.com*, June 2007

Carlsen, Laura. "Interview with Alvaro Garcia, Vice President of Bolivia", *www.counterpunch.com*, Nov 2007

Chandra, Pratyush. "Nepal and Venezuela", *www.counter-punch.com*, April 2006

Chavez, Hugo. "Hugo Chavez presents Gramsci to hundreds of thousands of people", *www.axisoflogic.com*, June 2007

Chirino, Orlando. "Trade Unions and Socialism in Venezuela", *www.venezuelanlysis.com*, July 2007

Ciccariello-Maher, George. "Dual Power in the Venezuelan Revolution", *Monthly Review*, Sep. 2007

Crabtree, John. "Bolivia's controversial constitution", *www.boliviarising.com*, Dez.2007

Ellner, Steve. *Rethinking Venezuelan Politics: Class, Conflict and the Chavez Phenomenon*, 2008

Fuentes, Federico. "Venezuela: Socialist Tide activists on the referendum defeat and the PSUV", *Znet*, March 2008

Fuentes, Federico. "Venezuela: Class Struggle Heats up over Battle for Workers' Control", *Green Left Weekly*, July 2009

Gilly, Adolfo. "The Spirit of Revolt: Bolivia's Ongoing Revolutions", Nov. 2007

Harnecker, Marta. "Venezüella'da Halk İktidarı Deneyi", *Green Left Weekly*, Aralık 2006

Harnecker, Marta. *Rebuilding the Left*, 2007

Harnecker, Marta. "Venezuela: Blows and Counterblows", *www.venezulanalysis.com*, July 2007

Harnecker, Marta. "Venezuela: A Critical Evolution" of The Bolivarian Process II", *www.venezuelanalysis.com*, June 2009

Harnecker, Marta. "Ideas for the Struggle", *International Journal of Social Renewal*, 2009

Janice, Kiraz., Federico Fuentes, "Venezüella's Labor Movement at the Crossroads", *www.venezuelanalysis.com*, April 2008

Janice, Kiraz. "Chavez Comments Spark Discontent Among Venezuelan Electrical Workers", *www.venezuelanalysis.com*, November 2009

Lambert, Renaud. "Venezuela's Promising Future", *www.mondediplo.com*, Sept. 2006

Lebowitz, Michael A. *Built It Now, Socialism For The Twenty-First Centuary*, 2006

Lebowitz, Michael A. "Venezüella: Kötü Latin Amerika Solunun İyi bir Örneği", *www.sendika.org*, Ekim 2007

Lenin, V.I. *Our Revolution*, Cilt 33, 1980

Lenin, V.I. *Report On The New Economic Policy*, Cilt 33, 1980

Lenin, V.I. *New Economic Policy and The Tasks of The Political Education Departments*, Cilt 33, 1980

Linera, Alvaro Garcia. "Historic Speech by Alvaro Garcia Linera", Oct. 2006

Linera, Alvaro Garcia. "Bolivian Vice President defens MAS government's record in Office", *www.boliviarising.com*, Sep 2009

"Venezuela: Firmness and Participation Needed to Deepen Transition to Socialism", *Marea Socialista*, 12 July 2009

Munckton, Stuart. "The Struggle for Workers' Power in Veneuela", *www.venezuelanalysis.com*, July 2007

Munckton, Stuart. "Venezuela's battle in the contryside and revolution within the revolution", *dsp.org.au*, Oct. 2007

Müller, Alberto Garcia. "The Big Challenges Venezuelan Cooperativism Today", Aug. 2007

Petras, James. "The Unemployed Workers Movement in Argentina", *Monthly Review*, January 2002

Petras, James. "Venezuela: Between Ballots and Bullets", www.axisoflogic.com, Nov. 2007

Petras, James. "Venezuela: Democracy, Socialism and Imperialism", *www.venezuelanalysis.com*, April 2008

Pinerio Harnecker, Camila; "Workplace Democracy and Collective Conscious", *Monthly Review*, Nov. 2007

Prada, Raul. "Bolivia's New Political Constitution of the State", *www.boliviarising.com*, July 2009

Raby, D.L. "Günümüzde Latin Amerika ve Sosyalizm", 2006

Raminez, Franklin. "An Amazing Interview with Alvaro Garcia Linera, Vice-President of Bolivia", *www.axisoflogic.com*, April 2006

Rivas, Jesus A. "What is the Path to Socialism", *www.axisoflogic.com*, 10 Juli 2007

Rojas, Alberto Müller. "United Socialist Party of Venezuela is

an Instrument for Socialism", March 2008

Sitrin, Marina. "Horizontalism, Voices of Popular Power in Argentina", 2006

Touraine, Alain. "Bugünün Dünyasını Anlamak İçin Yeni Bir Paradigma", 2007

Wilpert, Gregory. "Changing Venezuela, by Taking Power", 2007

Woods, Alan. "Venezüella'daki Kamulaşştırma Sürecinin Sosyalistler İçin Anlamı", *www.latinbilgi.net*, Haziran 2007

Yılmazer, Mehmet. *Kapitalizmden Sosyalizme Geççişş Çağına Ne Oldu?*, İstanbul: Alaz Yayınları, 2000

Yılmazer, Mehmet. "Sınıf Mücadelesinin Sorunları, Tarih ve Günümüz", *Yol Dergisi*, S. 6, Şubat 2005, s.3-31

Yılmazer, Mehmet. *Kapitalizmde Yapısal Dönüşüm: Manifaktürden "Sanayi Ötesine"*, İstanbul: Alaz Yayınları, 2007

Zibechi, Raul. "The Militarization of the World's Urban Peripheries", *www.americas.irc-online.org*, Şubat 2007

İSİM DİZİN

Achtenberg, Emily 93
Acosta, Vladimir72, 83
Albert, Michael 65
Andropov, Yuri 148

Barrett, Patrick 22, 92
Bebel, August 120
Bohmer, Peter 56
Borges, Stalin Perez 65

Carlson, Chris 71
Carlsen, Laura 93, 101, 108, 111
Chandra, Pratyush 78
Chavez, Hugo 7, 9, 10, 42-46, 48-62, 64-74, 76-89, 100, 104, 118, 119, 140, 142, 144, 152-155, 157-160, 167, 168, 173
Chirino, Orlando 61
Ciccariello-Maher, George 76
Crabtree, John 101

Davis, Mike 138

Ellner, Steve 42, 68, 79
Fuentes, Federico 59, 62, 63, 66

Gilly, Adolfo 90
Gramsci, Antonio 84, 144

Harnecker, Marta 49, 51, 60, 70, 73, 74, 77, 78, 140, 144, 146, 147, 181, 182
Holloway, John 30

Janice, Kiraz 62, 66

Kastro, Fidel 18, 87, 88
Katari, Tupaj 89
Kruşçev, Nikita 114

Lambert, Renaud 75
Lassalle, Ferdinand 120
Lebowitz, Michael A. 61, 62, 81, 89, 158, 160-164
Lenin, V.I. 18, 61, 86, 120, 131, 142, 143, 147-149, 170
Linera, Alvaro Garcia 97-99, 102-110, 151, 153
Lula da Silva 9, 72

Marks, Karl 7, 86, 114, 120
Morales, Evo 50, 89, 90, 92, 93, 96-100, 102, 104-111, 140, 142, 152, 157, 168, 173
Munckton, Stuart 61, 64, 79
Müller, Alberto Garcia 51

Obama, Barack 89

Petras, James 9, 10, 24, 25, 38, 58, 59
Pinerio Harnecker, Camila 51
Prada, Raul 101

Raby, D.L. 36, 43, 44, 86, 88, 133
Raminez, Franklin 91
Rivas, Jesus A.18
Rojas, Alberto Müller 71

Sitrin, Marina 21, 23, 24, 26-36

Touraine, Alain 14, 15, 17

Wilpert, Gregory 46-48, 50-52
Woods, Alan 82

Yılmazer, Mehmet 124-126, 161, 171

Zibechi, Raul 139

YER ADLARI VE KAVRAM DİZİN

ABD 8, 9, 21, 45, 76, 89, 135, 136
Afganistan 7, 17, 122, 135, 136
Afrika 19, 34
ALCASA64
Alman Emekçileri Genel Derneği 120
Alman Sosyal Demokrat İşçi Partisi 120
Almanya 12, 20, 114
Amerika 8, 19, 20, 38, 59, 135-137, 146, 184
Anti Küresel Hareket 8, 10, 11, 13, 37, 118, 119, 133, 181
Antik çağ 127
Arjantin 10, 11, 21-26, 28-33, 36-38, 40-42, 64, 106, 173, 183
Arjantin Ayaklanması 23-26, 30, 32-42, 88, 133
Asimetrik Savaş 139
Aşırı Demokrasi 147
Autogestion (otonomi) 32-34, 39, 41, 96, 100
Aymara 91, 92

Bağlantısızlar Bloğu 20
Balkan Savaşı 15
Barrio (Varoş) 10, 24, 25, 36, 37, 40, 41, 48, 54-56, 60, 61, 71, 77, 159, 179
Barrio Hareketi 36, 37, 40, 41
Barrio Konseyi 48, 77
Berlin Duvarı 10, 11, 114, 117-119, 135
Beşinci Cumhuriyet Hareketi/Partisi (MVR) 44, 45, 60, 68-72, 74
Bilgi Çağı 7, 16
Bilgi-Hizmet Kapitalizmi 126, 138, 179
Bilimsel Teknik Devrim 123, 177
Birinci Dünya Savaşı 143, 170
Bolivar Çemberleri 67, 68, 74
Bolivar Devrimi 45, 46, 50, 52, 54-57, 59-70, 72-79, 81-83, 85, 88, 89, 100, 105, 119, 139, 140, 145, 154, 155, 158-161, 164, 165, 167, 179, 184
Bolivar Milisleri 76
Bolivar Okulları 54
Bolivarcı Ordu-200 (EBR-200) 43, 67
Bolivya 11, 21, 39, 40, 89-95, 97-110, 134, 139, 141, 142, 144-147, 151, 154, 157, 168, 178, 179, 183
Bolivya Devrimleri 96, 157, 159, 167

Bolivya Kır İşçileri Sendikası Konfederasyonu 11
Bolivya Koka Ekicileri ve Köylü Hareket 10
Bolivya'ya Sosyalizme Doğru Hareketi 183
Bolşevik Partisi 120
Bolşevik(ler) 62, 86
Brezilya İşçi Partisi 72
Brezilya Topraksız Köylü Hareketi 10, 39, 173
Buenos Aires 23, 88
Burjuva Devrimleri 119, 120, 131, 144, 168, 171
Büyük Fransız Devrimi 117

Campesinos (tarım işçileri) 91, 93
Caracas 42, 48, 57, 72, 160, 161
Caracazo Ayaklanması 43, 60, 66
Chavez iktidarı 42, 44-46, 48-60, 62, 64, 65, 67, 69., 72, 76, 78, 79, 83, 100, 154, 155, 158, 167
Chavezci Kapitalistler (işverenler) 81, 160
Chiapas 37, 173
Cid Campeador 29
Cocaleros 92, 105
Cochabamba 92
Colectivo Situaciones 31
Companerismo (yoldaşlık) 31
Country Club' (zenginlerin üye olduğu bir klüp) 43

Çekoslovakya 114
Çin 20, 1213, 143, 156
Çocuk Hakları Konseyi 48
Çok Kutuplu Dünya 121, 122, 132, 135, 184

Demokratik Devrim 79, 120
Demokratik Merkeziyetçilik 49
Deneysel Sosyalizm Yolu 68, 69
Devlet Mülkiyeti 51, 52, 100, 150, 156, 157, 164, 166
Devlet sektörü 56, 78, 157, 158
Devrimci Bolivarcı Hareket-200 (MBR-200) 43-45, 60, 183
Doğrudan Demokrasi 28-30, 32, 33, 39, 40, 69, 147, 150
Doğu Avrupa ülkeleri 117
Dominik Cumhuriyeti 10
Dördüncü Kuşak Savaş 139
Dünya Sosyal Formu 8, 1188, 119
Dünya Ticaret Örgütü 135

Eğitim Reformu 54
Einstein Fiziği 115, 116
Ekonomik Program 156
Ekvador 173
Ekvador Köylü-Yerli Hareketi 10
El Alto 93-96, 105, 107
El Alto Halk Üniversitesi 94
EMAPA 102
Embriyon Halinde İşçi Köylü Devleti 79
Estado Mayor del Pueblo (Halkın Birleşik Yönetimi) 92
Etnik Hareketler 9

Fabrika Kapitalizmi 125, 138, 168, 169, 179
FARC 10
Faşist Askeri Darbeler 42
FEDECAMARAS 58
Feodal tekel 168
Feodalizm 12, 129, 131, 144, 153, 168, 169, 175
FETRAELEC 66

Finans Spekülasyonu 20
Fordizm 124, 127, 174, 175
Fransa 12, 183

Gaz Savaşları 39, 92, 93, 95, 99, 104, 106
Genç Kapitalist Düzen 168
General Mosconi 25
Gri alanlar 145, 183
Güney Afrika 136
Güney Asya 19, 34, 173

Halk Demokrasisi 170
Halk Egemenliği Meclisi 92
Halk Meclisleri 23, 76, 95
Halkçı İktidarlar 10
Halkın Birleşik Yönetimi 92
Halkın silahlandırılması 76
Halkın yönetim inisiyatifi 159
Hamas 173
Hindistan 123, 136
Hizbullah 173
Honduras 173
Horizantalizm 35
Horizontal 39, 41
Hükümet-Dışı Örgütlenmeler 9

I. Enternasyonal 119
II. Enternasyonal 86, 113, 120, 134
IMF 21, 23
Irak 7, 8, 17, 122, 135, 136
IV. Cumhuriyet 84, 144

İç düşman 154
İç ittifak 180
İkili İktidar 57, 78, 79, 82, 85, 99, 104, 107-110, 134, 139, 140, 142, 146, 149-154, 156, 167, 168, 180, 183
İkinci Dünya Savaşı 19, 123, 177
İktidarsız dünyayı değiştirmek 133
İmparatorluk 121, 122, 129
İnformatik Çağ 117, 118, 123, 126, 142, 179
İngiltere 12, 20, 136
İnsanın metalaştırılması 130, 184
İnveval (işçilerin yönetimindeki bir fabrika) 164, 165
İran 139
İspanya 12
İspanyol 75
İşçi Konseyleri 61, 69, 161, 164
İşçi Sendikaları 181, 182
İşçi Sınıfı 12, 14, 25, 60, 63-65, 71, 81, 90, 91, 104, 105, 113, 120, 125, 126, 131, 145, 151, 158-160, 163, 165, 166, 170, 171, 172, 175-177, 179-184
İşçi Sınıfı partileri 120, 182, 183
İşçi Yönetimi 52, 57, 63, 64, 154, 157, 160-165
İşçi-Köylü Ayaklanmaları 119, 131, 139
İşçi-Köylü İttifakı 127, 180
İşçilerin niteliksizleştirilmesi 169
İşgal Fabrikaları 176, 180, 183
İşgücünün metalaştırılması 130, 184
İşsiz İşçiler Hareketi 21, 24, 26, 27, 31, 35, 37
İşyeri Konseyleri 166

Japonya 20, 117
Jeopolitik alanlar 138
Junta 94, 95

Kaos 118
Kaos Alanları 138, 139
Kapitalist Ekonomi 51, 81
Kapitalist Sistem 7, 14, 20, 21, 33, 132, 137
Kapitalizmden Sosyalizme Geçiş Çağı 30, 39, 113, 143, 144, 153, 171
Karma Ekonomi 80, 100
Katarismo 91, 92
Katılımcı Bütçe 69
Katılımcı Demokrasi 39, 40, 46, 48, 49, 57, 69, 74, 76, 80, 83, 101, 146-150, 153, 154, 156, 184
Kent Toprak Reformu 54
Koka yetiştiricileri 93
Kolektif Liderlik 72, 73
Kolombiya 10
Komün 48, 57, 68, 75, 150, 156, 159
Komünal Konseyler 46, 48, 60, 61, 69, 74, 75, 76, 80, 89, 100, 146, 150, 154, 158, 159, 166
Komünist Enternasyonal 49
Komünist Manifesto 16, 113, 119, 169
Kooperatif(ler) 45, 49, 51, 52, 53, 57, 68, 75, 80, 83, 103, 109, 156, 157, 160, 164, 165
Kuantum Fiziği 114, 115, 118
Kuzey Amerika 85
Küba Devrimi 18, 87
Kübalı doktorlar 55
Küçük burjuva 119
Küreselleşme 7, 16, 17, 20, 118, 141, 173
La Paz 90, 91, 93, 94, 96, 103
Latifunda (Büyük tarım çiftlikleri) 53
Latin Amerika 8-12, 15, 17-19, 21, 24, 29, 30, 36, 38-40, 42, 45, 46, 49, 50, 60, 62, 67, 69, 74, 79, 88, 89, 94, 105, 106, 110, 119, 133-136, 140-142, 144, 144-149, 151, 167, 173, 176, 181, 183
Latin Amerika Ekonomik Sistemi (SELA) 42
Latin Dünyası 39, 133, 168, 179, 180
Leninist Parti 120
Liberal Demokratik Düzenler 7
Lima 8
Lümpen Proletarya 71

Mahalle Konseyleri Federasyonu FEJUVA 94, 107
Mahalli Halk Planlama Konseyleri (MHPK) 46, 47
Mahalli İktidarlar 25
Makine Kırıcılar Hareketi 124, 169
Makine Kırıcıları 169
Manüfaktür 125, 168, 169
Manüfaktür Kapitalizmi 125, 169
Maoist 86
Marksist 31, 62, 128, 167
Marksist Düşünce Sistemi 31
Marksist Teori 167
Meksika 8, 10, 42
Merkez Ülkeler 11, 12, 19-21, 135
Merkezi Planlama 116, 143, 150, 151, 153, 156, 157, 162, 164, 166, 170, 171

Mestizo (melez) 90
Meta Fetişizmi 117
Molla Devrimi 139
Mülksüzleştirenlerin mülksüzleştirilmesi 116

Nano Teknoloji 128
Neoliberal 7-10, 24, 37, 42, 43, 60, 66, 90-92, 104, 136
Neoliberalizm 7, 10, 11, 12, 36, 37, 40, 42, 94, 96, 105-108, 119, 122, 124, 132, 137, 177, 181, 182
Nepmanlar 82, 160
Newton Fiziği 115, 116
Nikaragua Devrimi 139
Nisan Devrimi 90, 91
Nitelikli işgücü eğitimi 52, 125, 169, 175

Oligarşi 81-84, 97-99, 102, 104, 107-109, 142,. 149, 150
Orta Afrika 173
Ortadoğu 19, 134, 173
Ortak Mutfaklar 23, 39
Ortak Yönetim 52, 63, 64, 164
Oruro-Potosi 103
Otonom örgütlenme 103

Öncülük Sorunu 178
Örgütlenmiş proletarya 167
Özelleştirme 7, 20, 106, 122

Pando 96, 98
Paradigma 14, 15, 78
Paraguay 10
Paraguay Ulusal Köylü Federasyonu 10
Paralel Ekonomi 25, 39, 142, 168
Paralel iktidar 69, 90, 159
Paris Komünü 18, 86, 113, 119, 134, 141
Parti Kongreleri 149
PDVSA (Venezüella Petrol A.Ş.) 44, 45, 56, 157
Pentagon 137, 138
Peronizm 28
Petrol geliri 101, 160
Plan Guayana 66
Planlı Ekonomi 143, 170, 171
Politica afectiva (sevgi politikası) 34
Politik Sol 92, 181
POMEDOS (Venezüella'da sosyal demokrat bir parti) 57
Portekiz 12
Post-Kapitalizm 118
Postmodernizm 14, 85, 114, 116
Proletarya Devrimi 169
Proletarya Diktatörlüğü 116
Proletarya İktidarı 119, 133, 170
Proletaryaya elveda 113

Rantiye 102, 103
Refah Devletleri 17, 123, 138, 174, 175
Renkli devrimler 139
Rus devrimi 18, 32, 82, 142
Rus kapitalistleri 142
Rusya 11, 113, 120, 131, 143, 149, 171

Sağlık reformu 55
Santa Cruz 96, 102-104, 109, 157
Santa Cruz darbecileri 102, 109
Santo Domingo 88
Seattle 135
Sınıf Öncülüğü 178

Sınırlı Nükleer Savaş 137
Sidor mücadelesi 65, 66
Solano İşsizler Hareketi (MTD) 33, 35
Sosyal Sektör 157, 158
Sosyal Sol 181, 182
Sosyal Üretim İşyerleri (SÜİ) 51
Sosyalist Devrim 120
Sosyalist Sanayiciler Konfederasyonu 81, 160
Sosyalist Sistem 7, 13, 14, 16, 17, 20, 26, 30, 37, 69, 87, 114, 116, 118, 121, 134, 139, 155, 156, 172, 178, 179
Sosyalizme Doğru Hareket (MAS) 92, 93
Sovyet Cumhuriyeti 148
Sovyet Devrimi 149, 160
Sovyet İktidarı 143, 150, 172
Sovyetler Birliği 114, 156, 158, 166
Sömürgecilik 15, 20, 90, 136
Stakhanov Hareketi 170, 171
Stalinist 90
Su Savaşları 92, 99, 107
Süper Güç 121, 135
Sürekli Gerilim 110, 151, 153, 155
Sürekli Kriz 176

Takas Pazarları 37
Tarım Komünleri 144, 156
Tarihin Sonu 7, 117
Team Work 125, 126, 161, 174, 175, 177, 184
Tek Parti Sistemi 49
Tek Ülkede Devrim 120
Tekelci Mülkiyet 128
Temsili Demokrasi 74, 101, 147, 149, 184
Toplu üretim 169
Toplumsal Kontrol 101
Toprak beyleri 53, 142
Toprak Reformu 48, 53, 54, 93, 96, 99
Topraksız Köylü Hareketi 10, 173
Totem 115
Troçkist 80, 86, 90, 142
Tüketim Çılgınlığı 13, 129, 184
Tüketin ahlakı 184

Ulusal Kurtuluş Hareketleri 12
Ulusal Kurtuluş Savaşları 18, 20, 139
Ulusal Tarım Konfederasyonu 102
Ulusal Toprak Enstitüsü 53
Uluslararası Rekabet 176, 177
UNT (Chavez yanlısı sendika konfederasyonu) 58, 61-63, 65, 66
Uruguay 173

Üçüncü Dünya 12, 19, 20, 122, 132, 135, 138, 139, 145, 173-176, 179
Üçüncü Dünyacı 42
Üretken Sosyalizm 81
Ütopik 119
Ütopya 13, 114

V. Cumhuriyet 68, 84, 144
Vatandaş Meclisleri 75
Vatandaşlık Hakları 22, 105
Venezüella 7, 10, 21, 41, 42-56, 58-69, 71, 72, 74-81-85, 87-89, 98-100, 104, 105, 109, 134, 139, 141, 142, 144-147,

154, 157-161, 165-168, 178, 179, 183
Venezüella Birleşik Sosyalist Partisi (PSUV) 70-74, 76, 77
Venezüella Devrimi 87
Venezüella oligarşisi 81-83, 85

Yarım Devrim 82, 83
Yeni Dünya Düzeni 11, 19, 135, 181
Yeni Ekonomi Politika (NEP) 143, 144, 160, 170, 171
Yeni Hareketler 30, 31, 147
Yeni Otonom Sosyal Hareketler 28
Yeni Sosyal Hareketler 9, 10, 67, 106
Yugoslav Komünist Partisi 166
Yugoslav Sosyalizmi 163
Yugoslavya 156, 158, 160-164
Yunanistan 12

Zapatista Hareketi 40
Zapatista(lar) 8, 10, 37, 119, 173

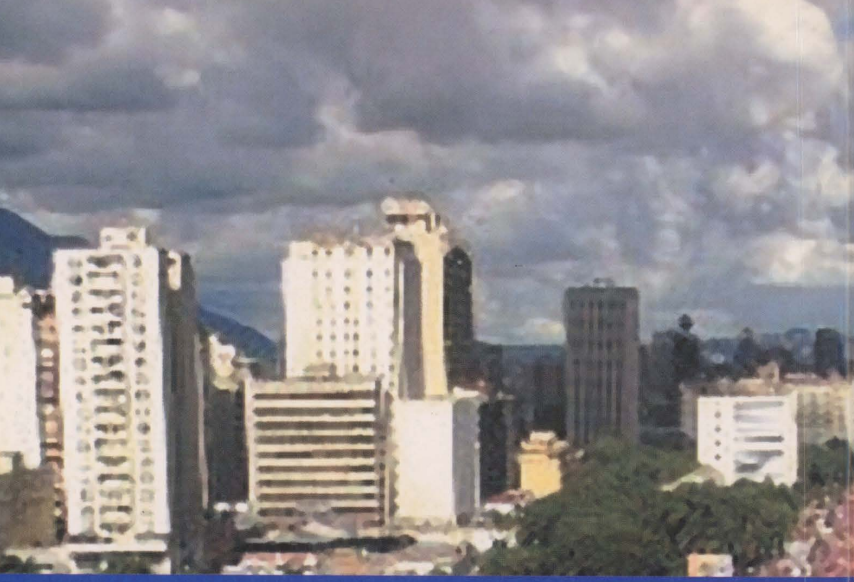

21. Yüzyıl Sosyalizmi aslında Venezuela kaynaklı. 5-6 yıl öncesine kadar Chavez'in söylemleri ile sınırlı olan bu kavram, bugün sosyalist literatürde oldukça yaygın biçimde kullanılıyor. 2008 kriziyle birlikte neoliberalizm çöktü ve kapitalist sistem 1929'lardan bu yana en büyük bunalımına girdi. Ve "Marx geri döndü!" Kapitalizme karşı "başka bir dünya mümkün" şiarı ile 21. yüzyıl sosyalizminin inşasına yönelindi.

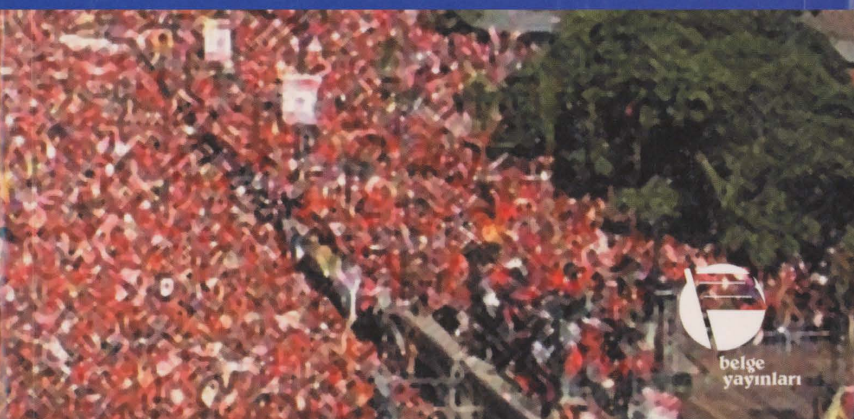

belge yayınları